

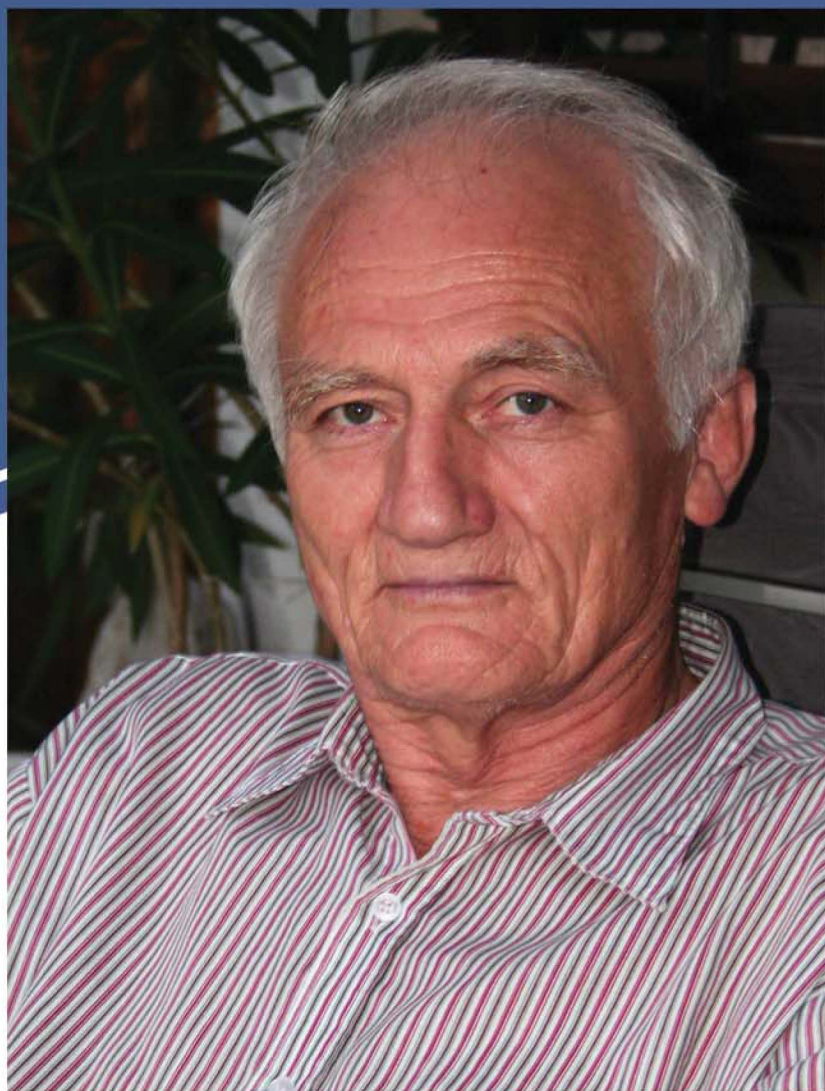
MAGYAR NAPLÓ

XXIV. ÉVFOLYAM 2012

SZEPTEMBER

Ára 670 Ft

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

„Nehéz arra a kérdésre válaszolni, hogy Európa zsidó vagy görög gyökerekből nőtt hatalmas fává, a Föld legösszetettebb, legforrongóbb földrészévé.”

Tornai József

„»a mezei nótának törvénye van.« Ott nem lehet apró nótákat, értéktelent, csácsácsát énekelni”

Berecz András

„Megcsörget, kimegyünk, és a kerítés fölött adogatunk.

Konyakot. Át a pohár, meg vissza.

Teli át, üresen vissza.

Nagy meccseket játszunk.”

Csender Levente

„ki adott kezedbe éles fegyvert, te közönséges őrült”

Edward Stachura versei

Kovács István fordításában

„... a hallgatás mérge ott volt a levegőben, aki lélegzett, mindenki beszívta...”
Interjú Oláh Jánossal

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

magyarnaplo.blog.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknel, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Print Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

**A Magyar Naplót elektronikus
formában terjeszti
a Digitalstand.hu Kft.
www.digitalstand.hu**

Digitális lapszám vásárlása: 390 Ft

Digitális előfizetés:

12 hónapra: 3960 Ft

(12 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

6 hónapra: 1980 Ft

(6 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

3 hónapra: 990 Ft

(3 lapszám, egy lapszám ára: 330 Ft)

Áraink az áfát tartalmazzák.

Mondatok Tokajból

Nem szeretném, ha bárki igénytelenséggel vádolna, ezért kissé félve kérdezem magamtól: elvárható-e egy tanácskozástól több, mintsem hogy jó mondatokból álljon? A jó mondatok önmagukban is megvilágosító erejűek, ha pedig összekapcsolódnak, a gondolkodásunkat is meg tudják változtatni. Az ideai témát meghirdető felhívás többnyire jó mondatokból állt, határozott hangütése arra irányult, hogy a tanácskozás járja körül azt a kérdést, hogy a szocialista diktatúra hogyan számúzta a köztudatból azokat a szerzőket, akik eszméivel nem voltak hajlandók azonosulni, illetőleg a rendszerváltás óta eltelt két évezed után is hogyan maradhatott lényegében változatlan ez a részben hamis alapozású irodalmi értékrend. Az ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének Intézeti Tanácsa „meglehetősen értetlenséggel fogadta” mindezt, és gyakorlatilag megkérdőjelezte magát a témafelvetést, a tanácskozás célját, szempontjait, sőt előzetesen elvitatta még azt is, hogy a vita szakszerűen, higgadt körülmények között fog lezajlani. Állásfoglalásuk szinte azt sejteti, hogy Tokajban valamiféle erőszakos irodalomellenes akcióra fog sor kerülni. Pedig ha részt vettek volna a Tokaji Író tábor munkájában, megtapasztalhatták volna, hogy egészében véve higgadt, tárgyyszerű, szakmailag igényes előadások és felszólalások hangzanak el, és még azok az előadók sem akarják felforgatni a világrendet, nem akarnak kiseprűzni senkit az irodalomból, akik érzelmeiktől fűtött hangot ütöttek meg.

Ahogy a Tokaji Író táborba beléptem, éppen Láncki András emelkedett szólásra, és mondandóját egy 1877 körül keletkezett Arany János versnek, a Civilizációnak a felolvasásával kezdte. Remek ötlet Arannyal indítani, főleg, hogy a vers elképesztő lényeglátása teljességgel érvényes a XXI. században is. Jó mondatok és kevésbé jók váltották egymást a későbbiekben; igyekeztem mindegyiket meghallani, és a legjobbakat lejegyzetelni, befogadni. Voltak remek kérdő mondatok: Hogyan létezhet egy kultúra, amelyik folyamatosan tagadja a saját múltját? (Láncki András) Voltak mehökkentő mondatok: A magyar irodalom történetében a legteljesebb szabadság 1947 és 1963 között volt, amikor a megjelenés legkisebb esélye nélkül írhattak az írók. (Kabdebó Lóránt) Voltak keserű mondatok: A két tábor bizalmatlan egymással, és nem olvassa egymás értékeit, ami kommunikációs tragédia. (Pomogáts Béla) Voltak régi, villámfényes mondatok. Ha a társadalom alatt megnyílik a föld, a szakadékból költő ugrik elő. (Németh László Reményik Sándorról.) Voltak szellemes mondatok: Nem számoltak azzal, hogy hivatásos éhezővel van dolguk. (Petrik Béla a Sinka Istvánt a szocialista rendszerhez édesgetők kudarcáról.)

Voltak mehökkentően lényeglátó mondatok: Ebben az országban idegen vagyok, legyen olyan szíves kérem, mondja meg, mi az, amit Önök itt most hazudnak? (Hamvas Bélát idézte Miklóssy Endre.)

A tanácskozás az önmaga elé tűzött feladatot csak részben tudta elvégezni, az áttekintés és tisztázás szándéka azonban kinyilvánította önmagát, és ez erőt ad a folytatásra. A változások lehet, hogy soha nem fognak intézményesülni, de sikerrel férköztek be a résztvevők gondolkodásába, akik viszik őket magukkal haza, Budapestre, Debrecenbe, Kassára, Székelyudvarhelyre. Aztán 2013-ban és 2014-ben az akkori szereplők majd elhozzák Tokajba az újabb tisztázandó kérdéseket, amelyekből oly bőséggben vagyunk.

Filip Tamás

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Csontos János

(felelős szerkesztő)

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza, Magasles)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Filip Tamás (vers)

E-mail: filiptamas@magyarnaplo.hu

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

E-mail: csengehajna@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (Lőtér, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Rosonczy Ildikó (tanulmány)

E-mail: irosonczy@magyarnaplo.hu

Szalai Judit (szerkesztő)

E-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Tornai Szabolcs (Hétmérföld, szerkesztő)

E-mail: tornaiszabolcs@magyarnaplo.hu

Urbán Péter (Nyitott Műhely)

E-mail: urban.peter.up@freemail.hu

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Zách Eszter és Árkossy István**

A címlapon: **Oláh János**

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, választörítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

A hónap akciós könyvei:

2012. szeptember 1-jétől szeptember 30-ig az alábbi köteteket **40%-os** kedvezménnyel vásárolhatják meg szerkesztőségünkben (1092 Budapest, Ferenc krt. 14.)

Ircsik Vilmos: Augusztus hava
(regény, 2006) 1470 Ft helyett: **890 Ft**

Iancu Laura: Szeretföld (regény, 2011)
1575 Ft helyett: **945 Ft**

Oláh János: Száműzött történetek
(novellafüzér, 2011)
2499 Ft helyett: **1500 Ft**

Filip Tamás: *Mondatok Tokajból* 1

SZEMHATÁR

Oláh János: *Egy rózsaszál a puszkacsőben* 3

Darányi Sándor: *Hatvanadik születésnapomra* 14

Falusi Márton: *Az évszak* 16

Csender Levente: *Tenisz* 18

Baán Tibor: *Gyűjtemény* 21

Csepcsányi Éva: *Hundertwasser-kiállítás a Reök-palotában* 22

Pusztai Zoltán: *Holt idők szakadéka* 23

Találkozások a népdallal

Dóra Áron: *Aki égnek tartott mutatóujjal vezényel* 24

Agócs Gergely: *Ott voltam Zoboralján* 25

Ifj. Csoóri Sándor: *A széki testamentum* 26

Csender Levente: *A szára elszáradt, a töve kihajtott* 27

Berecz András: *Mint a tenger hulláma* 28

Antall Attila: *Rocinante; Új kezdet* 29

Gläser Diána: *Én-Te; Pillanat; Az otthon morzsái* 30

Horváth (EÖ) Tamás: *Lúzer* 31

Nyírfalvi Károly: *A zsinog elveszett; Körbe-körbejár* 34

Odze György: *Mi-legyek-válság* 35

Fecske Csaba: *Talán észre sem veszi* 38

Érdemes volna; Halálpróba 39

Gunda-Szabó Dóra: *Meddig tágul egy női test?* 40

KÉPRŐL KÉPRE

Oláh Katalin: *Borsos Miklósról* 41

MAGASLES

Tornai József: *„Meg akarom ismerni származásomat!”* 43

NYITOTT MŰHELY

Bíró Gergely: *Új feliratok a magyar hallgatás falán*
(Beszélgetés Oláh Jánossal) 48

HÉTMÉRFÖLD

Lengyel irodalom – összeállította és fordította: Kovács István

Edward Stachura: *A kertben tomboljon a sáskahad* 52

Waldemar Michalski: *A janowieci vár; A kutya a holló és az ügyész* 56

A fehér és a piros; Pont nélküli jel 57

Bernadetta Kuczera-Chachulska: *az ablakból; *** [visszatérésihiány...];*

**** [a balti-tenger fölött...]; hiány; *** [vajon a föld...]* 58

*hal; *** [a nappal kitüremkedéseim...]; elragadtatás;*

**** [csábít a toll...]* 59

Jerzy Snopek: *Bernadetta Kuczera-Chachulska költészetéről* 59

LŐTÉR

Halász Péter: *„Kit feldob magából egy nép...”*
(Iancu Laura: *Szeretföld*) 60

Oláh András: *„Végül visszatérnek mind a nők”*
(Fecske Csaba: *A hús pogány éneke*) 62

Bakonyi István: *Még egy regény az ötvenes évekről*
(Kálnay Adél: *Hamvadó idő*) 63

Szakolczay Lajos: *Fazekas Mihálytól Nagy Gáspárig*
(Vasy Géza: *Versvilág*) 65

Kelemen Erzsébet: *„A szegények bibliája”*
(L. Simon László: *Szubjektív ikonosztáz*) 67

DOBÓHÁLÓ

(*Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfiából*) 69

SZERZŐINK 70

Oláh János: *Csender Levente világa* 72

Számunkat Borsos Miklós szobrászművész munkáival illusztráltuk.

OLÁH JÁNOS

Egy rózsaszál a puskacsőben

A szélfúvásban megtoroklottak a téli havak. Mindenki a farsangi bála készülődött. Pedig kisebb gondja is nagyobb lett volna ennél a falunak, hiszen háború dúlt kint a nagyvilágban. A rádió és az újságok amúgy is kétkedve fogadott, diadalittas jelentéseit teljesen átírták annak a néhány sebesülten hazatért hadfinak a szomszéd meg a harmadik faluból ideszivárgó beszámolóit, szerencsére a falut eddig megkímélte a Gondviselés a közvetlen veszteségektől, akik a poklok poklát megjárva mesebeli megpróbáltatásokról számoltak be a szavaikat szent borzadállyal habzsoló közönségnek. A sok kósza hír összezavarta az emberek fejét. Az automata fegyvereikből ezer golyót okádó vérszomjas partizánok sáros-büdös bakancsban a harcterek valódi földjét taposták, ugyanakkor a táltosok, angyalok, boszorkák lakta hiedelemvilágba is beköltöztek, csak hogy az érzékenyebb idegzetű falusiakat álmukban is kísérthessék. A fél lábát vesztett Józsi, a tüdőlovástól köhécselő Sanyi és a többiek, akik e mesebeli lényekkel szembeszálltak, harcoltak, helyálltak és megsebesültek, maguk is valamelyest e rémálmokba menekült mitikus világ részeivé váltak, egészen és otthonosan nem tudta visszafogadni őket többé a környezetük.

Az újabb, a falura is kiterjedő mozgósítás rémével senki sem akart szembenézni. Mindenki tudta, hogy bekövetkezik, de gondolni nem akart rá, felejtetni és mulatni inkább. Felröppentek a girlandok. Az iskolai osztálytermek – amelyek a mulatság helyszínül kiszemeltettek – nehéz olajszagát a rendezők olcsó parfümök savanyúcukorka-illatával próbálták enyhíteni. Mindenki igyekezett a segítségükre sietni, a takarítás, a helyszín átrendezése, az ital- és az ételkínálat biztosítása, a műsor megszervezése, a malacbanda toborzása szinte egyetlen pillanat műve volt. Az egyetemes felbolydulás csaknem mindenkit megfertőzött, öreg, fiatal egyként az előkészületekkel volt elfoglalva.

Az általános buzgalom Szakcsi Pistára is átragadt. Ha a közös tennivalókból nem is vállalt részt, a maga módján elszántan készült a mulatságra. Tudomásul vette, ott a helye, ez a végső kihívás, amely elől nem térhet ki. Tudta, itt az öltözet minden. Habár az a világ elmúlt, amelyben a népviselet a falu hierarchikus

rendjének minden rezdülését s a teljes közösség elkötelezettségét, a múlt és a jövő gyújtópontjában való létezés üzenetközvetítő hitét is megjelenítette, a rítusképző ösztön s a külsőségek iránti mély tisztelet azonban mindenkiben megmaradt. Talán még görcsösebben ragaszkodtak hozzá, mint annak idején, a hagyomány szakrális jelenidejének s a virágos képzelet szabad burjánzásának korában. Szakcsi városjárt inas-ként mélyen lenézte ezt az amúgy is a szétzúllás küszöbén toporgó világot, habár innen vétetett és ide szándékozott visszatérni. Nem és nem akart alkalmazkodni hozzá, de érezte, viszonyulnia azért mégis, mindenekelőtt kötelező. A kivagyis módos parasztok – csizma, fehér ing, fekete mellény, pörge kalap – öltözetébe bújni, szegény félárva gyerek lévén, nemcsak hogy módja nem volt, a szokásjoggal s az ízlésével is ellenkezett. Férfi létére kötényt kötni, sváb papucst húzni, hát ezt végképp nem tudta volna elképzelni magáról. Maradt hát, aki volt, városi gigerli, afféle faluba visszatért, szegényes kivitelű Jávor Pali. Sárga cipő, sötét öltöny, bordó csokornyakkendő, mintha éppenséggel most lépett volna le valamelyik pesti külváros kabarészínpadának deszkáiról. A csitri lányok mindenestre bolondultak érte.

Pista tudatában volt hódítási képességének, így is lépett be a bálterembe, teljes harci díszben. Szerette volna learatni a lányok szeméből feléje sugárzó elismerést, szeretett volna mindegyikük előtt a válogató kupec fennhéjázásával elsétálni, szándéka azonban egy váratlan jelenség zátonyán megfeneklett.

Nem mintha eddig Pirit nem ismerte volna, hiszen a faluban mindenki mindenkit ismert, de a vele egyívású szegény árva lányra, valószínűleg önkéntelenül követve az anyai intenciókat, nem sok figyelmet fordított. Ahogyan egyébként hódolóin kívül senkire se, hazalátogatásainak minden idejét s összes energiáját az előttük való pózolás kötötte le. Egész kis rajongótábor alakult ki körülötte, talán mondani sem kell, hiszen természetes, hogy ebben a táborban a lányok voltak többségben. De nemcsak a lányok, a fiúk is szájtátva hallgatták Pista minden szavát, bámulták filmvászonról koppintott külvárosi eleganciáját. Némelyikük utánózni is próbálta, de hiába, csak annyit ért el vele, hogy nevetség tárgyává tette magát. A hódolói most is azonnal körbeállták, de ő makacsul, bár csetlőn-botlón kitántorodott közülük.

Képtelen volt Piri tekintetét elkerülni, pedig a lány nem is őt nézte. Egy papírvirág-csokrot próbált éppen, a gyűrött szirmokat kisimogatva, életre kelte-

ni. Látszólag ez a tevékenység kötötte le minden figyelmét. Nem kizárt azonban, hogy holmi delejes energiákat mozgósítva Pista megbabonázásán fáradzott, lehet, nem véletlenül tartották a faluban egyik s mások boszorkánynak. Pedig Piri lelkében nyoma sem volt semmiféle fondorlatnak, ez a lélek egyszerű volt, ugyanakkor megfejthetetlen, mint a legtöbb természeti jelenség, hasonló a búzamezők fölötti mocsanatlan, túlfűtött levegő titkaiból életre kelt délibárhoz. Nemcsak Pista szédült meg. A látvány, a Piri-jelenség a táncteremnek szinte minden vendégét, az irigykedő vetélytársnőket, a kedvesük körül legyeskedő házasulandó ifjakat, de még a meglett családapákat is elbolondította. Pedig Piri aztán tényleg semmit nem tett azért, hogy a figyelem középpontjába kerüljön, nem illegette magát, nem pirosította sem az arcát, sem a száját, az öltözéke is a lehető legegyszerűbb volt, semmivel sem díszesebb, kihívóbb annál, amit egy szegény, félárva falusi lány akkoriban errefelé megengedhetett magának. Megbújt a sokaságban, mint perjefű között a réti boglárka. Mégis botrányt sejtető, vihar előtti csönd kerekedett körülötte, ahol csak megjelent. Ez a titokzatos erő talán nem is belőle, hanem valamiféle léten túli forrásból fakadt, és ő csupán véletlenségből szemeltetett ki e hatáskeltés alányának. A helyzet Pirit legalább annyira zavarba hozta, ha nem jobban, mint áldozatait.

Piri öntudatlanul volt olyan, amilyen, mint a pipacs: néhány gyűrött szírom, és mégis lángoló, egyszerre közönséges és rafinált kihívás. Nem akart ő semmit. Pontosabban még a semmit sem akarta. Egyszerűen ráhagyta magát a világra, más szóval Isten elrendelésére, így aztán a lelkiismeret-furdalás rémképeitől sem kell rettegnie, legalábbis ezt remélte. Talán éppen ez a nyíltan vállalt akaratlanság volt az, ami szándéka ellenére ennyire kihívóvá tette viselkedését.

Pista eddig is hallott már a Piri körül röpködő, darázsmérgű pletykákról, de a lány lényének közvetlen sugárzása most érintette meg igazán először. Ez az érintés nem volt sokkoló hatású, finom volt és alattomos, már-már észrevétlen. Pista azonban érezte, halálos mérge lappang benne, mint a lódarázs csipésében. Talán éppen ezért próbálta játszani a kívülállót. Az ajtófélfának támaszkodva, közönyt mímelő fölénnyel szemlélte az eseményeket. Rossz ripacs vagyok, vallotta be magának, mert érezte, végérvényesen elveszett. Mindez akkor vált különös, késpege-bizonyossággá, amikor felcincogtak a hegedűk, megpendült a cimbalom, és Savoó Jóska, ez a

csizmás, lajbis zsírosparaszt-fi elindult Piri felé, hogy táncra kérje.

– Valami baj van? – a baráti aggodalommal áthatott, némi gúnyos felhangtól sem mentes kérdés – azt se tudta, kitől származik – úgy hatott rá, mintha ólmos bottal ütötték volna fejbe. Szédülni kezdett és hányinger környékezte, de nem hátrált meg. Egyensúlyát keresve, mégis határozottan indult el ő is Piri felé. Egyszerre értek oda. Ekkoriban kezdett elterjedni a városi divat faluhelyen is, amely szerint nem az anyjától kérték táncba a lányt, hanem egyenesen az érintett elé járultak kívánságukkal a legények. És e szemérmetlen szokással egyetemben a lekérés addig ismeretlen joga is egyre népszerűbbé vált az ifjúság körében.

– Szabad? – kérdezték egyszerre. Piri nem jött zavarba. Tüntetően nyugodt maradt. Kivárta a hatásvizsgálatot, aztán egy tűnékeny, fölényes mosoly kíséretében Pistának, a „gyüttmönt” senkinek nyújtotta a kezét. Egy pissenés nem hallott, de lélekben egyként hördült fel a báli közönség. Mert hát ez azért mégsem járta. A Szakcsi-tábor hangulata is Piri ellen fordult. Mert hát a falu íratlan törvényei ellen – amelyek között első helyen állt az erőseket, a gazdagokat megillető előjogok szavatolása – lehet lázadni, ahogy ők tették, de elvárásait mosolyogva semmibe venni arcátlanság, akkor is, ha olyan faluszépe tündérkisaszony próbálkozik vele, mint Piri. Pista érzékelte, hogy a közvélemény egésze – beleértve a saját híveit is – ellene fordult. Szívesen visszavonult volna, de nem tehetette. Csakis és egyesegyedül Piri iránt érzett elkötelezettséget, sem a falu, sem a barátok, de még az édesanyja véleménye sem érdekelt. Történjék hát, aminek történnie kell, gondolta, de talán nem is gondolta, az elszánás az érzékeiből kristályosodott ki, s nem a gondolataiból, amikor egy útonálló határozottságával félretolta Savoót. Tekintete egyenesen Piri riadt, madárszárny-verdesést idéző sárgásbarna íriszébe hatolt. Fájt, minden fájt, ami megtörtént, de közben érezte, bárhogy szeretné, semmi sem történhet másképpen, mint ahogyan történik.

Savoó a falu legelső legényeként nem szokott hozzá, hogy csak úgy egyszerűen levegőnek nézzék. Ráadásul egy ilyen „gyüttmönt” Szakcsi Pista. Megpróbált lökdösődni, Pista azonban Pirivel a karján nevetve siklott el előle. Savoót ez mérhetetlenül felbőszítette, nem mutatta ki a felháborodását, de magában kérlelhetetlen bosszút esküdt. Jó, tudjuk, eskü és esküszegés fájdalmas létünk alapja, de akkor

is, Pista talán mégsem cselekedett ésszerűen, amikor semmibe vette ellenfelét ahelyett, hogy valamiféle lovagi tornára emlékeztető félig igazi, félig jelképes küzdelemre szólította volna fel.

Mentségére legyen mondva, teljesen bódult állapotban cselekedett, Piri sebtében szedett vadvirágcsokor-szépségének bámulásán kívül semmi mással nem volt hajlandó törődni. Elandalodásra azonban nem volt idő, a banda hirtelen szilaj csárdásba kezdett. Pista megértette, a cselekvés ideje jött el. Így aztán egyáltalán nem lepődött meg, amikor alig pár lépés megtétele után Savoó fullajtárjai megjelentek a színen, és elkérték tőle Pirit, de csak azért, hogy azonnal továbbadják Savoónak. Pistában felforr a méreg. Neki is voltak itt jó emberei, mi több, rajongói, de neki eszébe sem jutott, hogy őket használja fel Piri megszerzéséhez. Egyedül akart megharcolni Piriért, Savoóval vagy bárkivel, de egyedül, mert úgy gondolta, ez a bódult kívánczóság csakis az ő ügye, senki másnak nincs köze hozzá. Az elképzelésén most sem akart változtatni, amikor kiderült, Savoó egész hadsereget mozgósított ellene. Leintette a segítségére tétován be-bejelentkező fiúkat, hagyjátok, elbírok én velük magam is. A fiúk megkönnyebbülve, de szinte álmélkodó tisztelettel vonultak vissza, dermedt tekintettel bámultak a semmibe, várták, mi lesz.

Egyetlen mozdulattal félreterelte a Savoó udvartartásához tartozó sihedereket, s visszakérte, nem, nem kérte, követelte Pirit.

Piri úgy röppent Pista karja közé, mint mézes bogáncskóró virágára a bódult, fecskefarkú lepke. Hátravetette a fejét, és fölnevetett. Felhőtlen boldogsága azonban nem tarthatott sokáig. Erre ő is számított. Nem lepődött meg a rászegeződő botránkozó tekintetek sokaságán. Már-már kihívóan nézett vissza. Mennyi fájdalom, mennyi keserűség, mennyi elfojtott megalázottság volt e kihívásban, azt senki sem tudta, de nem is tartozik rájuk, gondolta Piri, és boldogan borult Pista nyakába.

– Látod, látod őket? – kérdezte diadalittas büszkeséggel. Közös győzelem volt ez: az egész falu a két lenézett, százszor megszegényített, megalázott árvagyerek boldogságát irigyelte most. Pukkadjatok meg, gondolta Piri, és bolondos fintorral viszonzta a vizslató tekinteteket, csaknem a nyelvét is kiöltötte az avatatlan kíváncsiskodókra. Elvárta volna, hogy Pista is felhőtlenül örüljön közös győzelmüknek, de Pista ekkor már egészen mással volt elfoglalva. Piri riadtan látta meg a fiú tekintetében fellob-

banó üzött-vad éberséget. Kicsit meg is sértődött azon, hogy Pista kifelé figyel, de mire sértődöttségének hangot adhatott volna, vége is volt az idillnek. A malacbanda új, ropogós dallamra hangolt, mintha menyasszonytáncba indítaná őket. Pörögni kezdtek hát, s feszült várakozással néztek egymásra.

Savoó a kikoszarozástól megszegényülve látszólag visszavonulót fűjt, még el sem érte azonban a szűkebb kompániája által birtokba vett sarkot, a tekintetével máris harcba indította az embereit, akik azonnal körülvették a táncoló párt. Egyelőre egyikük se merte lekérni Pirit, vállvonogatva próbálták egymásra háritani a feladatot. Aztán végül egyikük mégis rászánta magát, és megtorpantva a lebegő párt, elébük állt.

Pista minden előzetes elhatározását feledve átengedte Pirit a bárgyún vigyorgó fiúnak. Piri nem tudta értékelni ezt az értelmetlen nagylelkűséget. Szemrehányó pillantása szíven ütötte Pistát, akit egyébként is letaglózott saját ostoba tehetetlenkedésének fölismerése. Sóbálvánnyá meredve állt a terem közepén, a táncoló párok között. Szeme sarkából látta, Savoó elindult az övéi közül a táncoló pár felé, hogy birtokba vegye Pirit, akit jogos jussának tekintett. Pista úgy döntött, ezt a szégyent, lesz, ami lesz, de ő nem várja ki. Nem elsőbálozó volt, ismerte jól a szabályt: visszakérés nincs, ez azonban rendkívüli helyzet, gondolta, s neki előjogai vannak. Még mielőtt Savoó cselekedhetett volna, visszakérte Pirit. A legény Pista várakozásával ellentétben nem ijedt meg, nem vonult vissza, lekapta a papucsát, és kedélyesen Pista orrára csapott vele.

– Coki, ne! – mondta. – Nem úgy van az! – és továbbsiklott Pista elől Pirivel a karján. Savoó nevetve szemlélte a jelenetet, Pista a szeme sarkából még azt is látni vélte, hogy az ujjával csettintett hozzá.

Pista szeme szikrát vetett a fájdalomtól. Az orra vére is eleredt, a vért a keze fejével mázolta szét az arcán. Tudta, nem nyújt valami bizalomkeltő látványt. A báli közönség többsége, mint afféle potenciális vesztestől, valóban undorral fordult el tőle. Nem lepődött meg, szinte várta ezt az áruást, amely egyébként eltörpült a Piri szeméből feléje sugárzó kutyahűség ragyogása mellett. S ez boldogsággal töltötte el. Azonban úgy érezte, a becsület parancsát nem kerülheti meg, semmit sem hagyhat megtorlatlanul. Elindult az ökle, minden fontolgtatás nélkül, kíméletlenül. Mint beteg káposztalepkék rebbentek ki az áldozat szájából a fogak. Ez azért már hadüzenet volt a javából.

– Gyere, gyere, menjünk innen! – rángatta Piri Pista zakóját, Pista azonban nem tágitott. Maradt, hogy szembenézzen a maga szitotta veszéllyel. A Savoó-banda tülekedve indult az ifjú pár felé.

– Vigyázzatok, kés van nála! – hangzott a háttérből. Valaki láthatta, amint Pista a farzsebéhez kap. A figyelmeztetés hatásos volt, a furkósbot ütése hátulról, a tarkóján érte Pistát, akinek a kés a zsebében maradt. Tántorogva hátrált a falhoz, próbált megtámaszkodni s szembenézni a támadóival, de hiába, a lábából kifutott az erő, s lassan ülő helyzetbe zsugorodott, akár egy embrió. Így nézett szembe tehetetlenül a támadóival. Végérvényesen tudomásul kellett vennie, amit régóta sejtett, senki sincs a teremben, aki Savoóékkal szemben az ököljog szintjén mellállna, de Pirin kívül még olyan se, aki akár csak egy elrebbenő szóval a pártját fogná, vagy egy rokonszenv-pillantást vetne feléje. Rideg, kardacélt roppantó csönd süttött nemcsak a télhideg falakból, a gyerekkori iskolapajtások szeméből is.

A támadók fenyegető köre egyre szűkebbre zárult körülötte. Megpróbált fölegyenyedni, hogy férfihoz illő módon nézhessen szembe a támadóival, de hiába. Az inai elernyedtek, tompa szédülés lett rajta úrrá. Vége van, gondolta, mindennek vége, vége. A legények vigyorogva nézték, de nem bántották tovább, előzékenyen engedtek utat Savoónak, aki csípőre tett kézzel állt elébe.

– Senkiházi – mondta, és bejlesztett, mintha fejbe akarná rúgni Pistát. Pista mégsem ijedt meg, talán kicsit lejjebb csúszott ültében, de annál szemtelenebbül nézett szembe Savoóval, aki erre mégiscsak elengedte, ráadásul dühödtt lendülettel a jobb lábát. A halálos rúgás ígéretétől mindenkiben meghűlt a vér. Savoó azonban, szántszándékkal, vagy véletlenül, ez sohasem derült ki, csupán Pista kalapját találta el. A kalap messze repült, egyenesen a terem közepére. Savoó, mint a gumilabda, fürgén ugrott utána, és kéjjel taposta meg. Mintha csak ez lett volna a jel, a többiek tolongva követték, felajzott, de kiéletlen harci kedvüket mintha mind egy szálig a kalapon akarták volna levezetni, valóságos indiántáncot jártak rajta. A padlón kiterült Szakcsihoz már-már megbékélve tértek vissza, s beérték egy-két hevenyészett rúgással. Amikor észrevették, hogy Pista szájszegletén szivárogni kezd a vér, abba hagyták a rugdosást. Áldozatukat a lábánál fogva húzták ki az árokpartra, összegyűrt, megtaposott kalapját az arcára tették, így hagyták sorsára.

Visszatérve a bálterembe kulcsra zárták maguk mögött az ajtót, így próbálva megakadályozni, hogy bárki kiszökjön és az áldozat segítségére siessen. Legfőképpen Pirire ügyeltek, neki mindenképpen maradnia kellett, és táncolnia hajnalig, mikor is a tetetett, eszelős vidámságnak váratlan vége szakadt. A legrosszabbkor, hiszen már mindenki elfeledni látzott a Szakcsi megveretése körül kerekedett kínos érzéseket, s megkönnyebbülve készült belebódulni a búcsútáncba. Az ajtó, mintha villám tépte volna, reccsenve szakadt föl. A hirtelen bezúduló jéghideg huzatban ott imbolygott Szakcsi rosszullettől támolgó lidércfláng-alakja. A halottsápadt, vérmaszatos arc első pillanatban szánalmat keltett, de a szemekből sugárzó, mindenre elszánt akarat egyetlen pillanat alatt az egész báltermet meghököltette.

Leállt a zene, a táncosok megzavarodva félkör alakba rendeződtek, s óvatos pantomimléptekkel hátráltak a közeledő Szakcsi elöl egészen a falig. Mintha még a Savoó-banda is megadta volna magát. Ez azonban csak a látszat volt. Túltáplált magabiztosságuktól elvakulva a főnök jeladására azonnal támadásba lendültek, mintha észre se vették volna Szakcsi kezében a kipattintott bicska pengéjének vészjósló villanását. Öten-hatan lehettek, laza csatárláncba fejlődve kerítették be Pistát. Flegmán, nagy pofával arra készültek, hogy ismét minden kockázat nélkül megalázzák. Pista azonban nem hátrált meg, nem húzódott a sarokba, nem kuporodott védekező állásba, ahogyan az elvárható lett volna tőle, hanem hirtelen elszánással előrelendült, a támadói közé siklott, s sziszegve járatta meg húsukban a kést. Az árnyak elhanyaglottak. A kibuggyanó vér illatától megrészegült táncosok, mivel hátrálniuk már nem volt hová, a frissen meszelt falra tapadtak.

Csupán a nyárfalevélként reszkető Piri maradt közepén. Tágra meredt szemmel bámult a semmibe, s mint egy akarat nélküli bábu, úgy túrta, de kényszeredett-boldogan, hogy Pista karon fogja, s kivezesse a bálteremből.

Odakint már a fogvacogató hajnal várta őket. Dideregve bámulták a kelni készülő napot. Érezték, innen már nincs visszaút. Pista lehajolt, magához húzta Pirit, vértől cserepes ajkát szomjasan érintette a lány hűvös nyakszirtjéhez. Megbolondult érzékei elvesztették irányjelző képességüket. Mintha szakadékba zuhant volna, olyan kiszámíthatatlanul, szédülten kavargott körülötte minden. Piribe kellett kapaszkodnia, e gyöngye, de magabízó nádszálba,

hogy el ne essen. És Piri visszakarolta, magához húzta, és fölágaskodva lecsókolta Pista ajkáról a vért. Pistának boldognak kellett volna lennie, hiszen elérte, amit akart, és talán boldog is volt, de csak egy pillanatra. A hibernált gyanakvás, a mindenre elszánt készenlét ott vibrált az idegeiben csillapíthatatlanul. Amikor a bálterem ajtaja kinyílt, bár háttal állt neki, mégis észrevette, azonnal a kése után kapott. Piri lefogta a fiú reszkető kezét.

– Nyugodj meg! – mondta. – Csak anyám az.

– Mit akar? – kérdezte Pista. De válasza már nem volt idő, a kicsi, törékeny özvegy talpig feketében, mint egy kísértet, már melljük is ért. Kendőt terített Piri vállára.

– Siessetek, tűnjetek el, mert már nagyon készülődnek ellenetek! – azzal, mintha ott sem lett volna, visszaszaladt a bálterembe.

Pista a kertek alatt, futva kísérte haza Pirit. Őlbe kapta, s magához szorította, hogy érezze, ugráló kicsi melle alatt hogyan dobol a szíve. Csak a lány határozott, rúgkapáló tiltakozása bírta rá, hogy visszaeressze a földre. Kéz a kézben, a válluk egymáshoz ért a szűk kerti ösvényen, így futottak tovább. A kapu előtt újra megcsókolták egymást. Ebben a csókban már nem az iménti lázas, bizonytalan, mégis követelőző szenvedély vibrált, nyugalom áradt belőle, a bizonyosság nyugalma, hogy ezután már mindig, minden nap így lesz az idők végezetéig. Viszály, öregség, halál nem jutott eszükbe, Pista egy pillanatra a késelés várható következményeiről is megfeledkezett. A kapufélfának támaszkodva aggódó, féltő tekintettel követte Pirit, ahogyan a kiskertre ereszkedő tejfehér hajnali ködben a ház ajtajáig szaladt. Legszívesebben utánairamodott volna, belebódult, ahogy elképzelte, vele alszik el, vele ébred. Mégis maradt a kapufélfánál, s megelégedett az ajtóból visszapillantó Piri bocsánatkérő, epekedő mosolyával. Ez a mosoly szárnyakat adott Pistának, úgy érezte, képes volna a hazautat szegélyező, madárcsivogással ébredező jegenyék bármelyikét átugrani, ha akarná. Nem akarta, de így is, mintha fél méterrel a föld fölött járt volna.

Cicázó csendőrtollak térítették vissza a földi valóságba. Egy pillanatra a lélegzete is elállt, annyira meglepődött. Nem csodálkozott volna rajta, ha azonnal letartóztatják, s gyilkosság vádjával mindaddig fogva tartják a csendőrség pincéjében, amíg a megyei perzekútorok érte nem jönnek. Most döbbsent csak rá, milyen vékony jégen táncol a boldogsága. Már-már el is búcsúzott tőle. A csendőrok azonban, bár az útját

elállták, egyáltalán nem voltak barátságatlanok. Aziránt érdeklődtek, vége van-e már a mulatságnak. Pista torkán nem jött ki hang, bólítani tudott csupán, de a csendőrok nem tulajdonítva jelentőséget a verekedés jól látható nyomainak, elvégre az minden valamire való mulatságnak természetes velejárója, jó utat kívántak neki, s továbbálltak.

Pista aggódva figyelte, hogyan távolodnak, csak amikor befordultak a sarkon és végleg eltűntek a tekintete elől, akkor könnyebbült meg. Megkönnyebbült, ugyanakkor mintha el is törött volna benne valami, akár órában a rugó. Úgy érezte, megmozdulni sem lesz képes többé. Annak is örülnie kellett, hogy a kerítéslecekre kapaszkodva egyáltalán talpon tudott maradni.

A lüktető hajnal színe előtt reszkető áldozati bárány szemszögéből, ahonnan most szemlélnie adott, különös fénytörések mentén mutatkozott meg neki az unásig ismerni vélt falu. Mintha valami hetedhét óperencián túli idegen lett volna. Még a kakaskukorékolás is más volt, mint egyébként, nem beszélve a felvég felől idecsördülő karikásosstor patogásáról s a nyomába toluló közkonda rőfögéséről, aztán felhangzott a csordás repedtfazék kürtölése, s a disznórőfögést méla tehénbögés váltotta fel. Miközben ő mindent feladva eldölni szeretett volna, mint a tűzre vetett fahasáb, látnia, éreznie kellett, itt most minden és mindenki élni akar. Így aztán – e szelíd, de mindenképpen megszívlelendő kényszer hatására – kénytelen-kelletlen ő is beállt sorba. Legyőzve a csontjaiból sunyin előszívargó rosszullét ingerét, sikerült hazáig támolyognia.

Anya éber-sápadtan feküdt a dikón, mint aki mindenről tud, és mégis alszik. Pista óvatosan nyitott be, próbált lábujjhegyen közlekedni, ennek ellenére sem volt semmi kétsége afelől, hogy az anyja minden mozdulatát pontosan észleli.

Ez a sunyi csönd, a tettetett öntudatlanság csöndje végletesen elbizonytalanította. Akaratossá is tette ugyanakkor. Nem kívánt engedni a feléje sugárzó lelki nyomásnak. Tiszta fejjel, egyedül szeretett volna elgondolkozni azon, mi is lesz ezután?

A félálomból szivargó szavak megdöbbsentették:

– Kitért a háború, fiam!

– Tudom, anyám – hazudta Pista. Mindegy volt most ez is: béke, háború; élet, halál? Mint szívlövés, az ágyon ülve, vetkőzés közben terítette le az álom. A mélységes és már-már visszavonhatatlannak tetsző öntudatlanság napokig uralkodott rajta. Érezte, min-

den porcikájában ez a sejtés reszketett: a teljes ébredés végzetes lehet. Éppen azért, amíg csak tehette, megpróbálta elkerülni. Álmodni, álmodni akart mindenáron, mert – úgy érezte – csakis az álomban lehet egészen szabad, csakis ott kerülhet fenntartások nélkül Piri közelébe. Idillzátonytól idillzátonyig sodródott az álomfolyón, amíg erős kezek meg nem ragadták, ki nem rángatták e céltalan sodródásból, s a szemébe nem világított az ébredés vattólámpája.

– Jaj, jaj, édös fiam, mi lösz veled? – az aggódó anyai lamentálás nyomán a saját emlékezete is éledezni kezdett. Megjelent előtte minden, amit legszívesebben elfelejtett volna. Kíváncsi volt rá, az áldozatok, akikbe beleszaladt a kése, élnek-e, halnak-e, de félt utánuk érdeklődni. Addig jó, amíg nem tudok semmit, gondolta, de közben a legrosszabbra készült. Egyelőre azonban idilli volt a szélcsend. A napsugarak kicsorbultak a frissen hullott hópelyhek még érintetlen kristályszerkezetén, és szikrázva szóródtak szanaszét. Pista a szabadságát élvezte. A falinaptár előtt állva nyújtózkodott, és azt bön-gészte, hány napot maradhat még, mikor kell visszautaznia a városba, amikor a csendőrök rátörtek. A törvény nevében, mondták, de többet nem szóltak. Lapáttenyerükkel megmarkolták Pistát kétoldalt a hóna alatt, és vitték kifelé a házból olyan erővel és lendülettel, hogy szinte a lába sem érte a földet. Anyja, mint egy vergődő, fekete éjjeli lepke csapongva szaladt utánuk, jaj, fiam, fiam, mit csinálnak veled, biztos urak, ne bántsák, kántálta, mint egy sirató imát, de a csendőrök mit sem törődtek vele, félrelökték, akár egy útjukba akadt fatuskót, és mentek tovább.

Az őrsön a parancsnok, ha nem is türelmetlenül, de már várta őket.

– Na, te híros rablóvezér – szólította meg szigorú, mégsem barátságatlan hangon Pistát –, meséld el nekünk, mi történt azon a híros búcsúbalon! – A két közlegény olyan hévvel szorította Pista felkarját, hogy a csont csaknem összeroppant benne.

– Leütöttek.

– És aztán?

– Nem hagytam magam. Visszamentem a bálba, de megint rám támadtak. – Pista tüntetően csak azért sem özött, megmaradt a Pesten elsajátított városias, mesterkéltszerű beszédmodor mellett.

– Hányan voltak?

– Sokan.

– És te?

– Csak egyedül.

– Birtál velük?

– Kettőt megszúrtam, a többi elfutott.

– Engöm nem szúrtál volna mög.

– Ki tudja.

– Tögyünk próbát! – mondta a parancsnok, és harci állásba helyezkedett.

– Nincs nálam kés – mondta Pista –, de ha volna, akkor se emelném a parancsnok úrra.

– Csak a pajtásaidra, mi?

– Rám támadtak, meg kellett védenem magam.

– És te mögvédted – húzódott gúnyos mosolyra a parancsnok szája. Itt most ellenkezni egyáltalán nem kifizetődő, ezt Pista is érezte, de képtelen volt visszafogni magát, büszkén vágta a parancsnok szeme közé:

– Igenis megvédtem! – kiszabadítva magát őrzői szorításából fél lépést előrenyomult, hogy a parancsnok szeme közé nézhessen. A vélt visszautasítás helyett váratlan, éppen ezért kissé gyanús megértés fogadta.

– Igazad volt – nevette el magát a parancsnok, és barátságosan hátba veregette Pistát. – Ilyen embőrökre van most szüksége a hazának, akik nem ijednek mög a saját árnyékuktól.

A zubbonya belső zsebébe nyúlt, és egy borítékot húzott elő, amelyet jelentőségteljesen meglebegtetett Pista orra előtt, mint egy nyerő kártyalapot.

– Ez a tiéd – mondta, és Pista kezébe nyomta a borítékot. Pista idegesen, remegő kézzel nyitotta ki. Öt év börtön, tíz év börtön, ilyesmikre számított, ehelyett a Behívóparancs címfej már-már felszabadulásnak számított. Tulajdonképpen fogalma sem volt, mi vár rá. Akármilyen, gondolta, azért a börtönnél sokkalta jobb.

A halál gondolatát könnyed vállrándítással hessentette el magától. Huszonévének minden felelőtlensége benne volt ebben a vállrándításban s az ajkára törekvő fölényes, öntelt mosolyban, amellyel édesanyja panaszos szavait próbálta öreges lamentálássá minősítve távortartani magától. Ezek a szavak azonban minden igyekezete ellenére ott kísértettek az emlékezetében, fölidézve az olasz karsztok hőségétől vibráló poklát, a könyörtelen orosz hőmezőket s a fölöttük keringő dögevő varjak felhőgomolygását, egyszóval mindazt, ami anyjának a háborút jelentette, amely elragadta tőle a férjét, árvává tette Pistát magát is, s a falu fiatalságának szabad prédájává vetve megkeserítette egész ifjúságát.

Éppen most, amikor már-már úgy érezte, felülkerekedhet saját balsorsán, nem akart tudni a múlttól,

felejteni akart, felejteni minden áron. A háborút egy nagy kalandnak próbálta elképzelni, de ennek a képzetnek a kialakításához hátat kellett fordítania az anyja szavaiból rázáporozó keserű tapasztalatoknak. És egyáltalán mindenféle tapasztalatnak, nemcsak a közvetett közösségi tapasztalatoknak, de azoknak is, amelyeket a saját bőrén volt kénytelen érzékelni, és érzékelt most is, amikor kinyílt előtte a fogda ajtaja.

Mielőtt azonban kilépett volna a szabadba, görcsös fájdalom markolta össze a gyomrát, görnyesztette egy botozó vénember tartásába az alakját. Hátába, mint cirkuszi késdobáló kései, úgy nyilalltak bele az őrmester útrabocsátó szavai.

– Eriggy, mönny haza anyádhó, osztán bucsuzz el tüle, mög a kedvesödtül is, ki tuggya, látod-e még üket valaha, de mögszökni ne próbájj, szömmel tartunk, és jaj lössz neköd, ha nem engödelmesköcc!

Pista nem válaszolt. Nem dacból. Érezte, ez valahogyan benne volt a levegőben, az őrmester nem is tart igényt a válaszára. Semmire. Az ügyet lezárta, vége, mehet, amerre akar, mindegy, úgyis szemmel tartják, és rákényszerítik az akarataikat, akármit is forralna a fejében, így aztán jobb, ha nem gondol semmire, hagyja, hadd vezesse a végzet, amerre akarja.

A behívót nem mutatta meg az anyjának, senkinek, arra a kis időre, amit még itthon tölthet, nem akart sem sajnálkozó, sem kárörvendően csúfondáros arcokat látni maga körül. A városba már nem megy vissza, mert nem is mehet, ez eldőlt, gondolta visszaemlékezve az őrmester figyelmeztető szavaira. A komód fiókjából egy megsárgult levelezőlapot kotort elő. Nagy ceruzarágcsálás közepette a levelét megírta: „Mester úr, nem mehetek vissza dógozni, mer behívót kaptam. Isten álgya! Szakcsi Pista.”

Mielőtt azonban fölragasztotta volna a bélyeget, belátta, nem lesz ez így jó, hiszen ha a postamester elolvassa a lapot, és miért ne olvasná el, az anyyi, mintha a kisbíróval doboltatná ki a hírt faluszerte. Kopertát vett, ebbe rejtette a lapot. Mielőtt bedobta volna a postaládá-

ba, elbizonytalanodott, talán mégis jobb volna visszatérnie a városba. Az ösztöne azt súgta, el, el innen, ebből a felbolydult darázs-fészek-faluból, s ha Piri nincs, talán haza se megy az anyjához elbúcsúzni, föl-pattan az éppen közelgő hat-huszas személyre, s fittyet hányva az őrmester intelmeire, a megkéselt cimborák hogylétére, az anyai aggodalmakra, illa berek, nádak erek, köddé válik a nagyváros dzsungelében.

Így azonban maradt. Közömbös tekintettel bámulta a csikorogva, nyögve fékező, fénylő testű fekete gőzöst, amely minden erőlködése dacára jóval túlfutott az indóház előtt kialakított peronon, s valahol a füves árokpart mentén állt meg, hogy aztán a lépcsőkön kiabálva föl-le tornázó, kosarakat, bőröndöket taszigáló utasok elcsitulását meg se várva, az iméntinél is nagyobb erőfeszítés árán újra nekilendüljön, s tovább folytassa egyhangú, dohogó araszolását a város irányába.

A város, a város! Pista a távolodó kerekek eleinte lassúdad, majd egyre szaporább kattogásából is a csábító-kábító távoli szirénhangokat vélte kihallani, mégsem vesztette el a fejét, mégsem vetette magát az araszolásból

vágtatásba lendülő vonat után, pedig árbochoz sem kötözte senki, egyedül állt a szélfúttá peronon, egyedül, védtelenül és kiszolgáltatottan. Fülébe sem öntett viaszt, mégis, bár hallott mindent, mintha nem hallott volna semmit, rezzenéstelen, szinte unott arcgal fordított hátat a fekete angyalnak.

Haza szeretett volna jutni, haza végre, de kerülőúton mégis Piriék felé vette az irányt. Megállt a ház előtt. Már alkonyodott, odabent fellobbant a petróleumlámpa fénye, az éledező láng ingatag tánca visszatükröződött az ablaküvegen. Sokáig állt így a szerda göcsörtös törzsének dőlve, de hiába, a ház mélyen rejtette titkát, Piri sem az udvaron, sem az ablakban nem mutatkozott. Pista mégsem volt csalódott. Nem látni szerette volna Pirit, nem beszélgetni akart vele, de még most az ölelésére, a csókjára sem vágyott, egyesegyedül a közelségét kívánta minden

Hárfázó (lavirozott tus, diópác, 1975)

zavaró mozzanat nélkül. S ez most megadatott neki. Elképzelte, Piri asztalt terít, anyja előhossa a vacsorát, tejfölös túró, hagyma, kenyér, esetleg frissen főtt, vajba tört krumpli, amelynek az illatát is érezni vélte, olyannyira, hogy szinte összefutott szájában a nyál. Piri elmosogat, ágyat bont, hálóingre vetkezik. Pista látni is vélte hajlongó alakját, mintha csak egy friss-leveles tavaszi ág ingott volna könnyedén az ablak keretében. Aztán valaki elfújta a lámpát. Pistának minden egyes porcikájába belesajdult a fájdalom, amiért nem lehet ott, nem bújhat be Piri mellé az ágyba, nem, igazából nem is szeretkezni szeretett volna vele, hallgatni szerette volna csupán hajnalig ébren a kedves leheletkönnyű madárpihegését. Ezt a vágyképet dajkálva magában indult hazafelé. A kora tavaszi fagyreccsentő éjszaka csillagai csodálkozva bámultak a holdkóros tévelygőre, s hallgatták a pesti inas-slágerék fülbemászó dallamait, amelyeket boszorkányos füttykésztségével nemcsak életre keltett, de szinte a fölismerhetetlenségig ki is cifrázott jókedvében.

Nem számolt most azzal, ez a pár hét szabadság, amit a sors és önmaga engedélyezett magamagának, mire lesz jó, elég volt neki annyi, Piri közelében maradhat, láthatja, hallhatja a hangját, talán egy újabb csók, nem többre, másra most gondolni se akart, elég lesz majd – gondolta – a többivel az álmaiban megküzdnie.

Az első éjszaka nem a vágyálmok jegyében telt el, ahogyan elalvás előtt remélte, hanem a hidegverejtőkes lelkiismeret-furdalás elleni sikamlós küzdelemben. Mi lett a két fiúval, akiknek belei között megjárta a kését, élnek-e vagy tényleg meghaltak, ahogyan azt a faluban néhány rosszindulatú pletykafészek vénasszony már a bál másnapján elhíresztelte?

Érzékeit a rázúduló élmények a működőképesség határáig megterhelték, talán ezért nem jutott el a tudatáig, hogy függetlenül a külvilág rosszindulatú vádaskodásától vagy éppen megbocsátó cinkosságától, Isten előtt így is, úgy is, bárki bármit mond, el kell számolnia mindazzal, amit tett. Ezen a nyugtalan, lelkiismeret-furdalás gyötörte éjszakán kellett rádöbbenie, nincs kibúvó, és még arra sincs lehetősége, hogy a végítélet harsonáinak zendülését kivárja, a saját lelkiismerete, amelyet – talán Isten rendeléséből? – minden igyekezete ellenére sem sikerült elaltatnia, minden pillanatban számon kérheti, és számon is kéri.

Alig pitymallott, amikor a nyárfákkal szegélyezett szélfűvásos peronon a megyeszékhelyre tartó öt-húszas

érkezésére várva elsőként megjelent. A két megszúrt gyerek, Gázsó Jóska meg Kocsor Jancsi alaposan meglepődtek, amikor Pista rájuk nyitotta a kórterem ajtaját. Eleinte nem tudták mire vélni a látogatást, zavartan vigyorogtak, Pista parolára nyújtott kezét sem akarták elfogadni, az is megfordult a fejükben, Pista talán csak gúnyolódni akar velük, de aztán látva, hogy komoly a szándéka, a látogatást valóban bocsánatkérésnek szánta, hamar fölengedtek, s hálásan szorongatták az őket – nem is olyan régen – megsebző kezét. Pista melléről egyszeriben legördült a lelkiismeret-furdalás mázsás sziklája. Felszabadultan sétálgatott a két sebesülttel a kórházfolyosón, hirtelen olyan nagy lett közöttük az egyetértés, hogy még egymás vállát is átkarolták, a legszívesebben – ha a hely szelleme beléjük nem fojtja a szót – dalra fakadtak volna. A folyosót végestelenvégig elkísérő széles ablakokon boldogan áradt be az ígérkező tavaszt jelentő kora reggeli napsütés, a klór- és gyógyszerszagú levegőbe mintha elvétve itt-ott virágillat keveredett volna. Pista úgy érezte, újjászületett. A fiúktól, akikkel egy életre barátságot fogadott, úgy búcsúzott, mintha a testvéreitől búcsúzott volna.

És most már könnyű szívvel leste a Pirivel való találkozás lehetőségét, de az igazi találkozásra alkalom nemigen akart adódni. Vasárnap a templomban rajta felejtette a szemét, ki-bejövet megszoríthatta a kezét, este, a házuk előtt a padon válthattak néhány, Piri anyja által is ellenőrzött szót, de azt a csókot, amely akkor, a farsangi bál után, bár akarata ellenére, mégiscsak a harctérig röpítette, megismételni nemigen mutatkozott lehetőség. Végtelenül fáradt és tanácstalan volt. Napokig ki sem kelt az ágyból. Az agyában doromboló fájdalom szinte megbolondította: mintha eltévedt ágyugolyók ugráltak volna a koponyájában belülről bombázva az üresen visszhangzó csontboltozatot. Már-már belebékült a tudatba, hogy ez nem más, mint a közelítő halál csinnadrattája, amikor ki se nyitva szemét, megérezte, még mielőtt a munkától érdes, mégis pipacsszirom-puhán rebbenő ujjak csukott szemhéját megérintették volna, Piri megbékítő, minden feszültséget feloldó közelségét. Hallotta a ki nem mondott szavakat is, kristálytisztán csendültek, mint az üvegharangok, gyere, ne félj. A szeme akaratlan nyílt föl, hirtelen világosság lett, de ebben a nagy világosságban nem látott semmi mást, csak Piri kisírt, tő-zöld szemének csillámlását, de hát nem is akart látni többet. Orrcimpája megremegett, amikor Piri illatát megérezte, ezt a kósza búzavirág-illatot, amely egyaránt áradt a lány idegesen reszkető bőréből és a hímzett lenvászon ing és szoknya

ráncaiból. Mintha feltámadt volna, de már nem abban a világban, amelyből úgy érezte, végleg sikerül kiszédülnie, hanem egy egészen más, kétszemélyes világban, ahol Piri és rajta, meg kettejükét körülvevő személytelen ragyogáson kívül semmi más nem létezik. Piri Pista lázasan lüktető homlokára csúsztotta a tenyerét, könnyedén végigsimított rajta. Majd könnyedén kibújt a ruhájából és Pista mellé siklott az ágyba, átölelte és megcsókolta a lázban reszkető fiút.

Pista a halálra szánt hadfi férfivá avató kényszer szerepét próbálta eljátszani, hirtelen egykori önmagát is elveszítve valami kietlen és felfoghatatlan senkiföldjén találta magát, félelemtől eltévelyedve nyüszítő, tehetetlen és kétségbeesett gyermekként fogadta a váratlanul ölébe omló boldogságot. A semmi öröme volt ez, a kamaszkori álmok nihilbe torkolló idillje. Képtelen volt simogatva bejárni Piri testének minden hajlatát, csöndesen magához édesgetve kivárni azt a pillanatot, amikor a legfőbb öröm forrása is magától nyílik meg előtte. A türelmetlen, elsietett öleléstől görcsbe rándult a teste, magja Piri meztelen hasára lövellt. Jeges veríték gyöngyözött végig a hátán, szeretett volna eltűnni, megsemmisülni, de ha már ezt nem lehet, legalább mondani valamit a maga mentségére, de a szavak értelmetlen hebegéssé gabalyodtak az ajka között. Piri szerette volna nyugtatni, de nem merte, nehogy Pista azt higgye, gyakorlott szerető, minthogy nem is volt az, csak ösztönösen érzett rá, mit kellene tennie.

– Édesanyám bármikor begyühet – dadogta ki Pista idegességének vélt okát.

– Nem gyün – mondta Piri. – Ő küldött be hozzád, menj csak lányom, mondta, nem zavarlak benneteket.

– Így volt? – kérdezett vissza Pista hitetlenkedve.

– Igen – mondta Piri. – Annyira meglepődtem, hogy nem tudtam nemet mondani.

– Pedig akartál volna?

– Nem, örömmel jöttem – mondta, és odabújt Pistaéhoz, de el is rebbent tőle azonnal. – Most már menni kell! – búcsúzott, s egy csókot lehelt Pista szájára, majd fűgén kiszökött az ágyból. Öltözni kezdett. Pista követte.

A konyhában szorosan egymás mellé ültek a lócán. Az asztalon vászonkendővel gondosan letakarva frissen illatozó pogácsa várta őket, de nem nyúltak hozzá, fogták egymás kezét, hallgatták a csepergő ereszeszését, a lobogó tűz duruzsolását, de nem az esendő zajokra figyeltek, nem is a bennük megbúvó

csendre, hanem csak egymásra, arra a kölcsönös lélekjelenlétre, amely kényes, rebegő szárnyú lepkeként vigyázott rájuk. Pistában még ott sajgott a balul sikerült pásztoróra szégyene, de a Piri érintéséből áradó határtalan bizalom percek alatt behegesztette az önérzetén esett sebet. Ha nem is hiánytalanul, de boldognak érezte magát, sejtette, ehhez fogható boldogságban soha többé nem lehet már része. Szerette volna azt hinni, hogy ez az érzés csalóka, van, s elérhető e megbocsátó egymásra találásnál kielégítőbb beteljesülés is, de ez a gög és hiúság sarkallta elégedetlenség már a föllobbanás pillanatában kialudt, mint a szélben sercent gyufa lángja. Mintha Isten tenyerén, egyenesen a semmiben ültek volna, nem is ültek, lebegtek, s csak a tenyerük érintése, az egymásba kulcsolódó ujjak kapaszkodása tartotta őket vissza a körülöttük kavargó zuhanás szédületétől. Meg sem hallották, amikor Pista édesanyja megkocogtatta a tornácra nyíló konyhaajtót, háromszor kellett zörgetnie, mire a fiatalok felriadtak. Piri ért először földet, szökött le a lócáról, szaladt az ajtóhoz és nyitotta ki. Nem véletlenül, hiszen ő is zárta be, amikor Naca ágyi magukra hagyva őket a fülébe súgta, zárd be, lányom, az ajtót, nehogy valami megzavarjon benneteket.

Ami elmúlt, elmúlt, a mulasztásainkat meg nem törtéنتé tenni többé nem lehet. Ennek az igazán és pontosan soha meg nem fogalmazott felismerésnek a jegyében vált el Piri és Pista útja. Bárhogy is igyekeztek, és szerették volna, a bevonulás előtt egy újabb meghitt találkozóra már nem sikerült sort keríteniük. Az eleinte végtelen hosszúnak vélt szabadság villámgyorsan elröpült.

Jaj, csak az a hajnal soha be ne következett volna! De hát senki semmit nem kérdezett tőlük, az ébredés egyszer csak ott dörömbölt a halántékukon, és akarták, nem akarták, indulni kellett. Utólag is mindketten leginkább ezt a pillanatot szerették volna kitörölni az életükből.

Pista szinte egész éjszaka ébren forgolódott az ágyban, de nem akart fölkelni, amíg a hajnali derengés első röntgenfénye meg nem jelenik az ablakon. Erre a jelre várt. Az édesanyja nem, a petróleumlámpa világánál könnyeivel küszködve a fia útra való tarisznyáját rendezgette.

A falu másik szélén ugyancsak egy tenyérszi szobában Piri szökött ki a meleg dunna alól. Meztelen talpa óvatosan kereste a hideg sárgaföld padlatot, nem akarta, hogy hirtelen mozdulatától megnyikkanjon az ágy, s éberén alvó anyja fölneszelve kérdőre

vonja: mi történt, lányom, hova mégy? Az ablakhoz osont, a féltve őrzött, cserépbén nevelt pirosrózsához, amely minden józan várakozásnak fittyet hányva az elmúlt napokban virágot bontott. A vérvörös bimbóból kifeslett szirmok sötéten parázslottak a tejhomályos ablak fényében. Piri nagyujja körmével tövénél roppantotta meg a virágos szárát, amely azonban nem adta meg egykönnyen magát. Rejtett tuskéjét Piri ujjbegyébe mélyesztette. Piri a fogával távolította el bőre alól a tuskét. A kibuggyanó vércsepp a letört rózsaszál levelére csöppent, s úgy remegett ott, mintha csak a bontakozó szirmok harmat tükrözte visszfénye volna. Pirinek nem volt érkezése arra, hogy a sebesülésével foglalkozzék. A zsákmányt papírtasakba csomagolva a keblébe rejtette. Pillanatok alatt felöltözött, s az este előkészített pogácsás batyut magához véve kilépett az ajtón.

Még a madarak is alig csiripeltek, amikor felhangzott a regruták búcsúztatására összeverbuvált cigányzenekar hangolása. A lassan letisztuló, egymáshoz illeszkedő hegedűfutamokat még ide, az alvégre is elsodorta a berki szél fagyoldozó, vizet árasztó lehelete. Pirinek körül se kellett néznie, anélkül is érezte, nincs egyedül, és valóban, csaknem minden portáról kiröppent egy-egy virágos kendő keretezte leányarc, gyászba öltözött asszonyalak.

A csendőrőrs előtt kiszélesedő árokparton már javában gyakorlatozott a tizenegynéhány tagú újoncsapat. Egyenruhájuk nem volt, de csákót meg valamiféle özönvíz előtti mordályt mindegyik kapott, így hát nem volt akadálya annak, hogy holmi katonai díszszemlére emlékeztető ünnepélyességgel vonuljanak végig a falun. A dízlépésben, amit a toborzótiszt vezényelni szeretett volna nekik, hamar elakadt a lábuk, így hát mindnyájuknak be kellett látniuk, ezt jobb, ha nem erőltetik. Inkább a nótázásra helyezték a hangsúlyt. Nemcsak a falusi multságokon megércsedett fiatal férfihangok predesztinálták erre a felvonulókat, hanem a menet élén haladó, nemzetiszínű szalagokkal díszített szekéren imbolygó cigánybanda muzsikája is. A műsor a Kossuth-nótával kezdődött. Gazsi primás többször is belekapott a Kossuth-nóta dallamaiba, mire sikerült dalolásra bírnia a lógó fejű újoncokat, a fiatal torkokból szint egyszerre robant ki a 48-as keserű elszántság dala:

*Kossuth Lajos azt üzenté,
Elfogyott a regimentje,
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.*

Egyedül a toborzótiszt eszmélt e németellenes, rebellis nóta hallatán, hogy valahogyan máshova kellene tenni a hangsúlyt, s erős bölömbika hangján Kossuth Lajos nevét Horthy Miklóssal próbálta túlharsogni. Társa ebben az igyekezetében nemigen akadt. A fiúk, a falu halálra szánt árvái nemigen értették még a kor szavát. Ők Kossuth Lajosra esküdtek, a toborzótiszt Horthy Miklósról. Érzékelve a disszonanciát, Gazsi gyorsan nótát váltott. Régebbre ásott a magyar múltba. A Csínom Palkóval kezdte a kuruckodást:

Csínom Palkó, Csínom Jankó,

Csontos karabélyom... – cincogta. Erre a hangra aztán, a nem tudni semmiről semmit zsoldos vigalmára mindenki rákapott. Gazsi azonban az út szélén gyászban álldogáló, kezüket tördelő asszonyokra emelve a tekintetét, belátta, bármennyire is kikívánczik hegedűje szívéből ez a mulatós hejehuja-dallam, illeni semmiképpen sem illik az alkalomhoz. Átváltott hát a

Hej, Bercsényi, Bezerédy,

Magyarok híres vezéri! – kezdetű ország-sirátorára. A hegedűje úgy jajgatott, mint valamely régesrégő hucul földi kuructábor fejedelmhívó tárogatója. A magyar sors esélyeit latolgató kurucnóta hangzataiba alig egynéhányan dűnnyögtek bele. Azért a szó, a dallam e szégyenlős megnyilatkozás ellenére is elemi vonzással talált egymásra, szinte senki nem tudta kivonni magát a hatása alól, még a legharcedzettebb, kemény basaparasztok szemében is könny csillant e siralmak hallatán.

A toborzó őrmester ideges köhécselése volt az egyetlen figyelmeztető jel, ami Gazsit újabb váltásra ösztönözte. Egy Karádi-nóta édes-bús giccsével gördült be a szekér az állomásra. A hozzátartozók itt búcsúzhattak el a legényektől. Mivel az első transport mind első világháborús árvákból állott, a búcsúztatók többsége nő volt, zokogó, sötétbe öltözött anyák, sajnálkozó nagynénik, néhány fiatal lány, a hirtelen fellángolt szerelem megperzselt pilleszárnyú áldozatai, s csak alig egy-két nagyapa, nagybácsi. Piri egy darabig tétovázott, nem tudta eldönteni, odamerészkedhet-e a családi körbe, de amikor látta, hogy a nála sokkal kevesebb kockázatot, eddig jószerével semmiféle konfliktust sem vállaló fruskák is hirtelen elszánással hősnek álmodott választottjaik nyakába ugranak, ő is elindult Pista felé. Pista édesanyját átölelve állt az állomásra lassan begördülő katonavonat lépcsője előtt, és – mintha a cikor-

nyás cigánymuzsika, a begördülő szerelvény zötykölődésének iromba zajai, a sok-sok teátrális jajveszélés nem is létezett volna – őt várta halálos, semmihez sem fogható csöndben.

Piri megértette a hívást, és szinte öntudatlanul, mint egy vijjogva zuhanó, bódult madár, aki maga sem tudja, hogy a vesztét vagy a boldogságát keresi, úgy röppent Pista karjába. Egyre szorosabban ölelték egymást, amikor Pista ajka az ajkához ért, s ő is végre átadhatta volna magát a búcsút beteljesítő csóknak, hirtelen fölszisszent, s ellökte magától Pistát. Pista nem értette, mi történt, a gőzös hideg vasfogantyúja után kapott, hogy fölkapaszkodják a meredek lépcsőn, s örökre elszakítson minden szálát, ami ide, ehhez az őt mindegyre keserűen megalázó anyaföldhöz köti. Piri riadtan szorította meg a távozni készülő fiú karját, és kebléből előhúzta a papírba bugyolált, kétszeresen is bevérezett rózsaszálát. Kibontotta, s átnyújtotta Pistának. Pista megcsókolta a Piri vérével megfestett tüskéket, s a rózsaszálát a vállára akasztott mordály csövébe tűzte. Mindkettőjük szemét elfutotta a könny. S az egyre jobban rázkódó zokogás, amely teljesen hatalmába kerítette őket, sem volt képes megakadályozni, hogy végül mégiscsak mindenről megfeledkezve újra átöleljék egymást, és egy önfeledt, végtelennek szánt csókkal megkössék azt az életre szóló

szövetséget, amelyet valószínűleg nem kötnek meg, ha gerincroppantó buktatóit előre látják. Életüknek talán ez volt az egyetlen makulátlan boldogsággal telített pillanata, de csak azért, mert képesek voltak megfelekedni mindarról, ami velük, ami körülöttük történik. Kábulatukból az indulásra készen rázkódó mozdony füttye ébresztette fel őket, s nyomban rá válaszul a toborzótiszt indulásra hívó vezényszava is elhangzott, de mivel az újoncok nem nagyon akartak kibontakozni szeretteik öleléséből, három figyelmeztető lövéssel adott nyomatékot parancsának. Nemhiába, a leendő hadfiak, mint a bolhák ugráltak fel a már mozgó katonavonat lépcsőire. A toborzó parancsnok elégedetten nyugtázta, akár egy jó pásztor, együtt a nyáj, s nem sokat foglalkozott azzal, hogy az élet vagy a halál mezőire tereli-e őket. A fiúk önfeledt integritással, a szél szárnyára bocsátott lélekerősítő nótázással próbálták elűzni a lelkükben fészkelő kétségeket.

Piri szeméből árvízi bőséggel patakzottak a könnyek. Hirtelen és váratlanul világosodott meg előtte e teátrális búcsú minden hamissága. Hátat fordított az andalító cigányzene érzelmes hangulatába feledkezett kísérőknek, s mint egy fúria iramodott meg, rohant hazáig, hogy párnába fúrt arccal, mindenkitől távol, egyesegyedül kisírhasssa magát, s elbúcsúzzék Pistától és beteljesületlen közös boldogságtól.

Pihenő vándor (tus diófapác, 1983)

DARÁNYI SÁNDOR

Hatvanadik születésnapomra

I.

*Ezek nem versek, mindössze pillanatfelvételek szavakból.
 Drafti Deutscher dalait hoztam vissza az NDK-ból,
 De egy álom nincs testből, és én nem tudom, mi történt volna,
 Ha tizenhat évesen, a Gellért teraszán, a hullám fölött
 Margrit Pütsch megkérte volna a kezem.
 Csak az alakját látom tisztán, a fürdőruhája ívét,
 A szintiszta formát, nem ami domborodott benne,
 Mert az nem volt valóságos, csak a látvány,
 Én pedig élőhalott, hiába látszottam akár –
 Úgy éreztem, elfogy belőlem a súly,
 S ha tehetném, vele lebegnék, nehogy észrevegyen.*

*Ő tizennyolc volt, szótlan, akárcsak én.
 A Hamupipókéét játszotta Annegret Sepperer
 Mellett, aki már tizenkilenc, mai szemmel férfifaló,
 De legalább realista; éreztem, mint kóstol meg a szemével,
 Mielőtt több hagymával dinsztelne meg.*

*Nem tudtam, mi ez az egész,
 Honnan nyílt és zárult be egyszerre a nyár
 Minden tágassága dacára ajult szégyenkezéssel.
 Nem bírtam a tükörbe nézni, nehogy látnom kelljen, amit neki kell;
 Elhinni: ne utálna, ahogy magamat én.
 Mikor elvittek mellőle, lábikráim odasült a motorbicikli
 Kipufogójához, de csak a száját láttam, mely az imént még a gálicos
 Szőlőt szemezte. Különös, mennyire nem öregszik
 A szeme emléke, a kurta barna hajáé,
 Az a tekintet, amely öt nap után mindent tudott;
 Csak azt nem, hogy elválásunkra negyedórával
 Bezárkózom az üdülő végéjébe, nehogy embert kelljen látnom,
 És a titokban mindig magammal hordott fésűm nyelével egy nagy M betűt
 Kaparok a kézfejemre, míg előnti a vér.*

*Ugyanezt a kezét átszúrtam egyszer késsel,
 Hogy megismerjem a lázadó tengerész büntetését.
 Az a sebhely is megvan. A bőröm alatt én olvasok csak.
 Talán nem tettem volna, de a szavakat kerestem.*

II.

*Ez az alkalmatlan élet, amit eltűkolni muszáj,
És azt csak elmesélve lehet – ne sajnálj; addig szorít,
Belülről fullasztja a torkot, ha viszont levegőre kerül,
Mustárrá meg gázzá esik szét, ami mégiscsak haladás.*

*Miss Marylin Hordern, Coventry rózsaszála! Az álomban egyre kijjebb
Menekültem, de nem találtam, csak vérző nőket, akiket
Nem érdekeltek a képzelgésem, csak hogy diszfunciós vagyok,
Céljaira alkalmatlan, hibás termék vagy őrzöngő selejt.
Ez még mindig az ártatlanság földtörténeti kora volt,
Nehezen morzsolta föl az egyhangúság, meg hogy Pityuka édes,
Ám eszi, nem eszi, nem kap mást. Láthatárba szerelmes barbár,
Hol a te birodalmad? Vedeltem, mint a gödény, hogy ne fájjon annyira,
Konkrétan a májzsugor kezdetéig, amire egy munkahelyi orvos
Figyelmeztetett mogorván – alig tíz évig tartott oda; vissza mint az ellenáram,
Akkor már a ritmusba fúlva, amit nem kerestem, mégis
Átsegített a csalódáson, legalábbis azt hittem egykor.
De nézd, talán már csak a szemem a régi, ha ma látnál, megijednél,
Mit művelt az idő, miközben egy helyben álltam a szélben,
Hordta a homokot, olykor azonban, ha elállt, a sivatag peremén
Azok a hegyek varázslatosabbak voltak minden egyébnél.*

*Boldogan valaha egy fél teremtésben éltem, amelyben történtek csodák,
De a teljességre ráadásnak, nem helyette.
Soroljak neveket? Minek? Mikor az asztal mellett nagyanyák
Teszik fel a kezüket, akiket sose láttam,
Fogom fel a közhely mint közös nevező megtartó erejét.
Erre tartott meg. A tudatra, hogy volt-nincs, a varázs
Elillant, s minek is tudnám, ha S. É. is csalódott,
Vagy sem – helyettünk a gyerekek kellettek, helyettük a szivárvány.*

*Közelebb húzódni melegéhez,
Nem elnyeletni kazánnal.
Nem főnixszé válni –
Mosdótálban a vízzé:*

*Ilyesmire vágytam. Megzavart, hogy mások gyakorlatiasabban
Csaptak le az éteriekre, s még jobban, mikor amazok
Kezesen szót fogadtak – nem értettem, ma sem értem.
Hiába voltam teljes, aki fél csak; kiderült, akkor először,
Hogy a világ más, mint hittem, és a megnyíló szakadékba
Belezuhanam, soha nem is találtam ki belőle.*

*Bevándorló lettem a saját életemben –
Kilökött egy távoli, rég elfelejtett otthon.
Hova visszatérnem nem volt. Nincs más hátra, csak előre;
A nyelvet megtanultam. Álmomban máshogy beszélek.*

FALUSI MÁRTON

Az évszak

*Varjak ráncigálják le a télről az ősz,
pulóvert kisgyerekről, ki tévé előtt
szenderült álomba. Vállá, könyöke, akár
konok faág, eresz, átbújni nem akar,
meg-megakad benne norvégmintás avar.
Padon ülök. Szétszórt, sűrű tekintetemből
nyári csillagokat cinegék csipegetnek.
Félmosolyt vetek oda, fokhagymagerezdet.
Életemet az első ötletre teszem föl,
mi erre kószál. Bőven van időm. Az évszak
mélán elnyújtózik, mint hajléktalanjaink,
s éppoly arctalanul fordul önmagába.
Száráig visszahajlott levél hajamba ring.
A talaj ráncstalanná vasalt, viseltes ing,
melegen begyűrve pincék alá, száraz
vízneműk alá, fedéltelen csatornákba.
Varjúcsőr cibálja ágakról a diót.
Ködöt cincál szét nomád kutyák állkapcsa,
kötött cicákként tépetten ott a kapca,
húzzák a gazdizsebből, óvatlan kilóg.
Kettőzik lépteiket, fél öt, az irodisták
hosszan mássalhangzó, kis koppanó lakkcipőkben.
Ráncba szedem tempójukat, hozzám igazítsák,
soraimat kifűzöm, csámpázzanak időtlen.
Nincs veszítenivalóm. Valóm elveszítettem
barátaimmal együtt. Kódorgok csak kietlen
ligetben, pagonyban, bérces Bakony-berekben,
arab sivatagban, hol érc roppan, hő rekken,
szapora belektől éhkoppon kő röppen
felém, kitör a frász, a félsz, hisz Ők többen,
egyre többen vannak. Hideg lel, verejték
ver, nagy búsultomban, ugyan, mit tehetnék,
panaszolkodván, mint egykor Dávid király?
Hej, Simon mágus, kincsedért bármit kívánj,
kapaszkodj apostol-posztra! Engem ne hivass,
bocsásson el bizalmából hetyke és pimasz,
rátarti és negédes, mindenki hivatása.
Telét az ősz kiássa, hisz más, milyen visszás, ha
levél fordul fonákra, a tisztás visszájára.
Zsibbadok. Elszorulnak ölfákon a visszerek,
ág hegyén rigó dülled, didereg és csicsereg.
Nem készít eleséget senki. Te is hiányzol.*

*Előhívatlanul sem nyitják rám bronz szemüket
szürkületi vendégek negatív kópiákból.
Vagyok, de nem ver vissza se mélység, sem felület.
Ragyognék, tükröződnék. Vékonyka napsugarak
szívószálain szürcsöl fényt a föld, ám ugyanaz
a kvantum kerülőúton ér hozzám, a féreg,
a holt anyag is becsesebb nálam, előnyt élvez.
Ködbe burkolózom, s te nem látsz. A háztetőkön
permetként széjjeloszlom, dérverten fölkenődöm.
Fűtött alkóvban titkos, család megalkuváshoz
paktumokat szövegeznek kofák és kufárok.
Időzített pokolgépek, ti belső szervek,
most röpítsétek egekbe az örök tervet!*

Szüret a kertben (lavírozott tus, 1986)

CSENDER LEVENTE
Tenisz

A pásztói mesterséges megtermékenyítőben voltam informatikus, amikor megismertem Papát. Számítógépes inszeminátor. Akkor még egy szobányi volt a számítógép, most meg a tenyeremben elfér. Összement a világ. Pedig annyira nem is volt régen. Na, mindegy. Aztán férjhez mentem, vettünk egy használt kispolskit és felzörögtünk Pestre. Velünk jött a legjobb barátnőm is. Emlékszem, útközben elszakadt az ékszíj, és Papa az ő nejlonharisnyáját rakta fel helyette, úgy érkezünk meg első albérletünkbe, az Almássy térre. Aztán jöttek egymás után a fiúk. Egy, kettő, három. Egyik albérlet a másik után. A barátnőm mindenhová jött velünk.

Nemrég volt a harmincadik házassági évfordulónk. Rendet raktam a zongora tetején, a szekrényben, mindenhol, csilivili lett a konyha, minden, de nem az évforduló miatt tettem, hanem meg akartam találni az *Eltemettük a részeges nagymamát*. Kedvenc könyvem. A volt szerelmemtől kaptam, mielőtt férjhez mentem. Papa nem vette észre a tisztaságot, ő nem vesz észre semmit. Egy üveg bort iszogattam, a második doboz cigi utolsó szálainak egyikére gyújtottam rá. Papa hason feküdt, a tévében nézett valami krimet. Vittem neki is egy poharat. Rám nézett, hogy mit akarok, aztán továbbnézte a krimet. Kinyitottam még egy üveg bort, töltöttem magamnak és ünnepeltem. Elővettem egy hosszú gyertyát, meg akartam gyújtani, de nem sikerült. Faragtam, bontogattam a beragadt kanócot, de az csak nem akart lángot fogni. Ünnepi hangulatot szerettem volna. Magamnak legalább. Papa lefeküdt, én tovább boroztam és a szerelmemre gondoltam a nappaliban, meg arra, hogy igazából nem is tudom, miért mentem hozzá Papához.

Elég cefetül voltam akkor. Előtte kidobott a nagy szerelmem. Menekültem Papához. Azt hittem, később jobb lesz. Akkor szerettem, bár nem akartam vele maradni. Már megvoltak a gyerekek, amikor meglátogattam a nagy szerelmem. És én akkor – bár nagyon rossz volt –, azt mondtam, hogy nekem itt a családom, és az a legfontosabb. Úgy gondoltam, hogy amikor hatévesek lesznek a gyerekek, akkor válok, aztán úgy, hogy amikor tizenkettő, aztán, amikor tizennyolc, és még mindig itt vagyok. Na, mindegy.

Hol is hagytam abba? Ja, hogy jöttek a gyerekek. Elvégeztem közben az óvónőképzőt, mert Pesten

nem volt szükség inszeminátorra. Harminc évig voltam óvónő. A harmincadik évben már nagyon utáltam a főnökömet meg a szülőket is. Meg a gyerekekből is folyt ki a b... meg és a k... anyád már kiscsoportban. Beintettem a főnökömnek és kiléptem. Jólesett. Nyugdíjba akartam menni. Rájöttem, hogy én egész életemben azért éltem, hogy nyugdíjas legyek, de akkor épp megváltoztattak valami jogszabályt, és hopp, nem tudtam elmenni nyugdíjba. Azóta is húzzák előttem a mézesmadzagot: mindig, amikor elérném a nyugdíjkorhatárt, emelnek egyet rajta, mintha csak velem akarnának kiszúrni. Tele voltam tervekkel. Valami egészen mást akartam csinálni. Csak abba nem gondoltam bele, hogy egy ötven plusszos nő ma nem kell sehová.

A nagyobbik fiam pontosan harmincéves, és eszé ágában sincs megnősülni. Mielőtt felmondtam, elhívtam egy bájos kis kolléganőmet, Fatimát, hogy hátha megtetszik neki. Ebédre a fiam kedvencét csináltam, rakott karfiolt. A lány is evett jóízűen, mosolygott végig, az én fasz fiam meg ült, és tömte a fejét anélkül, hogy egyszer elvigyorodott volna. Végül a lányt nekem kellett kikísérnem a buszhoz. Amikor visszamentem, megkérdeztem a gyereket, hogy mi baja volt a lánnyal. Azt mondta, hogy bajusza van. Na és, mondom neki, nagyanyádnak is van. Erre ő, jó, de húszéves korában még nem volt. Szóval itt van ő. Egész nap számítógépezik. Munka semmi. Lassan százhús kiló. Én viszem föl az ételt is neki. A két kisebb fiú vállalkozó. Eltartják magukat. Néha bevásárolnak nekem is.

Hol is tartottam? Egy kicsit már felejték is. Igen, a házasságom. Tudod, a férjem kivel él együtt? A legjobb barátnőmmel. Aki ott ült a kispolskiban, amikor jöttünk Pestre. Az ő harisnyája. Igen. Gondolhattam volna. Kolléganők is voltunk a Kővirág óvodában. Velünk lakott még akkor is, amikor sikerült megkaparintani egy panellakást részletre Óbudán. A barátnőm épp hazament Pásztóra húsvétra, és akkor Papa bevalotta, hogy ők egymással... Amikor visszajött a lány, közöltem vele, hogy költözzön el. Még neki állt feljebb, hogy nincs nekünk más dolgunk húsvétkor, mint-hogy őt kibeszéljük. Kirúgtam. Papa akkor is gyáva volt, engem tolt maga előtt. Most meg egymásra találtak. Legyenek boldogok! Félek belegondolni is, hogy Papa ezt harminc évig hordozta magában, és azzal etette magát, hogy elválnak, és majd összeköltöznek. Teljesült az álma, de nem látom arcán a boldogságot. Orvostól orvosig jár, gyomorproblémái vannak. Meghízott a gyógyszerektől. Zabkorpán él.

Albérletben laknak, míg a házat eladjuk és osztozkodunk. Sikerült a panelt úgy eladnunk, hogy vegyünk egy romos házat Pest mellett, amit hitelből felújítottunk. Megszerettem itt lenni. Túl nagy a rezszi, minden pénzem rámegy, de én nem akarok innen elmenni. Lottózom, hogy kifizethessem Papát. A nyereségem többi részét meg szétoztam a gyerekek között. Ha nem sikerül, leköltözöm valahová vidékre, ahol lehet egyfrintos házat venni. Az a kurva pénz. Sokáig a pénzre fogtuk a válás halasztását is. Azt mondtuk, hogy már rég elváltunk volna, ha lett volna pénzünk, de nem volt. A gyerekekre is fogtuk, de igazából gyávák voltunk.

Szóval Papát egy hónapig nem láttam, gondolom, mézeshetekken voltak a régi-új nőjével. Aztán megjelent. Felhívták Debrecenből, hogy az anyja ott fetreng a szarában, menjen le és hozza el. Kölcsönkértünk benzinre, lement, elhozta, de nem ám az albérletükbe vitte, hogy legyen a csajának anyósa, hanem ide a nyakamra. Szépen nézek ki. Nincs férjem, de van anyósom. Vele töltöttem a karácsonyt. A legjobb felállítás a férj nélküli anyós. Befektettem a saját ágyamba, én meg kiköltöztem a nappaliba. Kétóránként kenegettem a seggét, mert annyira sebes volt, hogy látszott a nyers húsa. Nem ihattam egész ünnep alatt, mert amint püssent a sör, mindjárt kiabált ki a szobából, hogy töltsék neki is. Az orvos meg határozottan eltiltotta az ivástól. Elmesélte a vén tyúk, hogy örökbe fogadott egy majmot az állatkertben. Százezer forintért. Mondtam neki, hogy vannak unokái, azoknak semmit se adott karácsonyra, de erre fel sem kapta a fejét. Egy majmot. A guta ütögetett.

Aztán jött szilveszter. Akkor Papa hazajött, és elhívott a barátaihoz. Lindánál rendezték a bulit, akit én amúgy is utálok, mert amikor született a kisebbik fiam, elhívta Papát biciklitúrára, s Papa elment. Na, mindegy... Beléptünk, és három személyre volt terítve, engem kihagytak. Te is itt vagy, ezzel jött Linda. Papa ezt nem vette észre. Papa ilyeneket nem vesz észre. Kimentem a fürdőszobába, és ott bögtém. Aztán amikor kihisztiztem magam, kimentem és mondtam Papának, de parancsolóan: – Papa, menjünk haza! Hazajöttünk, én lefeküdtem. Éjfélkor felkeltem koccintani, mondom neki, hogy buék, és tudod, mit mondott? Ha neki boldog lesz, nekem nagyon szomorú. El tudod képzelni, hogy esett?

Másnap azért megcsináltam a kocsonyát, hét tányérral megittam, mert én úgy szeretem, hígan. Rosszul lettem persze, de nem attól, hanem mert elfelejtettem bevenni a szívgyógyszerem. Húsz éve

szívgyógyszeren élek. Este a tévéhez elnasiztam egy kis töpörtyűt, hoztak jó pálinkát Erdélyből, azzal lekísértem, még hóembert is építettem, az orrát jó nagy répából csináltam. Reggelre a répa teljesen lekonyult. Jót röhögtem rajta.

Másnap megkeresett egy Mariann nevű nő, hogy magánóvodát nyitna, segítenék-e, persze, mondtam neki, hívtam Borikát, az ex-kolléganőmet, akkor még megvolt mind a két melle, megnéztük a házat, amit kibérelt, a játékokat mi vettük meg, mindből a legjobbat. Egy hónap alatt indulásra készen voltunk. Fenn voltunk a második kerület szívében, nem lehetett hülyéskedni. Ment a hirdetés, jöttek a jelentkezők. Beállított egy apuka az előreálló fogú kislíával, megkérdeztem, hogy mi legyen a gyerek jele? A gyerek zavartan nézett, az apuka meg rávágta, hogy cápa. Erre én néztem rá, hogy bögre, papucs, mackó, nyuszika, ilyesmire gondoltam, de nem értette. Tud cápát rajzolni? – kérdezte. – Itt van, e! – és felhúzta a pólója ujját. Oda volt tetoválva egy vicsorgó cápa. – Ilyent, e. – Rajzoltam neki egy olyan cápát, az lett a gyerek jele. Egyszer nem jöttek a kis cápáskáért, hazavittem, de az utcába sem engedtek be. Ott állt a biztonsági őr, ő vette át a gyereket, hívott egy másikat, aki bevitte.

Az egész nagyon jól indult, csak aztán valahogy hónapokig nem kaptunk fizetést. Kiderült, hogy Mariann felvette a támogatásokat, a szülőktől begyűjtötte a pénzeket, elverte, és mi ott álltunk egy fillér nélkül, ja, és be sem jelentett. Kárpótlásul elhoztam az óvodából a hangszereket. Fújhatom. Ő szült közben egy gyereket, egyedül neveli, le sem csukják.

Most egy kislíúra vigyázok, Janikára. A szülei drogok, elvették tőlük, és odaadták a meleg nagybácsinak. Reggel elmegyek hozzájuk, két pár férficipő az előszobában, felöltöttem a gyereket, délután elmegyek érte és elhozom magamhoz. Van egy kispolskim, azzal hordozom. Ahogy kezdtem, úgy végzem. Miután hazaviszem a gyereket estefelé, a szomszédasszonnyal teniszezünk. Megcsörget, kimegyünk, és a kerítés fölött adogatunk. Konyakot. Át a pohár, meg vissza. Teli át, üresen vissza. Nagy meccseket játszunk.

Este aztán, ha elaltattam az anyósom, megettettem a fiam, a bernáthegyimmal meg a macskáimmal kiülök a nappaliba és rágyújtok. Sokat gondolkozom. Többnyire Papán. Nagyon örülnék, ha megszeretné őt valaki, és úgy menne el, hogy szeretik. De nem fogja őt senki megszeretni. Én elengedném, de ő nagyon elesett lesz, ha nem érzi úgy, hogy valaki szereti. Mikor elvettem – mert végül is én vettem őt

el –, a barátnője mondta, hogy kétszer is kísérelt meg öngyilkosságot, és bíztam abban, hogy kihúzom. Kihúztam, és ez a hála. Nála lelki nyomorékabb ember nincs a világon... Most a Vakok Intézetében tanít vakoknak, meg a márianosztrai börtönben raboknak számítástechnikát. Legutóbb őt sem fizették ki. Nem is az a baj, hanem hogy nem nőtt fel. Például rendszeresen vezet ittasan. Egyszer már elvették a jogosítványát emiatt, de akkor járt nemzetközivel. Szóval, aggódom érte. Kis hülye. Őt évvel fiatalabb nálam. Állítólag azért hagyott el, mert éjjel köhögtem, és nem tudott aludni. Tény, hogy sokat köhögök, de a tüdőmnek semmi baja, csak itt, a gigámon felpuhultak a bolyhok, és azok ingerelnek. Színházba húsz éve nem járok a köhögés miatt. Tévénézés közben senkit nem zavar. Vagyis engem nem. Elnasizok egy kis töpörtyűt, megiszom a borocskámat, és kész. Ha jönnek a gyerekek, akkor nem dohányzom. Eltiltottak tőle. Ha sokáig itt vannak, akkor kiosonok a kert végébe, és gyorsan rágyújtok. Jó játék. A gyerekek, igen. Nekem mindig a család volt a legfontosabb. Én akármilyen alkoho-

lista leszek, nekem mindig a gyermekeim lesznek a legfontosabbak. Mikor a nagyobbik fiammal terhes voltam, nem éreztem semmilyen anyai érzést, azt mondták, majd megjön, de nem jött. A másik kettőnél sem. A kisebbik fiam barátnője terhes. Talán jobb nagymama leszek, mint anya.

Kicsit megdöbbsent, hogy mit sikerült összehoznunk. Papa a gyerekkori legjobb barátnőmmel, én meg az ifjúkori szerelmem árnyékával. Élethosszig tartó önáltatás. Micsoda faszság. Persze, erről egymásnak soha nem beszélünk. Hogy is mondják? Élethazugság. Ez az. Most már tulajdonképpen jól érzem magam. Az anyósom, a majom anyja a hátsó szobában, lába magasan felpócolva, hogy ne vizesedjen. Fiam tolja a számítógépes játékokat három dében, a férjem a valaha legjobb barátnőmet négy dében. Van egy kis rákocska az orrom mellett, időnként megműtenek, napi egy doboz piros Symphoniát elpipantok, a kapun már nemigen járok ki. Össze ment a világ. A tenyeremben elfér. Ha megcsörget a szomszédasszony, kimegyünk a kerítéshez és teniszezünk. Adogatunk szép lassan. Így. Kifulladásig.

Kilométerkő, Budapest (mésző, 1971)

BAÁN TIBOR
Gyűjtemény

1. A varrónő

*Az anyuka e bús baba
 A varrógépet nyaggatja
 Három leánya csendesen
 Mosolyog illedelmesen
 A szőke a szőnyegen ül
 Ruhája álom selyem és tüll
 Lábánál pajkos kiskutya
 Figyeli int-e gazdija
 Vasalást játszik a barna
 Előtte vasalódeszka
 A harmadik baba a bölcs
 Elnéz a jelenet fölött*

2. Anyai örömök

*Ez a szoba puha pasztell
 Átnyújtom most szeretettel
 A kiságyban a mama-baba
 (Zeneszerkezet mozgatja)
 Kisedét – baba a babát
 Csak ringatja Csicsijgatja
 Míg a világ odakint
 Űzi szokásos dolgait
 De idebent lágy nyugalom
 Fésű pipereasztalon
 Fésű szappan és egy üveg
 Keserűvíz – Ferenc József*

3. Uzsonnázó babák, 1925

*Fejük ha porcelán ha massa
 Ki van festve épp olyanra
 Amilyen a rózsaszirma
 Ülnek a pamtagon ó
 Náncsi Teca s a csillanó
 Szemű kisleány a pajzán
 A kerek asztalkán szervíz
 Kancsóban gőzölgő kakaó
 És alig kimondható:
 Pötty tányérokon sütemény
 Kuglóf is mintha költemény
 És folyik a terefere
 Az évszázad mint halk zene
 Ringatja őket semmi vész
 Múlhatatlan az öröklét*

4. Babahölgy (Reinhard gyár)

*Új lakó Nemrég érkezett
 Esernyője a földre dobva
 Üldögél el- elmosolyodva
 Könyve fölött elmereng
 Nyitott szemekkel szendereg
 Tán csodát lát meglehet
 Boldogabb ennél nem lehet
 Hát álljon meg az óra most
 Állítsuk meg a napot
 Ne múljon el e délután
 Maradjon így a babaház
 Csipkegallér s leltári szám*

CSEPCSÁNYI ÉVA

Hundertwasser-kiállítás a Reök-palotában

1.
 Szivárvány plédbe csavarva,
 észrevétlen lepett meg az ősz,
 a piros székek közül egyre ült
 és többé nem zavartatta magát,
 jobb mégis egyedül, mint kívánság
 nélkül karolni a pázsit zöld paplana
 alatt. Láttam egy asztalt,
 fagyökerekből nőtte ki magát, nap-
 tűzű terítke mellett sokáig írnek,
 írnek arról, hogy vannak odaát.

2.
 Szárnyas, suhogó fénnel
 töltötte meg a tengert, és
 a nyílt szemek országában
 part lett minden ház.
 Halakat küldött a centrumba,
 vízzel telt puha csapkodás
 tükröződött az ősi szemekben.

Amikor egymás pikkelyes testébe
 haraptak, megnyílt a gyengébbik
 szája és némán elősóhajtotta a
 világfát.

5.
 Lakást veszek egy szénaboglyában,
 csupa arany lesz köröttem minden,
 ropogós nyers paplanomra rátérdel
 az Isten, ablakot nyitok akkor neki,
 arcát hadd lássa minden fa és virágszál,
 körbeállnak akkor és csak nézik,
 különös, szent vendégem kerek
 kis viskómban mit időzik?

3.
 Elfogynak a helyek,
 a későn érkezőkre
 puha, pink lepedő borul,
 pedig neonzöld mezőkről
 álmodtunk, olyanokról,
 ahol elnyújtózunk mezítláb,
 nézünk hegyes szemmel
 mint az őzek, hogy mi zörög
 benn, az ismeretlen mélyben.

4.
 Úgy várlak: ablakomban gyertyaláng,
 fölöttem nyitott, ellipszis tér, alattam
 zárt arcú, szelütött réműlet.
 Tudom, bőröd ilyen, mint ez a lap.
 Hajad, szemed, akár mécses nélküli
 ablakom, ott állsz, épp úgy, mint én,
 és reggel papírra veted, párkányodon
 hány viasztest égett el.

PUSZTAI ZOLTÁN
Holt idők szakadéka

*semmi se olyan mint hajdan
 befele nő a fekete földbe a fű
 őrt áll a csatakos virradatban
 a szavakból elfogy minden betű*

*ha szólna is mit és kinek
 vipera sziszeg a porban
 álmában elködlött tekintetek
 kísérik tétován sehova sehonnan*

*hol van a hol és merre a merre
 biborvörös tenger az ég
 kinek is mi hát a terve
 némák a kozmikus zenék*

*hangtalan dallam a társa
 emlék a majd és a még
 harmat hull vadvirágra
 se igenek már se igék*

*így marad? és ki tudja meddig?
 merre és miféle célszalag szakad?
 feszületét milyen színűre festik?
 szemére szemérem kerül-e majd?*

*befele lépdelve felködlik néha
 a holnapi nap mint távoli táj
 holt idők szakadéka
 vérrel telt kristálypohár*

*talán csak ennyi a lét
 angyalt keresgél földön és égen
 csillag ma nem csillan szemében
 nem csak az égbolt sötét*

*szövi már halotti leplét az éj
 önmagába zuhan végül a tér
 ezt súgja halkán szellő és szél
 lehangolt húrokon zenél a tél*

*s a távoli jövőben olykor a múlt
 hegedűjén pengeti ujjunk a húrt
 persze ez is csak líra és lant
 védjegyű irodalom alatt*

*ímholt a mélyben ahol a hant
 időmértékesen koppan a deszkán
 a sorok között is pedig a kaland
 most venné kezdetét talán*

*ha lenne idő és kőbe zárva
 nem várna aranykori nyárra
 az se akinek álma valóra válva
 nem tudni mikor jön újra világra*

*ezen a csillagon ahol az élet
 néhanap olyan kísértet kísérlét
 mely úgy nyeli el az isteni igéket
 mint máglya mely könyveket éget*

*ha felhangzik Torquemada
 megfellebbezhetetlen parancsa
 s történik ahogyan nem szabadna
 hajszálla úgy megint a történelem*

*valaki legyint valaki nem
 olykor a tükör két oldalán
 Isten országát keresve tekintetem
 úgy tekint vissza álmomban rám*

*mintha még most születnék
 erre az égszínkék csillagra csak
 mintha nem lennének semerre még
 korlátok csapdák penészvirágos falak*

indul meg újra a nóta a keservesen kemény életről, régi szeretőről, bánatos édesanyáról, nem éjszakában, de lakodalomban megszokott harsányan, hadd hallja az egész falu, mára kidolgoztuk magunkat!

Ülünk a kalyibában a csípős november esti hidegben. A csikótűzhely repedései világitanak, eleven árnyszínház képeit ugráltatják a deszkafalon. A tűz pattogásával a zsebrádió hangos sercegése birkózik, öröm, ha elkapni egy-egy szót az éktelen recsegésben, hiába mászkálnak vele fel-alá, mint egy nyugtalan csecsemővel, hátha lecsillapodik. Pedig mindjárt tizenegy óra, valahonnan zsolozsmát kezdenek majd sugározni, s a hegyen a kalyibában is imára kulcsolódik a két pesti-tenyényi, kalákába, fejsbe, kaszálásba, favágásba fáradt kéz: „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma!”

Dóra Áron

Ott voltam Zoboralján

Zoboralján gyakran áthalad, aki a Pozsonyt Kassával összekötő vasút déli vonalán közlekedik. A magyar népzene kutatás rejtelmeibe beavatatlan gyorsutazó nem is kapja fel a fejét, amikor a szeme előtt el-elsuhannak a néhai csehszlovák falunépgyártó akadémikusok által hol találóan, hol ügyetlenebbül kiokoskodott kifejezések, melyek az állomástáblák megkérdőjelezhetetlenségével hirdetik Menyhe, Béd, Zsére, Gimes vagy Lédec helyét a világegyetemben. Jómagam is gyermekéveim, majd kamaszkorom vonatkozásai közben csak a szemem pihentetem e táj szépségein, s csak néhány kósza gondolat erejéig foglalkoztam azzal, hogy kik is lehetnek ezek az apró, kertüket kapálgató, homlokukat törölgető népviseletes asszonyok, vagy a hegyoldalban kaszáló, a vonat zajára fel-felegyenesedő férjeik. Emlékszem, pont ezen a tájon áthaladva, bambán, merengve néztem ki a vagonablakon, amikor ennek az értelmetlen, tudatlan szemlélődésnek a kifejezésére két ügyetlen verssort is fabrikáltam:

*Halad, halad a vonat
Viszi árnyékomat*

1988-ig volt ilyen személytelen a viszonyom a Zoboraljával. Ekkor, egy szervezett nyári gyűjtőakcióhoz csatlakozva találkoztam először az itt élő magyarokkal. Idős parasztasszonyokat, pásztorokat, mestereket kerestem fel, hogy feltegyem a kérdéseimet a régi nótáikról, szokásaikról, dudásaikról vagy éppen

cigányzenészeikről. Meg kell mondjam, faggatózásommal itt nem váltottam ki a más vidékekről számomra jól ismert csodálkozást. Zoboralján sehol nem néztek rám azzal a jellegzetes, enyhe gyanakvással vegyes mosollyal az arcukon, és senki nem csattant fel, mondván, hogy „Ezért a semmiségért utazott ide Pozsonyból?” Persze ez a különbség ott, akkor, az első zoboralji gyűjtéseim helyszínein még nem tűnt fel. Bennem is csak később tudatosult, hogy amikor az első zoboralji gyűjtéseimet végeztem, akkor ebben a régióban már bő nyolcvan esztendeje zajlott a hagyományos kultúra (és ennek keretében kiemelten a zenefolklór) folyamatos, többé-kevésbé szisztematikus, szorgos feltárása. A gyűjtők egyszerűen részévé váltak a zoboralji falvak társadalmi életének. Ezért talán érthető is, hogy az itt élők hamar megszokták, hogy időről időre felkeresik őket városi, pantallós úriemberek, majd ezek nyomában furcsa, tarisznyás diákok, akik az életük legtermészetesebb dolgairól tesznek fel naiv, sokszor iskolásnak tűnő kérdéseket. Zoboralja ennek a falujáró tevékenységnek köszönhetően vált mára a felvidéki magyar kisebbség legjobb feltárt és – nem mellékesen – a magyarországi zeneértő közösség előtt legismertebb tájegységévé. E kijelentésnek persze csak az első fele „mérhető”, a másodikról csak remélni tudom, hogy nem csak a saját vágyképem kivetülése. Hiszen, ha jobban belegondolunk, ahol a mégoly stílusos énekés nem egészül ki okos, felkészült tanári útmutatással, ott tán nem is tudja az a sok „kipirult lélek”, ki az iskolákban, vagy a dalárdákban, meg a versenyeken, fesztiválokon fújja a *csitári hegyek aljáról*, meg *Kostyál Jánosról*, vagy *Potus Anniról* szóló sorokat, hogy mely tájnak, vagy kiknek is a nótáit dalolja valójában.

És talán pont ez a legjobb a gyűjtésben. Megismerkedni a dalok használóival, szereplőivel, kézbe történő átadás-átvétel során picit, ám mégis cselekvő részévé válni a folytonosságnak, a dölyfös hatalom történései fölött álló históriának. Igen, a zoboralji gyűjtésekben is ez volt számomra a legfontosabb. Ismerni, megénekelteni Kostyál Jánosné Potus Annát, személyesen. Megörökölni az utolsó alsóbodoki „vérbeli” pásztor, Kárász Mihály furulyáját, dudálni Zsérén a kultúrházban Bencz Bálintéknak a farsangi mulatságban, megtanulni Bihari „Tina” Józsitól a *dudaprimkontra* technikáját. Feltárni, rögzíteni, dokumentálni, megörökíteni – igen, ez is mind hasznos. De ma, ha megkérdem, mégis azt válaszolom, hogy a legfontosabb számomra az, hogy *én ott voltam*.

Agócs Gergely

A széki testamentum

A múltkor régi iskolám felé volt dolgom. Lassítottam, megálltam egy picit a kerítésnél, mert vonzott az a régi „iskolaérzés”. Benéztem az udvarra. Elgondoltam, mit is érezhet egy kisiskolás az első napon. Ott láttam régvolt magamat a sok fehéringes diák között, ahogy az évnnyitón felsorakoztattak bennünket, osztályok szerint. Mit tudtam én még akkor a világról?

Az iskolapadok, a kékbe kötött füzetek, a nagy tábla, bácsik fényképei a falon, sok-sok újdonság, és mellé egy idézet Váci Mihálytól: „Nem elég a jóra vágni, de tenni, tenni kell!” Kaptam itt dicséretet meg pofont is, de a tanítás, amit itt kaptam, megalapozta az életem, zenészségem.

Iskolánkban kísérleti ének-zene tanítás folyt Kodály felügyelete alatt. Heti hat énekórán ugyanaz volt a tananyag, ami a főiskolán. A néptánc is tantárgy volt, kötelező furulyatanulás a Béres-furulyán, kórus, és még egy kötelező, de szabadon választott hangszer, ami nekem a klasszikus gitár lett. Akkor még nem is gondoltam, hogy valaha hegedűt veszek a kezembe, és a magyar falusi zenét, a megőrződött magyar zenei örökséget próbálom megfejteni vele.

Mint régi iskolám, nekem olyan Szék. Néha ott látom fiatal magamat, ahogy a szilvóriumtól bódultan igyekszem előre a sáros utcákon. És megérintenek az „iskola-émlékek”, ha széki zenét hallok vagy széki viseletet látok, szinte torokszorítón, hogy sírnom kéne. De jó volt fiatalnak lenni, és mennyi mindent nem tudtam még akkor.

A „zenei, ének- és tánctagozaton” három évig jártam Székre, 1972-től rendszeresen, télen-nyáron. Akkoriban a gimnáziumi éveimet is tapostam, és jöttem, amikor csak lehetett. Vágytam a városból arra a szellemmel teli széki légkörre, ami akkor még átjárta a falut.

Akkoriban feltűnő volt arrafelé a városi ruhába öltözött ember, mert a széki színek egyedül uralták az egész falut. Még a fiatalok is mind viseletben jártak, így a diplom után, vasárnap a korzózáskor, lakodalomban, de még hétköznapi is sugározták a széki színek az együvé tartozás jó érzését.

Próbáltam ízesülni, mert jó volt itt lenni, széki ruhába bújni és rendet tanulni. Időutazás volt, valójában már attól kezdve, ahogy átléptük a magyar-román határt.

Egy szombati napon érkezünk Kallós Zoli bácsival, aki családunk jó ismerőse volt. Ő kísért el először Székre, ahol a három utca, Felszeg, Forrószeg, Csipkeszeg olyan, mint a magyar három szín; a fehér, mint a fény,

mint a szellem, a piros, mint a tűz, mint a lélek, és zöld, mint a Föld a maga formáival és csipkéivel. Ide érkezünk Bonchidáról, ahonnan gyalogosan jöttünk a dombokon át. A hegytetőről szépen látszott a falu a templommal, és különleges, sürgető érzés fogott el, amelyet aztán mindig éreztem, amikor a hegyen át jöttem. Éppen a csipkeszegi tánc házzal szomszédos házban lettem elszállásolva, és már az első este mehettem is a velem egykorú gyerekek közé székieken mulatni. Rögtön befogadtak, vendégszeretetük őszintesége és természetessége a helyemre tett a társaságban. Én voltam a magyarországi fiú, akit pátyolgatni kell. A Bartók Táncegyüttesbe jártam táncolni akkoriban, ezért én is hamar befogadtam a széki figurákat, s mellé a zenét, a szertartásos italozást és az összekapaszkodva való éneklést. Tanultam az íratlan szabályokat, amelyek rendbe igazgatták a történéseket. Pesten ilyen, mint a tánc, akkor hírből sem ismertünk.

Néztem a zenészeket, fent a „cigánypadon”, de akkor még nem tudtam, hogy Ádám István, a hegedűs és a fiai, a kontrás és a bőgős, a tanítóim lesznek. Ők magyarázták el nekem a zenélésükkel a magyaros zene páratlan ritmusát és a varázsjeles vonózás ősi titkait. A széki zene is csak háromtagú, nem illik hozzá a cimbalom, klarinét, mint más magyar zenékhez. Ebben a zenében érte el zenénk sok ezer éves fejlődésének csúcspontját, amelyben a rendszerezettség és a játékban való szabadság megbonthatatlan egységet alkot.

Figyeltem az öreg zenészt, és gondoltam, hogy hegedülni nehéz, no de meg szeretném tanulni a széki zenét! Gondoltam, a kontra jó lesz, az olyan, mint a gitár, és csak akkordozni kell, a bőgő meg nehéz, mármint cipelni.

Akkor azt éreztem, hogy a csodavilág örökké fog tartani. Fiatalos könnyedséggel fogtam fel az életet, és a rend, amit itt találtam, olyan magától értetődő volt, hogy fel sem merült bennem, ki hagyná el ezt a jó világot, ki nem őrizné tovább a kincset?

Az egyik tánc házzban hirtelen nagy verekedés kezdődött a fiúk között. Csépeltek egymást rendesen. Az öreg zenész egy ideig csak nézte az adok-kapok harcot. Ösztöneiben tudta, hogy ennek így kell lennie. A pálinka miatt, vagy egy lány miatt? Tudta, hogy a félelmet verik ki magukból, és tanulják az ütések, mint a tigriskölykök, mert kell az életükhöz. Ha gyalog kell este hazajönni három román falun át, oda kell a harcedzettség. Amikor úgy döntött az öreg zenész, hogy elég, vállához emelte a hegedűjét és elkezdett egy éneket. Abban a pillanatban, mikor a kontra és a

bőgő is bezengett, mint egy varázslatra, abbamaradt a verekedés. Akik az előbb még egymást ütötték-cséptelték, megbékéltek, és egymás vállát megfogva énekelni kezdtek a zenére. Akkor még nem volt világos, hogy ezt a tudást keresem. A zenét, amelyik úgy zengett, hogy békét teremtett! Mire is való a zene?

1975-ben jött a szigorú rendelet a vendégfogadásról, ezért utána nem mentem sokáig, de Szék zenéje még ma is az életem része. Volt – úgy tíz évig –, hogy csak Ádám István és fiai felvételeit hallgattam, amikor úgy döntöttem, hogy hegedülni is megtanulok. A zene szavak feletti nyelv, amelynek szavait, mondatait, hangsúlyait állandó zenehallgatással meg lehet érteni. Van olyan zene, amelyik nem mond semmit, pedig beszél, de a széki Icsán-zene olyan, ami mindig újat mond.

Az öreg zenészek már mind elmentek. De a magyaros zenezellem, amit ránk hagytak, élhet, amíg a világ, mert lesznek még fiatalok, akik tudatosan úgy akarnak zenélni, hogy béke legyen.

Ifj. Csoóri Sándor

A szára elszáradt, a töve kihajtott

Gyerekkorom a nyolcvanas évekre esett, amit részben a Székelyudvarhelytől tíz kilométerre levő, leginkább pálinkájáról híres zsákfaluban, Oroszhegyen töltöttem. A dédapám még táncolt és énekelt, hogy szórakoztasson, ha sírtam. Az *Elvesztettem a kecskéket, megver anyám érte* kezdetű nótát fújta, és járt a lába, míg én a fászládáról néztem. Ekkortájt kezdte el szervezni Ceaușescu elvtárs a *Megéneklünk, Románia* című parádét a maga dicsőítésére. A tévében minden nap volt hora, táncoltak körben a románok, éltették Ceaușescut, miközben a nyomor az ablakon kacsingatott be.

Nagyapám kivonult ebből a játékból, felköltözött a hegyre, és teheneket tartott. Ott Oroszhegy és Varság között a fennsíkon, a Fancsali Nyúl-háton találkoztam én is Péter Árpáddal, a pakulárral, akinél mindig ott volt a klarinétja. Legeltette a juhokat, botját a hóna alá támasztotta és fújta. Hogy mit, arra már nem emlékszem, de jó volt hallgatni. Ő volt az utolsó pásztor, akinél még hangszert láttam. Pedig juhász, tehénpásztor van most is arrafelé, de az időtöltésnek e nemes formája már nem adatott meg nekik. A mai pásztorgyerekek (idei tapasztalat) mobiltelefonjukon hallgatják azokat a slágereket, amelyeket mindenki más a civilizáltnak nevezett világban.

A kollektivizálás lehetett az oka, hogy a hagyományos életforma az állattartást és gazdálkodást illetően is, megszakadt. Nagyanyámék a negyvenes években „a magyar világ alatt” minden vasárnap mise után a templomkertben énekelték, hogy *Budapest a nagysága maga mosogat, a szolgáló öleli a nagyságos urat, gólya, gólya, sárga lábú gólyamadár*, és táncoltak. A kommunizmus már ott sem volt hagyománybarát. Nagyapám erdész volt az ötvenes években, ha mulatni támadt kedvük, felvitették az erdészházba a zetelaki cigányokat, és húzták velük a *Krasznahorka büszke várát*, míg bírták szusszal. Ott nem zavarta őket senki.

A szüleim generációja ebből a hagyományból már nem részesült. Ők a városban építették a szocializmust, gyárakban dolgoztak és blokkban laktak. Én pedig városi gyerekként Székelyudvarhelyen a nyolcvanas évek végén rock-estre jártam táncház helyett, Pokolgépre, Ossianra ráztam a hosszú hajam, lázadtam minden ellen, a saját kultúrámat meg jó időre elfelejtettem.

Budapesti egyetemistaként kezdtem el foglalkozni tudatosan az erdélyi népzenevel, táncsal, szégyellve, hogy milyen keveset tudok arról, amiből össze vagyok gyúrva. Jöttek a táncházak, erdélyi tánc táborok, Sófálva, Magyarlapád, Gyimesfelsőlok, hogy ledolgozzak valamennyit óriási hátrányomból. Rájöttem, lehet még Oroszhegyen is kutatni és gyűjteni. Kézbe vettem a diktafont, és egy gyönyörű balladát gyűjtöttem fel egy idős asszonytól. A Hagyományok Háza archívumában csupán egy gyűjtés szerepel Oroszhegyről. Kallós Zoltán morcosan mesélte, hogy mikor a hetvenes években gyűjteni járt ott – haladó falu lévén –, a lakodalomban keringőt táncoltak. A fiatal felnőtt generáció lakodalomban és bálokon ma is keringőt táncol, bár egy-egy forgató is benne van a rendben, de a *Hosszú, fekete haj* is. A bálók ma leginkább élőzenés, retródiszkós „körbeállunk-lötyögünk” időtöltések.

Van egy kedvenc primásom, Nagy István, a hétköznapokon cérnagyári munkás volt, hétvégeken bálók, lakodalmak és temetések állandó zenésze, akit a *Megéneklünk, Románia* fesztiváljaira is elrángattak zenekarával, több alkalommal. Ha az elvtársaknak a faluban mulatni támadt kedvük, éjszaka is érte küldtek, s akkor ő hóna alá csapta a hegedűt és ment. Mennie kellett. Aztán az 1989-es forradalom idején a faluban agyonverték a helyi milicistát, szerencsétlenségére István épp akkor haladt el feleségével a milícia épülete előtt Szent István napot ünnepelni, amikor a tömeg megrohmozta az épületet. Később elvitték kihallgatni, hiába mondta, hogy sötét volt, nem látott senkit, azt

várták tőle, hogy ő mint zenész, akinek jó füle van, biztosan be tudja a hangok alapján azonosítani, kik voltak ott. Nem tudta, nem is akarta. Négy évet le is ült negyedmagával. Egyszer be akarták vinni neki a hegedűjét, de ő tiltakozott. Azt mondta, ott nem szól a hangszer. Aztán, amikor kijött, a kisebbik fiának átadta a tudását, aki azóta gitárra váltott, és ma kitűnő lagzizenész, de az apa már nemigen veszi kézbe hangszerét. Nekem egyszer megtette.

Ma is van elég muzsikus, ez számomra akkor derült ki, amikor néhány éve egy oroszhegyi fiatal primás meghalt autóbalesetben (aki Pest környékén telepedett le, építési vállalkozó lett, de mindig készült haza). Egy busznyi barát érkezett a temetésre. Hátborzongatóan szép volt a több mint harminc zenész búcsúztatóját hallgatni a pestlőrinci tölgyek alatt.

Lehetne ennek a történetnek a vége szomorú is, ahol nem egy primást temetünk, hanem vele együtt letűnt kultúránkat siratjuk, de nem az. A fiatalok ma Németországba járnak dolgozni, a hagyományos székely falukép rohamosan tűnik el, helyette alpesi típusú házak épülnek, de a gyermekáldás szép, és a fiatal szülők jelentős része büszke székely; szeretné, ha gyermeke tudna székelyföldi táncokat táncolni. A polgármesternek és néhány lelkes szervezőnek köszönhetően Oroszhegyen minden évben van gyermek-néptáncfaló, ahol idén is félezer gyermek roptat Udvarhely környékéről és Magyarországról.

Csender Levente

Mint a tenger hulláma

Gergely András, magyarvistai születésű türei nótafa, Kalotaszegnek tán legismertebb énekese azt mondta: ifjú korában legtöbbször szekéren énekelt, hogy amerre a bihaly elhalad, a leányok, asszonyok a seprést hagyják abba, felhőket nézzék inkább, ne a port. Azt is mondta, a határbeli dalnak, a „mezei nótának törvénye van”. Ott nem lehetett apró nótákat, értéktelent, csácsácsát énekelni, há belé ment vóna a bihaly a sátéba. Ott csak ezeket a megnyitott dallamokat, mert ezeknek vót értelme. Minden hang, mint a tenger hulláma, olyan kellett legyen! Integessen, mint a nyárfa levele, reszkessen, mint Duna hátán a lámpafény, hogy aki messzünnet hallja, azt is emelje fel! Nyíljanak meg az ablakok a jó nótás ember után! Persze nem csak az ablakok nyíltak meg András bá nótáira, a párttitkár is dal után érdeklődött, mikor galléron ragadta. Éppen Horthyt dalolta. Nem mezőn, nem a csodálatos természetben, hanem a gőzmozdony kazánjában. Közömbösen nem is lehetett elmenni mellette, annyi tűz, szenvedély és zenei lelemény volt benne. Mikor azt mondod: „hej”, akkor mondod ki, hogy neked van bánatod is, örömed is. – Így magyarázta – persze azt is bizonyos mértékkel! Lásd magad előtt, akiről énekelsz.

Az én nótáim mellé olyan tüzet gyújtok, hogy a Fiastyúk is megmelegsik nála! Íme néhány szép, tűz mellé való kalotaszegi nóta!

Berecz András

Alvó lovasok (vörösréz, 1940)

ANTAL ATTILA

Rocinante

*Az utak csontommá lettek,
bőrömmé a perzselt mezők,*

*hordom e kopár vidéket,
katlantüzet, fojtó időt,*

*meg hátamon e hidalgót,
ki eszelős ugyan, de jó,*

*és bántóan idegen itt,
mivel régtől idevaló...*

*és nyomaim egyre nagyobb
térsegeket ívelnek át,*

*fölemelkednek a földről,
alattunk az egész világ,*

*s hogy leszünk mindenki égi
barma és kedves rokona,*

*La Manchának se mindegy már,
hogy a röptetőnk ő vala,*

*mert gúny tárgya idehaza,
kit lélek hajt (s kiröhögött*

*pára, ki szolgálja hűen
bármily körülmények között)*

*de mihelyt híre a Tejút
csillámló porát felveri,*

*ráébred e táj: a pergő
gyémánt java őt illeti*

Új kezdet

*Ülünk majd erdők fölé magasló
sziklaterazon újra
tűz lehelte mítoszok melegében
ritka szavainknak
visszhanggal ad súlyt a barlang
s a szél ha mamut rikoltást
sodor felénk
összekoccannak asszonyaink fogai
s alvó gyermekeink megremegnek
a bőrtakarók alatt
de mi nyugodtak maradunk
mert világosak a frontvonalak
s a vadcsapások tócsáiban
magunkkal azonosnak láttuk az arcunk...
vissza hát
a sebzetlen földhöz éghez
üssük be: ÚJ KEZDET
időgépünk kívánság-ablakába
üssük be barátaim s aztán
habozás nélkül: ENTER*

GLÁSER DIÁNA

Én-Te

*kötőjellel kapcsolódom én-Tehozzád
rozsdás korlátot markolok át mint hajdan a játszótéren
frissen vágott körmöm szalad
bele életronalamba*

*Te meg magadhoz húzol
Én meg függök a semmibe
lábbal lefelé
alattam kongó dobbanások, kaktuszok, betonkockák
vagy pipacsokkal terített anyai öl?*

Nem látom, nem nézem.

Pillanat

(Rilke nyomán)

*Aki bús ma valahol éppen,
céltalan könnyeket szór,
miattam sír.*

*Aki vigad valahol éjjel,
értelmetlen kacajt súg,
rajtam nevet.*

*Aki ballag valahol éppen,
céltalan léptei közt,
hozzám tart.*

*Aki meghal valahol éppen,
céltalanul távozik,
engem néz.*

Az otthon morzsái

*szembogarak ülnek
a rácsokon pihennek*

*anyját várja egy gyermek
a porcica-illatos iskola udvarán*

*a távolban autók pufognak
négykézláb mint apró hangyák
az otthon morzsáit hordják*

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS
Lúzer

Eleve mit vegyen fel, hogy mégse úgy nézzen ki, mint aki most szabadult. Az ilyesmivel a nők törődnek leginkább, de ez most mégiscsak esemény, és az sem kizárt, hogy róla fog szólni. Vagy legalábbis részben.

Öltönyt azért talán nem. Jó, érettségi óta újat vett magának, de az másfél éve legalább nem volt rajta. Ünneplős cipője meg lassan leginkább trágyahordáshoz a legalkalmasabb. Marad a szövetnadrág, a pulóver, kihajtva rá az inggallér. Az lehet fehér. Eredményhirdetés, vagy mi a fene...

A vonatot persze megint túlfűtötték. Januárban majd, mikor bejönnek a tizenöt–húsz fokos fagyok, akkor lecsavarják. Mire a Nyugatiba ér, büzlik ezerrel. Amilyenek, tuti, hogy kinézik. Vidéki surmó.

A gitárt persze magával vitte. Hátha. A meghívóban, ha burkoltan is, de ott volt. „Szeretettel várjuk a pályázat eredményhirdetésére. A díjazott művek előadásra kerülnek.” Hogy ki, arról se kép, se hang. Semmi sem kizárt.

És ha mégsem, akkor is! Elvégre erről szólt maga a kiírás is. Csak nem nézik afféle aluljáró-zenészek.

Hónapokig járt Matusekné nyakára. Ő igazán szívesen. Ha szükséges, elmegy továbbképzésre is. Arról, hogy kántorvizsgája van, okosabbnak látta hallgatni.

Az igazgatónő rendre azzal rázta le, hogy gondolkodási időt kér. Mivelhogy nem végleges, mit támogat az önkormányzat, mit nem. Jó szándék ide vagy oda, a törvények kötik a kezét. Két hónap, esetleg három, és lesz döntés.

Addig is Encike. Vészesen közel a nyugdíjhoz. Talán kevéssel túl is rajta. Megesett, zokogva rohant ki az énekóráról. A hetedik, nyolcadik osztályokban egyszerűen faképnél hagyta a tudománya. Egy napot sem tölt tovább ebben a fertőben, szipogta.

Ha feljöttek az őszi esők, januári hófúvások, tavaszi vírusok, megfázott rendszerint. Ilyenkor kímélte a hangszálait. Puccinit hallgattatott legtöbbször. A készségesebb, jobban eleresztett tankötelesek próbálkoztak néha Carmina Buranával, Boleróval, de ezek mind egy szálíg lepattantak róla. Mintha meg se hallotta volna. Ráadásul a szórakoztató elektronika legfrissebb vívmányaival már nem tudott megbirkózni. Ipod, USB-csatlakozás: akár a trágár beszéd.

Kapásból el kellett dobni egy halom pénzt BKV-ra. A fene gondolta, hogy ennyire elszaladtak az árak, mióta utoljára itt járt. Hazaútra épp csak maradt. Enni is valamit: szinte kizárt.

Az útvonal az eredményhirdetés, a gála színhelyére nagyjából ismerős volt. Valahol még a belső kerületek tájékán. Egyszer már megfordult errefelé. Igaz, nem egyedül. A járatokra is emlékezett jószerével.

És eleredt az eső. Utólag összevetve: lehetett számítani erre. Csak a kellő pillanatban sohasem akad az ember kezébe sem esernyő, sem kabát.

Erősen alkonyodott, a téli időszámításra való átállítás megtörtént már. Tétova tömegek hullámozgattak fel-alá a Körúton. Egyszerre tűntek izgatottnak és elcsigázottnak. Fiatalok, akikről első látásra úgy tetszett: nyomorban élnek, elnyomatásban, s most a hét végére mind betódultak a rozsdávezetből megszállni a belvárost. Kesernyész-savanykás illatfoszlányok úszkáltak.

A Blaháig még simán ment. Bliccelni szóba sem jöhetett. Egyszer próbálkozott életében vagy kétszer. Le is kapcsolták, meg is vágták. Aztán hirtelen bizonytalanná vált minden. Annyiféle járat, annyiféle útvonal. Legutoljára valahogy másképpen működött. Azóta elmozdulhatott *valami*.

És azok ott mindkét oldali járdán szebbek, boldogabbak. De legalábbis sokkal inkább képből vannak. Ez látszik. Mintha nem érzékelnének sem esőt, sem mulandóságot. Mintha a másodkezesség lenne az egyetemes, átfogó válasz minden kételyre, ideigleneségre. Kínai és török kifőzdek szinte egymás nyakán.

Legvégtére kérdezősködni kellett. Ha nem is reménytelenül, de jócskán elkeveredett. Átszámolták a buszokat, villamosokat: hirtelenjében nem lelt más magyarázatot. Az utcák, terecskék egyre ismeretlenebbeknek tűntek. S az sem volt biztos, hogy elég lesz a BKV-jegy. Még akkor sem, ha viszonylag hamar rátalál az eredeti helyszínre.

Amúgy csak adnak valamit. Pogácsát, kólát, hasonlót. Mégsem járja, hogy rendeznek egy ünnepélyes eredményhirdetést, és még csak egy ásványvizet sem bontanak.

Ott lógtak körben a nagyok, és dudorásztak. A jóindulat mindenestre tetten érhető volt. Meg a kisebbek: ötödikesek, hatodikosok is. Igen távolról hasonlított az egész az *Eper és vér* bizonyos jeleneteire. Matusekné, lehet, azt fontolgatja már, miként adhatna neki fegyelmet. A nyolcadikos lányok gátlástalanul keresték a pillantását.

„Tanbá, ez zsír!” Tudta: nem az. Legalábbis egyelőre. De lehet még, ha eleget dolgozik vele. „Miért nem a Tanbá az énektanár?”

Persze, hogy nem *csak úgy* kezdett el pötyögni az aulában. Egy félkész dallal. Ami vagy bejön, vagy sem, de minden még, csak nem profi. S közben félrefélresandítani: arra jár-e Encike, Matusékné? Elsápadnak-e, megbotráncognak-e?

Becsengettek, és mindenki ment a maga dolga után. Bent, a tanáriban többen is megjegyezték: micsoda eredeti ötlet volt így maga köré gyűjteni a diákokat. És kinek a számát játszotta...

Nem kevés kóválygásba került odatalálni. A végén csak úgy, gyalogosan. Három-négy járókelőt is le kellett szólítania, mire előbukkant az a bizonyos közösségi ház. Utoljára már a jegyét sem kezelte. (Csak nem jönnek azok a sügér kallerek! Elvégre a szombat nekik is csak szombat.)

Ha nem is sokat, de késett. Úgy számolt, a lényegről nem maradt le. Ilyenkor különben is mindig csúsznak, olykor nem is keveset. Besuttyan fű alatt. A szokásos tiszteletkörökről nem akkora veszteség lemaradni.

Nem lehetett eldönteni: valami régi, úgyszólván műemlék jellegű épületet újjítottak fel, vagy nemrég húztak fel egy építészeti remeket. Nem afféle vidéki művház a puha diktatúra fénykorából.

Fény szűrődött ki. Talán muzsika is. (Atyavilág! Tíz percnél régebben nem kezdődhetett! Ott áll a meghívón.) Olyan nincs, hogy mindenről lemaradt volna!

– Kihez jött?

Az egészen természetes, hogy ilyen helyekre kell egy portás. Netalán vagyonőr. Van mit ellopni. Viszont valószínű, hogy nem tévesztette el a házszámot. Csak elő kell kapni a meghívót.

– Ilyenről nem tudunk. Ez egy zártkörű rendezvény. Ha lenne valami más is, nekem szóltak volna legelőször.

Lépten-nyomon belebotlani effélékbe. Elfelejtettek szólni neki, vagy csupán futólag említették, és most fut a hibás program. Az áthangolást, leállítását jobb meg sem kísérelni.

– Nem tudhatom, honnét való ez a fecni. Azt sem, hogy magát ki küldte, de nekem azt mondták, hogy a rendezvény végéig senkit ne eresszek be. Jobb, ha szépen hazamegy.

Nem tudni, hol hibázta el a lépést. Mi lehetett az a mozdulat, az a gesztus, amitől tolakodónak, erő-

szakosnak tetszhetett. A portás egyszer csak megragadta a könyökét. Alulról, nem túl keményen, de pont úgy, mint mikor a rendőrök, biztonsági emberek kivezetnek valakit. Ilyenkor be kellene zavarni egyet? Vagy szaladni, hiszen akármennyi lehet belőlük?

Fiatal volt még, amikor be akart jutni egy koncertre. Klasszikusra. Megeshet, egy lány miatt. Még az akkori viszonyokhoz képest tekintélyes belépti díjat is kifizette volna, de a jegy akkorra elfogyott már. Százak is ácsoroghattak a hangversenyterem előtt teljesen reménytelenül. Valami világhírű zongoraművész vagy karmester szerepelhetett.

Az URH-s kocsí egészen váratlanul jelent meg. Senki nem értette, minek jöttek, hiszen ők fegyelmeztet, viszonylag csendben várakoztak, s próbáltak egyezkedni a fafejű jegyszedőkkel, koncertszervezőkkel.

És oszlattak minden átmenet nélkül. Egy fiatal embert ragadtak meg s tuszkoltak be a rendőrautóba. Az ordibált persze, tiltakozott, miszerint ez közterület, és joga van ott tartózkodni.

Érzékelték a körben állók is, hogy ez így nincs rendben. Félhangos megjegyzések röppentek fel innen-onnan. Oda kellene vonulni a városi kapitányság elé és követelni, hogy hozzák nyilvánosságra a jegyzőkönyvet: mivel is gyanúsítják a fiút. Néhány erőtlén bekiabálás után csendben elhalt ez a kezdeményezés is.

Félt akkor. Ő is lehet a másik, akit kiemelnek, és odapakolnak a pórul járt fickó mellé. Bent, a yardon aláíratnak vele egy papírt, aztán félholtra pofozzák.

Azokról, akiknek a kellő pillanatban folyton kihagy. Beszólnának, visszaszólnának vagy csak jönnének egy jó poénnal, de mire sor kerülne rájuk, már nem ugyanaz a helyzet.

Akiknek folyton az orra elől húz ki. S a következő csak nem jön, csak nem jön. Az sem képtelenség: nem teljesen véletlenül.

Akik odaállnának, bevállalnák, de elfogja őket a csikarás, mikor színpadra lökné őket az ügyelő. Évekig, évtizedekig ábrándoztak róla, hogy egyszer, csak egyszer ebben a mocskos életben. S aztán, hogy a számítások dacára mégiscsak elérkezik a várva várt pillanat: toporognak, motyorásznak csak rettenő zavarukban, szegyenükben.

Az a dal a vesztesekről akart szólni.

Kizárt, hogy valami más lett volna. Vagy eredetileg is átverés volt az egész pályázatosdi? „Új Tömegdal.”

Ami nem jelíges, ahol nem jelölik meg összezszerűen a díjakat. „Eredeti alkotásokat várunk, de indulni lehet ismert szövegek megzenésítésével is.” Azok mulatoztak odabent, és a markukba röhögtek. Akárcik is voltak, tudták, tudhatták, hány óra.

Fel sem tűnt elsőre, hogy valaki játszik az aluljáróban. Nem egészen úgy, ahogy a kéregetők, elvetült együttesalapítók. Egyszer kint, Prágában, a Károlyhídon. Vagy öt-hat banda. És nem kalapoztak.

A negyvenen már túl. Lehetetlen behatárolni: csavargó vagy kigolyózott profi. A jószág a kezében nem Gibson, nem is Ibanez, de nem is afféle kínai vackerádé. Saját első gitárját egyszerűen elhagyta. Évekig kellett lemondani könyvekről, sörözésekről, hogy összedobhasson egy jobb márkára valót. Akárcik, akárhogyan is szerezte be, tudta, mire hajt.

– Harley Benton. Nem a legismertebb cucc, de bent, a szálláson már próbálták lenyúlni tőlem. Megbuheráltam kissé, mert alsó légében meg akart halni. A tiéd?

Csak nem haverkodni! Meg aztán tényleg gáz, hogy csak Yamahája van. Nem a legelső kategória, igaz, de az iskola auláját már nem képes betölteni. Rá ne kérdezz, milyen számokat ismer! Ahhoz képest keveset. Az angol kiejtése pedig katasztrófális. Ugye, nem azt akarja, hogy együtt tolják?

– Ne parázz, nem tarhálók. Tegnapelőtt volt tökéletes filmszakadás, és most igyekszem tartani az állásaimat, amíg bírom. Néhány napig király, hogy józan vagyok. De az kizárt, hogy kiléptessem az életemből a szeszt. Igazából egyre rövidebbek az időszakok, amíg nem nyúlok a pohár után. Nyugi, nem fogom elmesélni az életemet. Tényleg nem nagy sztori, hogyan kerültem utcára. Próbálok késleltetni a leépülésem, ezzel igyekszem átverni magamat. És ha nincs kedved, ne pakold elő a hangszeredet. Persze, ha valaki nagyon erőlködik, attól elfogadok pénzt. Amúgy nem árt óvatosnak lenni. A menő fiúk. Kiszámíthatatlan, hogy mikor jönnek, és kurva sokan vannak. Nem stricik, nem koldultatnak. Egyszerűen csak szeretik a balhét.

A hétvége dacára kevesen jártak arrafelé. Lejöttek, továbbsiettek. Mintha lényegében leállt volna az élet odafent. Bezártak volna a bevásárlóközpontok, szórakozóhelyek.

– Nehogy azt hidd, hogy olyan jó ezt csinálni nekem. Nem mindig legalábbis. Egyszerűen próbálok beadni magamnak, hogy profi vagyok. Amíg tolom, amíg bennem van a töltés, addig nem kell az alkesz. Nem volt rá eset, hogy győztem volna. Ezért nem nyitom fel a tokot. Az már prostitúció. Ha csak úgy, spontán adnak, az más. Azt tilos elpiálni. Az igazi nagy zenéket amúgy sem itt nyomatok. Látszik rajtuk, hogy nem tudnak mit kezdeni vele. Szívesebben állják körbe azokat, akik betanulnak két-három nagyon ismert nótát, és naphosszat azt csócsálják. Mert olyan kis szerencsétlenek. Aki komolyan veszi magát, azon nincs mit megsajnálni.

Soha, soha többet nem megy oda Matuszknéhoz. Nyilvánvaló, hogy Encike marad az énektanár. Évnyitóra, évzáróra betanít majd mindig valami irgalmatlanul együgyű dalt, és senki sem fog szólalni neki, hogy milyen égő. Nem fontos helyet cserélni vele. A gitárt sem viszi be. A tinilányok kacsingatnak még egy darabig, aztán jön a szombat, a bulik, az illegális letöltések. Pályázaton sem indul.

A zaj, a dobogás szinte a semmiből robbant elő. Másodpercekig csak állt dermedtem, mintha máshol, máskor történné mindez. A zenész felszívódott. Hogy miként bírt ennyi idő alatt összepakolni, megpattanni, kideríthetetlen. Akik lefelé tódultak, mind ugyanabban a mesterséges rozsdáövezeti modorban hányták-vetették magukat. Szervek, aktusok, váladékok röpködtek a levegőben.

Ezek azok, kétség nem férhetett hozzá. Nyomultak minden irányból. Pillanatok kérdése volt csak, hogy kiszúrják.

Futni kell. Ha ott marad, egy helyben, az a legrosszabb. Elbújni nincs hová. Kap majd. Nem egyet, nem kettőt, valószínű, igen sokat. A hangszer is sérül. De ha kiér a felszínre, a pályaudvarra, az utolsó hazafelé induló vonatra, minden rendben lesz. Nagyjából.

NYÍRFALVI KÁROLY
A zsineg elveszett

*Eltűnsz, mint üvegmadár az ablakban.
 Szárnyai alatt szilánkok, bennük
 tükröződik félelemszitta arcod.*

*Az előtérbe szagok vezetik
 homályos lépteid, valami eldől,
 a konyha kövén kenyérmorzsa.*

*Nézd a macskát, hogy megnyúlt a nap felé,
 párkányon keresi a holdtöltét,
 fejét forgatva hogy élénkeskedik.*

*Váratlan vendég a jóság, feltépett
 ablak mögött vigyorog, nyest képében
 továbbáll, verítékben fürdik az éj.*

*Ahogy ugrik, csikot húz a hold előtt,
 megkarmolja méléző tekinteted
 zsinegét. Hosszú éjszakára készülj.*

*Penészes kenyered ne add másnak,
 hirtelen támad a másnap, foltozd
 meg zoknidat, hasítsd tovább a lyukat.*

Körbe-körbejár

*Éjszaka utazom. A táj egynemű,
 csillámló víz borítja, a fák
 szálegyenesek, a drótokon madarak
 ülnek. Folyó ömlik a kerteken át,
 nem tudni, a ház épült ide, vagy a
 folyó nem ismeri útját a fákon,
 a bokrokon túl. A táj mozdul, a
 csónak mozdulatlan. A kar lendül,
 a szem utána fordul. Megrándul az
 ecset, kezded a festékbe ér.
 A véletlen alkot, a nap lebukik.*

*Páran állnak a megállóban.
 Páran állnak a túloldalon is.
 várnak páran a szoba sarkában,
 várják a másnapot. A sokszögű
 falak ölelésében két gúla és
 számlálatlan macskakő. Fenséges rend.
 Télen lehűt, nyáron perzsel, utálom,
 hogy már szinte szép. Kezem nyomán
 véreznek a fák, zöld nedv csordul a
 vágás mentén. Temetetlen a tél,
 zsenge dühög a tavasz.*

*Kis papucsok az ajtó előtt. Tiszta
 a levegő. A konyhában pisla fény.
 Úgy hagyták, vagy visszatérnek még.
 Van elég idő végiggondolni. Tehát
 cselekszem. A szó mindig az és annyi,
 amit és amennyit épp gondolok
 felőle. A drótokon madarak
 ülnek, a fák szálegyenesek, a táj
 egynemű, csillámló víz borítja.
 Éjszaka utazom.*

ODZE GYÖRGY
Mi-legyek-válság

Mi legyek? Ha tanácstalan vagy, idézd fel, milyen voltál hatéves korodban, ezt mondogatta nekem Béla bácsi, akinek soha nem esett nehezére mondogatni valami okosat, neki mindenre volt tanácsa, mint a felnőtteknek általában, csak éppen felnőttkorban ők maguk is tanácstalanok a saját ügyeikben, mire tízéves lettem, már elegendő volt abból, hogy mindenki megmondta, mit tegyek, sokszor voltam tanácstalan, ezért sokszor idéztem fel, milyen voltam hatéves koromban, de amikor felidéztem, rájöttem, hogy ebből nem tudok tanácsot meríteni, mert semmilyen sem akartam lenni, és azt sem tudtam, hogy milyen az, szeretni valamilyennek lenni. Akkor, amikor még minden gyerek akart valaki lenni. *Például pilóta. Vagy katona. Futballista.* De én sem pilóta nem akartam lenni, sem katona, sem futballista. Semmi sem akartam lenni. Ehhez kell ám az igazi bátorság, nem pedig ahhoz, hogy beleüljek az iskolafogászatot a fogorvosi székbe. Ahhoz is kell a bátorságnak egy fajtája, amit elszántságnak neveznek. *Nem fog fájni.* Minden orvos ezt hazudja. Ők is tudják, hogy hazudnak, mégis mondják. Korábban azt gondoltam magamról, hogy bátor vagyok, de most már tudtam, hogy nem vagyok sem bátor, sem gyáva, pontosabban fogalmazva egyszer bátor vagyok, máskor meg gyáva, többségében azonban sem bátor nem vagyok, sem gyáva, többségében ott élek egy nagy, szürke mezőn, se-bátor-se-gyáva társaimmal, amúgyse tudom pontosan, hogy mit jelent az, gyávának vagy bátornak lenni, ahány ember, annyi gyávaság és persze annyi bátorság is, *aki bátor, az nem fél,* de hát ez sem igaz, mert csak az tud bátor lenni, aki tud félni is, de aki nem fél, persze, az is lehet bátor, és az is lehet gyáva, aki nem fél, csak hát megint az volt a baj, hogy nem tudtam, mi az a bátorság és mi az a gyávaság, és abban sem voltam biztos, hogy ezek ilyen vegytiszta tulajdonságok, mert én sokszor éreztem magam bátornak, amikor azért nagyon féltem, meg gyávának, miközben hős lehettem, nem, állapítottam meg, nincs bátorság és nincs gyávaság, hamis fogalmak ezek, amelyeknek rabjai vagyunk, de most, most bebizonyíthattam volna, hogy az vagyok, akinek tartom magam, de hát nem sikerült,

mert nem tudtam pontosan, hogy ki vagyok, ezért aztán tartani sem sikerült magam hozzá, így aznap, amikor hazafelé tartottam a könyvtárból, ittam egy pálinkát a Budai Mackóban, ez volt életemben az első találkozás az alkohollal, meg akartam mutatni magamnak, hogy erre is képes vagyok, ehhez kellett bátorság is, meg gyávaság is, mások sem gondolták komolyan, hogy akarnak valakik lenni, a legtöbben csak imponálni akartak azzal, hogy beszéltek róla. *Mi szeretnél lenni?* Irénke néni akkor már meghalt, pedig őt is nagyon érdekelt, hogy mi lesz velem. Mielőtt meghalt a kórházban, azt mondta, hogy szeretne volna még megélni, hogy nagy ember lesz belőlem. Fogta a csontos, sovány kezével a csuklóm, igyekezett mosolyogni, de már nem nagyon sikerült neki. Béla bácsi akkor azt mondta, hogy öngyilkos lesz, mert nem tud Irénke néni nélkül élni, de aztán meggondolta magát, és kávéházakban kezdett ismerkedni korához illő, unatkozó, magányos hölgyekkel, *össze is jön ez-az,* büszkélkedett, de azért nem nagyon. Amikor kicsi voltam, apa gyakran bevitt a munkahelyére, egy építészeti intézetbe, ahol házakat terveztek, ő volt az igazgató, mindenkinek komoly volt a tekintete, mindenki fehér köpenyben járt, és logarléc volt a köpenyük felső zsebében, nagy rajzasztalok mellett álltak, megsimogatták az arcomat, és azt mondták, hogy milyen kedves kisfiú vagyok. *Te is építész leszel, mint apuka?* És jót nevettek. Talán legyél építész-mérnök. Hidakat tervezhetsz, és amikor az emberek átmennek rajtuk, lesz benned egy jó érzés, hogy ezt te tervezted. Biztosan így van. Én csak állok a híd közepén, a korlátra könyökölök, lenézek a folyóra, cigarettára gyújtok, és közben hallok, amint az emberek azt mondják mellettem, *biztosan ez a férfi tervezte ezt a hidat,* igen, biztosan jó érzés, de engem nem töltött volna el örömmel az efféle korlátra könyöklés, nem, eszem ágában sem lett volna hidakat tervezni. De hát akkor mégis, mi leszek?

Tanár. Például tanár.

Tizenhat éves voltam, az embernek akkor pályát kell választania, pedig korai még, nagyon is korai, és felelőtlenség egy életre tudni előre, hogy ki mi akar lenni, nagypapa szeretett volna tisztességes zöldségkereskedő lenni Szombathelyen, de még az sem sikerült neki, kitört az első világháború, ott harcolt Isonzónál, amikor gyomorlövést kapott, később vaskereskedést nyitott Budapesten, a Kálvin téren, de nem jöttek be a számításai, majd következett a második világháború, és senkit sem érdekelt, hogy nagypa-

Részlet az *Idegeim története* című regényből.

pa mi akart lenni. *Érdekelnek a könyvek?* Érdekelnek, persze. Mi érdekelt először? Soma egyszer azt mondta, minden fiút a pisilője kezdi érdekelni legelőször. Olvasta valahol. És akkor innen kezdve meg mindegy, hogy milyen pályát választunk. Mert minden emberre az jellemző, ami érdekli. A gimnáziumban mindenkit a lányok érdekeltek, mi, a fiúk csak erről beszéltünk, amikor egymás között voltunk tornaórák után, az öltözőben, ott ültek a hosszú, sárga padokon, izzadtan, ez volt a nagy feladat, lányokat hódítani, megszabadulni végre a kisfiúk világából és átjutni a felnőttek világába, de persze közben úgy tettünk, mintha fontos lenne a kémia vagy a svédszekrényugrás, és amikor Vilhelm, az osztályfőnökünk, vagy Marfi, a kopasz, testes igazgató végigsétált a padok között és megkérdezte, hogy *na, gyerekek, ki mi szeretne lenni*, mindnyájan igyekeztünk komoly válaszokat adni, mert Marfi is komolyan kérdezte, vagy úgy tett, mintha komolyan kérdezné, de hát ez az élet lényege, a látszat és a valóság, én minden alkalommal azt feleltem, hogy gyerekorvos, mert ezt meg ilyeneket szerettek hallani a tanárok, Vilhelm pedig dicséretképpen megveregette a vállam, *nagyon helyes, nincs is szebb annál, mint beteg gyerekeket gyógyítani*. Gyerekeket gyógyítani vagy a híd korlátjára könyökölni, ilyesmi. Életcél, ahogyan apa fogalmazott. Valójában azonban mi érdekelt? Semmi. Ezen is sokat gondolkodtam, hogy kellene valami, ami érdekelhetne, valami, aminek az ember alárendeli az életét. Mert akkoriban sokat hallottam ilyesmiről. *Alárendelte életét a munkásmozgalomnak*. És éppen a munkásmozgalomnak? Hogyan lehet az életet *bárminek* is alárendelni? Az élet éppen azért élet, hogy azt semminek se rendeljék alá. Szakembernek lenni. Érteni valamihez, amihez kevesen értenek. De mihez értsek? Szerettem volna érteni az alumíniumgyártáshoz. Egyszer feleltem is belőle a gimnáziumban, az alumínium puha, vágható, ezüstfehér, porrá törve szürke könnyűfém. A levegő oxigénjére gyorsan reagál, és a felületét védő alumínium-oxid miatt passzív: a tömény savak nem támadják meg. Amfoter jellegű, ebből következik, hogy lúgok és híg savak oldják alumínátokat, illetve alumínium-sók képződése közben. Ha eltávolítjuk az oxidréteget, reagál vízzel; ekkor alumínium-hidroxid keletkezik, és hidrogéngáz szabadul föl. Az alumíniumtermékeken a védő oxidréteget mesterségesen vastagítják (eloxálás). Az alumíniumedényeket nem jó súrolni, mert a védőréteg nélkül az alumínium reakcióba lép a levegő oxigénjével és víztartalmával.

De igazából ez sem érdekelt. Nem minden érdekes, amit az ember tud.

Tanulj szakmát. Györgyi néni, anyja egyik barátjánője laboráns volt, vérben, pisiben meg kakiban kutakodott, ez volt a szakmája. Ezt akartam? Nem, nem akartam laboráns lenni. Talán orvos? Mit tanulnak az orvosok? Megtanulják a betegségeket és megtanulják, hogy hogyan lehet a betegségeket gyógyítani. Ha lehet gyógyítani. *A nátha ellen nincs orvosság*, ezt mondta mindig Lóhr doktor, a körzeti orvos, amikor anyja belázasodott és egy kendővel kötötte be a fejét. *És a másnaposság ellen sincs*. Vannak más gyógyíthatatlan betegségek, amikor Zsiga bácsi egyszer csak kórházba került, mindenki azt mondta, *gyógyíthatatlan betegségben szenved*, senki sem mondta ki a családban azt, hogy *rák*, de az újságokban sem írták meg, ha egy híres ember rákos volt, csak annyit írtak, hogy *hosszan tartó, súlyos betegség*, ebből aztán mindenki értett, legyek orvos, de ehhez sem volt sok kedvem, egész életemet betegek között tölteni, láttam egy fiatalembert egy Ford autóban, gyakran hajtott végig az Népköztársaság útján, sötét öltönyt viselt és kihajtott nyakú fehér inget, egyik cigarettáról a másikra gyújtott, néha ült a Különlegességi Cukrászdában és Népsportot olvasott, ez tetszett volna nekem, ez a foglalkozás, ám nagymama lebeszélte róla, szerinte ez a férfi *strici* volt és nőket futtatott, akiknél pénzért lehetett szelmet vásárolni. Gyerekkoromban gyakran figyeltem Miska bácsit, a cipészt, amikor cipőt vittem hozzá javíttatni a Murányi utcába. Miska bácsi egyedül dolgozott a kis műhelyében, ült egy számaryon, barna, foltos bőrköpenyben, rádiót hallgatott, rossz, fekete fogai között cigarettát tartott, ügyesen bánt a szerszámokkal, mindent meg tudott csinálni, amit csak rábíztak. Nem érdekelte, kié a cipő, nem érdekelte, mennyi ideig viselték, megmondta, mennyit kér érte és mikor lesz kész, krétával ráírt egy számot a cipők talpára, aztán elhelyezte egy polcon. Ez komoly szakma, gondoltam akkor, ez egy igazi, komoly szakma. Lehet, ezt is gondoltam, hogy akkor cipész leszek. Végül is nem szégyen.

– Ki vagy? – ez a *Hamlet* első mondata. Ott ültem a Madách Színház nézőterén, és valósággal beleborzongtam. – Ki vagy?

Tudnék válaszolni rá? És apa, aki mellettem ült, tudna válaszolni rá?

– Szóval mi akarsz lenni? – kérdezte anyja türelmetlenül, amikor tizennyolc éves lettem. Anya min-

dent türelmetlenül kérdezett, egyik nap én voltam a szemefénye, sőt az egész család szemefénye, másnap úgy beszélt velem, mintha útjában lennék.

– Nem tudom.

Ő kérte mindig, hogy legyek őszinte. Csakhogy őszintének lenni nehéz. Talán a legnehezebb dolog a világon.

– *Valaminek* kell lennie az embernek. *Valamivé* válni kell.

– Te tudtad tízéves korodban, hogy mi akarsz lenni?

– Azok más idők voltak.

És megkérdezte akkor is, amikor tizennégy éves lettem és beírtak egy gimnáziumba. *Be vagy iratva*, mondta egyik este anya, és úgy éreztem, vége az életemnek. És ha akartam volna lenni *valami*, már azt sem akartam volna megmondani. Kinek a dolga, hogy mi leszek? Csak az enyém.

– *Szóval mi akarsz lenni?*

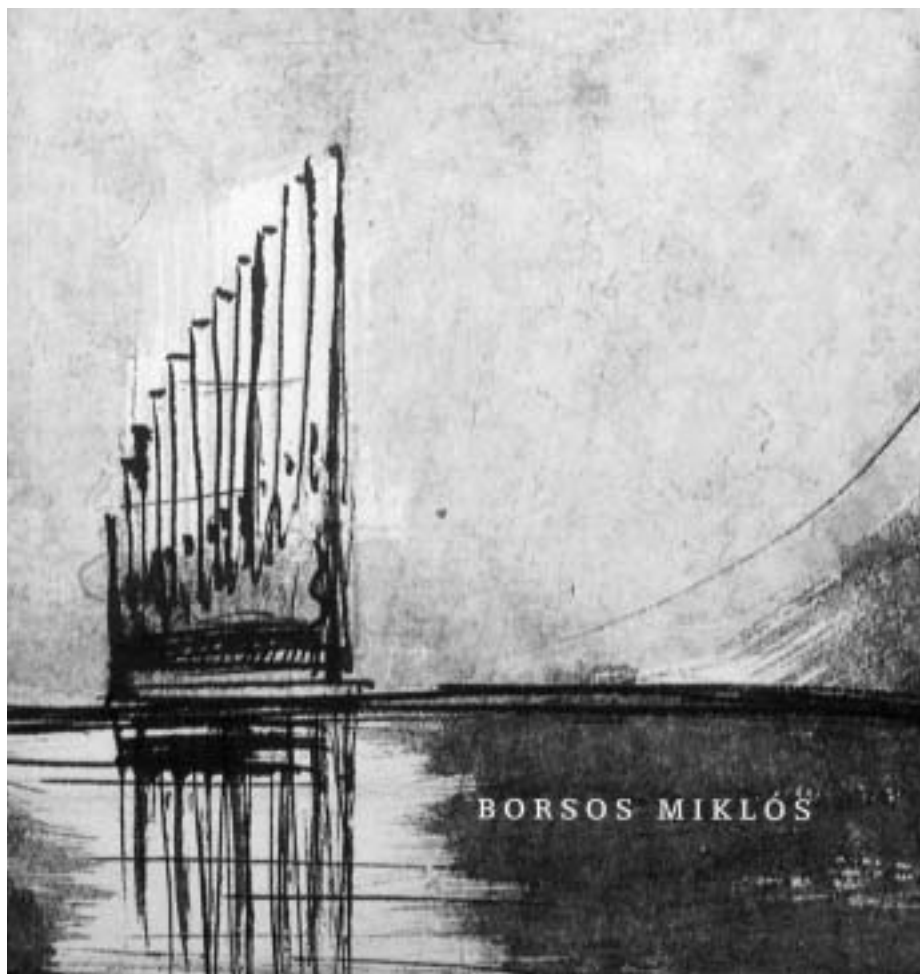
Hallgattam.

– Úgy nem lehet élni, hogy az ember nem tudja, mit akar. Mert a végén utcaseprő leszel – felelte anya akkor csalódottan. Úgy nézett rám, mintha máris egy kukásautó végén csimpaszkodnék. Mennyi baj van velem, erre gondolhatott. Aztán, szokás, szerint csak ültünk a konyhában némán, a nagy családi hallgatások színhelyén, vártam, amíg anya megelégteli ezt az üldögélést.

– Igen, utcaseprő – ismételte, de aztán szerencsére megelégtelte az üldögélést. Felállt, nagyot sóhajtott. – Borzasztó lenne.

Akkor néhány napig figyeltem is az utcaseprőket, hogy mit csinálnak, de semmi borzasztót nem találtam benne. Egész nap friss levegőn voltak, füttyögettek a nők után, délutánonként a Fény utcai piacon főtt kolbászt ettek, sört ittak, nagyokat nevetgéltek. Oda is képzeltem magam közéjük, felnőttként, szakadt atlétatrikóban, micisapkában, nevetgéltem volna én is.

Korán kell kelni. De még mindig megéri.

Könyvborító (lavírozott tus, 1976)

FECSKE CSABA

Talán észre sem veszi

*gyerek vagyok az udvaron
rozsdás a fű talpam alatt
levágott véres fejként hull
a Závóz mögé a nap*

*

*elefántcsonttoronyban éltem
költő voltam és kisgyerek
minden csillagot és szépséget
e hajdanvolt korból ismerek
tavaszokat cipeltem magammal
hogy megmeneküljek a tél elől
tudásom szent tudás tudom
minden asszonyöl anyaöl
a semmiből kiment majd visszadob
mind aki szül az öl*

*

*virágozik az akác
anyaszagú nyár
a mályi temetőben
csönd búsong a kőben
a lombban fény neszez
hiába vagyok itt
én mindig máshol maradtam
utolsó tolvaj visszalopom
amit adtam
anyám a földben szétrohadt ruhában
fekszik apám mellett
nap süt a rideg sírkőre
mint rozsdás szeg a deszkába
beleeszik magukat a telhetetlen időbe*

*

*fiamnak mondom kifényesedett
szavakkal a dűlőket az utat
a patakot a kis fahíddal
ahol hancúrozó napok játszottak velem
de fiam nem azt hallja amit
én mondok kilóg az időből
amelyben valóban megtörténtek a dolgok
a gyalogút a patak a kis fahíddal
ő talán észre sem veszi
ahogy játékos kiskutyaként
hempereg a szél a fűben*

Érdemes volna

*könnyű nyári éjszaka
tücsökszóval csillagokkal
úgy lopta kezét a kezembe
mintha egyenesen pulzáló szívét
adta volna át nekem
új voltam még neki és szokatlan
mint az elsőáldozási ruha amit életében
csupán egyszer visel az ember
vajon miért olyan jó a másokban
és miért jön reggel az éjszaka után
kijózanító másnapos más nap
a szív megbízhatatlan elhangolódott
iránytű de mi mással navigálhatnánk
magunkat tudom azokból az ártatlan
szemekből kidudorodó könnyek igazgyöngyök
voltak amelyekért a tenger mélyére is érdemes volna*

Halálpróba

*mert úgyis megjön minden éjszaka
vár ránk mindennapi halálunk
a semmibe hazatalálunk
hol nincs bűn nem érződik vér szaga*

*nincs múlt jelen jövő sem lesz talán
mibe kapaszkodhat az ember
ebben a partiban úgysem nyer
falat hús csak a hentes asztalán*

*kibe kapaszkodjon ha senki sincs
az ajtó mögött mit kitárni
amúgy sem lehet letört a kilincs*

*betelt a nap nincs mire várni
csak most veszed észre hogy mennyi kincs
volt itt amitől meg kell válni*

GUNDA-SZABÓ DÓRA
Meddig tágul egy női test?

egy André Kertész-distorsio verslenyomata

Párizsban már tudtam és tudtad
 Az ablakban órákig fényképeztél
 Legyenek rólad képek még – mondtad
 Mielőtt eltorzít a szülés végképp
 De a régi ablak egyenetlen üvegén
 Mint műtermi torzítótükröben
 Mégis megnyúlt a vékony fényalak
 Leginkább erre emlékszem
 Minden más homályos maradt
 Mert élesen a bizonytalant láttam:
 A test képlékeny terei, mint a jövőnk
 Életünk ki és be nem teljesesedései
 Egy üresnek tűnő képtelen város fölött
 Akkor, Párizsban, világunk közepén
 Hallgattunk mindentről, ami lényeges
 Csak leképeztük a tudat merevlemezén
 Hogy meddig képes tágulni a női test.

Régen történt, azóta lett otthonunk
 Az izmok, hús és bőr visszaálltak
 Nem is látszik semmi sem rajtad
 Mondták sokféleképp, akik láttak
 Persze, utólag a terhes vagy áldott
 Az élet egy-két pillanatfelvétele
 Az elnyúlt reggeli árnyék behúzódása
 Majd lassú kapaszkodása estefele
 A természet mindig komponál vele
 De az üres méhben ott a nyoma
 Egy gyermek átmeneti rejtett otthona
 – Bár már én is csak homályosan
 Ha előkerül egy-egy terhesruha –
 De hogy múlhatna el alaktalanul
 Az átalakult test alakzata?

Hiszen itt-ott meglátod néha még
 Minden torzít, ami nem sima
 Üvegek, szemek, víztükörkép
 Az emlékek homorú térsora
 S ő is nő, nagyobb a keze, a homloka
 S már van méhe, és van ujjlenyomata
 Mert a mindenségből való térfoglalás
 Egy örökre szóló árnyéklenyomat
 Terek, utcák, házak, utak
 Belső város térképe a hasfalad
 Már tudod, az élet nem árnyjáték
 Mert mindennek megvan a helye
 Már képes vagy feltenni a kérdést
 Hogy meddig tágul egy női test
 És hol is van az élet közepe.

OLÁH KATALIN
Borsos Miklósról

Napjainkban, amikor tombol a sci-fivel, pikáns ízesítőkkel fűszerezett pop-art, és ki tudja, hanyadvirágzását éli a biedermeier, sokadszor rágják le a modernkor izmusainak csontjait, nehéz a művészet építőnevelő jellegéről, szellemi-lelki mibenlétéről, szükségéről beszélni. A művészet inkább a szórakoztatásra törekszik, elvonja az emberek figyelmét a lényegről, a fárasztó és lehangoló igazságról, pedig fordítva kellene, hogy legyen. Ez sajnos még az úgynevezett „magas művészetre” is igaz. Korunk „szellemi” elitje beteges dekadenciájával, inkább a szórakoztatóiparból táplálkozik, mintsem a szellem világából. Legjobb esetben is csak ironizál. A puritán, őszinte és komoly prófétai hangvétel, amely szembeállítana, kiemelne minket a materiális világból, a konvenciókból, a panelekből, az összemosódásból, kínos-sá, naiv magánüggévé vált. Márai írta, hogy az olvasás a lélek lélegzetvétele, vagyis

azt mondhatjuk, az irodalom a lélek tiszta levegője. Nyugodtan kiterjeszhetnénk ezt a hasonlatot az összes művészeti ágra, ha éppen nem az ellenkező tendencia hódítana. A művészet a XXI. század kezdetén a test, az érzékek birizgálása, csiklandozása, ringatása vagy éppen riogatása. Inkább a fogyasztói társadalom végterméke, semmint a lélek levegője.

Az irodalom mindig maga köré gyűjtötte más művészeti ágak képviselőit is. Alapjául szolgál zeneműveknek, színházaknak, filmeknek, könyvek tervezésében, illusztrálásában képzőművészek alkothattak, alkothatnak. Borsos Miklós szobrászművészre is hatott mind a zene, mind az irodalom. Barátokat gyűjtött maga köré művelőik közül, és e

barátságokat sokszor portréival pecsételte meg. Tóth Árpád portréja (Debrecen), Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc (Miskolc) portréi és éremportréi. Sokan közülük személyes barátai voltak, másokat „csupán” alkotásaikon keresztül bírhattott. Illusztrációk sora is tanúskodik irodalomszerevetéről: többek között Arany János, Ady Endre, Illyés Gyula műveit, Babits Mihály *Jónás könyvét* láttatta meg velünk.

*Borsos Miklós Az alvó lány című szoborral
 (ruskicai márvány, 1971)*

Borsos Miklós tehát a XX. századi magyar képzőművészet jelentős és elismert alkotójaként nem riogatta, csiklandozta közönségét, barátait, művészete nem spekulatív. Ő prófétált, mesélt, őszintén és természetesen, hasonlóan sok kortársához, kollégájához. Illyés Gyula 1976-ban, hetvenedik születésnapján köszöntve Borsost, nem szégyellte feltenni a kérdést, amit valószínűleg még sokszor fel kell majd tennie az emberiségnek: „Mi a művészet, magunk közt szólva?” De nem hagyta, mint sok nagyra becsült kortárs filozófusunk, hallgatóságát válasz nélkül, mert így folytatta: „Emberiesíteni, ami a művész keze alá kerül; mégpedig éltetn. Borsos Miklós már a szemével

tündéresíti az anyagot. Olyanféleképp született alkotó, mint a bicskával ügyeskedő somogyi pásztor, mint Picasso, mint Michelangelo: játszásból emeli föl a göröngyöt és mint kincset teszi le: műalkotás lett belőle.”

Borsos Miklós gyermekkorától fogva rajongott a képzőművészetért, szenvedélyesen festett, rajzolt, sokszor iskolába járás helyett is. Nagyszébenben született 1906-ban, ifjú korában aranyműves- és vésnök szakmát tanult, sokat olvasott, képzőművészeti könyveket böngészett, kereste az utat, a folytatható képzőművészeti nyelvet, stílust. Miután nem vették föl elsőre a Képzőművészeti Főiskolára, elment Firenzébe. Tanulmányútján nagy hatást tettek rá a

reneszánsz mesterek. Sokat rajzolt, szemlélődött, múzeumokat, templomokat, kápolnákat járt végig nap mint nap, így többek között Masaccio, Tiziano, Michelangelo, az etruszk gyűjtemény hatásai alatt tért vissza Magyarországra. A következő évben, amikor a Magyar Képzőművészeti Főiskolán megkezdhette tanulmányait, már nem találta helyét itthon. Fél év múlva ismét fölkerelkedett és egy társával újabb tanulmányútra indult, úticéljuk Firenze és Dél-Franciaország volt. Megint rengeteg rajzzal és élménnyel tért vissza. Itthon keresni kezdte a folytatható művészeti irányokat, irányzatokat. A festészetben minden izmust végigpróbált, majd úgy látta, hogy a statikus kép nem fejleszthető tovább, és elkezdett követ faragni. Tanulmányozni kezdte a bécsi egyiptomi gyűjteményt. Hét év múlva a Tamás Galériában állította ki először szobrait, és ahogy visszaemlékezésében írta, a kritika egy új, figyelemre méltó szobrászt fedezett föl benne.

Ezek után rendszeresen szerepelt kiállításokon, jórészt portrékkal, réz reliefekkel, márvány- és bazaltszobrokkal. Tagjai sorába fogadta a KUT kör, a Szinyei Társaság és más művészeti társaságok, jelentős díjakat nyert el, mint például Munkácsy-díj, Kossuth-díj, érdemes művészi cím. Portrék, éremportrék sokaságát készítette el, az emberi arc volt legizgalmasabb témája, ahogy írta: a művészi portré, melyben az alkotó és az ábrázolt személyisége egyszerre jelenik meg. Végső következtetése a képzőművészetről pedig így szólt: „Nagyon sok összetevőből keletkezik magasrendű mű. Az összetevők nincsenek mindig együtt. Ez sokszor nem is feltétlen követelmény. Egy bizonyos azonban, hogy az ízlés nem hiányozhat. Ezt akkor írom le, amikor az ízlés fogalmának kiküszöbölése egyik célja a modernista és a nagyot akaró produkcióknak. Firenzében az antik és a reneszánsz mestereitől ezt tanultam, és pályám folyamán korunk legjobb mestereinek műtermében is ezt láttam.” Ezekről Borsos a *Magamról* című írásában ír részletesen, amely a *Művészet* 1967 szeptemberi számában jelent meg.

Alkotómunkájához hozzátartozott a tanítás is, 1946 és 1960 között az Iparművészeti Főiskola tanára volt. Tanítványai közül többen váltak ismert, jelentős művésszé. Az ő emlékezéseik is sokat megmutatnak Borsos alkotói karakteréről, szellemiségéről.

Schrammel Imre írásában felidéz számos lenyűgöző jelenetet az egyetemi évekből, a mintázás problémáit szellemesen és lényegretörően korrigáló mesterről. Egy epizód ezek közül: „Egy másik alkalommal Munkácsy háromszoros életnagyságú büsztjét mintázta a műtermében. Mi erről nem tudunk akkor. Borsos rövid, reneszánsz szabású kék köpenyében toppant be tantermünkbe. Kezében egy lovassági kard volt. Megállt, és a kardot úgy tartotta maga mellett, mint régen az urak a sétatálcát. Akkor is sikerült néhányunknak jó nagyra növelni a fejet. Borsos nézte-nézte az imbolygó agyagtömegeket, mi meg a kardot, majd váratlanul, hirtelen mozdulattal odalépett a legközelebbi állványhoz, kardjával egy-egy suhintással lecsapta a felesleget, majd ugyanazzal a vívómozdulattal, a kard hegyével helyére bökte a szemet, egy vízszintes vágással behúzta a száj, két függőleges vágással az orr vonalát, majd megállt. Mi döbbenet hátrább húzódtunk és ámulva néztünk, mert ennek a mutatványnak az eredményeképpen olyan karakteres fej állt előttünk, amit mi hetek óta sem tudtunk összekínálni. Borsos ezután elviharzott.

Másnap, ahányan csak voltunk, konyha- és kenyérvágó késekkel felfegyverkezve jelentünk meg. Iszonyú vagdalkozás-szabdalás kezdődött, de az eredmény siralmas lett.

Később derült ki, hogy a kard Borsosnál arra szolgált, hogy a háromszoros életnagyságú Munkácsy-fejet kellő távolságból alakíthassa.”

Borsos mindig utazott, ha tehette, fontosnak tartotta, hogy nagy alkotók életművét tanulmányozhassa, megismerje. Meg kell említeni, hogy 1963-ban például Londonba utazott, és megismerkedett Henry Moore-ral, aki nagy hatással volt rá, ám ez nem úgy nyilvánult meg nála, ellentétben sok kollégájával, hogy gyúrt néhány szobrot a la Henry Moore. Ő az alkotás lényegét kereste, s talán az alkotókedvet kortársainál és nagy elődeinél, nem ötletet, manírt csipegetett össze. Bárhol szívta tele tüdejét friss levegővel, megmaradt mindvégig Borsos Miklósnak.

Szellemi öröksége alkotásain kívül a felesége indítványozására alapított, Borsos Miklós és Kéry Ilona Alapítvány, amely gondozza az örökséget, támogatja fiatal művészek indulását, és képzőművészeti szellemi műhelyként is szolgál.

TORNAI JÓZSEF
**„Meg akarom ismerni
származásomat!”**

A kereszténység jól látja, hogy hordozó nélkül a lélek nem létezhet. Ezért utasítja el Platón ideaelméletét, azaz a külön lélek halhatatlanságának tanát. Platón szerint a halálban a lélek megszabadul börtönéből, a testből. Ezt fogadja hálásan Szókratész is, mikor a bürökpharat kiüríti. Nem csak a törvény megtartása indítéka annak, hogy tanítványai biztatása ellenére sem menekül el a halálbüntetés elől. Nyíri Tamás katolikus teológus könyvében (*Az ember a világban*, 1981) olvasom: „A Biblia szerint az emberi személy – jelenlegi bukott állapotában teljességgel a halál hatalmába került: a lélek a *seol*, az alvilág foglya lesz, a test pedig elporlad a sírban. Ez azonban átmeneti állapot csupán. Isten irgalmából újból életre támad az ember úgy, ahogy felkel a földről, ahova lefeküdt, ahogyan felébred álmából, melyben elmerült.”

Meglepetésem csak fokozódik a következő soroktól: „A halál utáni életet igazában csak valamiféle testi formában tudjuk elgondolni!” Azt hiszem, ezt sok keresztény sem gondolja komolyan. Úgy tudjuk és tapasztaljuk: a halál a szervezet biológiai föltételeinek megszűnése. Nyíri szerint mégsem ez történik? Hogy lehet ezt az ellentmondást föloldani? A teológus így válaszol: „A megoldást a keresztény remény nyújtja. A feltámadás a mindenható Isten műve, s ilyenképpen a remény tárgya. E reményre figyelmeztet Jézus, mikor azt mondja a feltámadottakról, hogy ’úgy élnek, mint az angyalok a mennyben’.” Nyíri azt kívánja kiemelni, hogy „a jelen körülmények ismeretéből nem állapítható meg minden kétséget kizáró módon a jövő... Ezzel magyarázandó, hogy csak tükrörben, homályosan ismerjük az elkövetkezendő életet, hogy nem tudjuk a lényegét pontosan tükröző szavakkal leírni vagy szemléltetni.”

Szerzőnk a továbbiakban hangsúlyozza, hogy az ószövetségi zsidók számára ilyen remény, ilyen irgalom nem volt. Csak amikor nyilvánvalóvá vált az ellentét köztük, az egyiptomiak hite, valamint a görög metafizika között, kezdett szemléletük megváltozni. Ráébredtek, hogy Jahve, aki mindent teremtett, az embert is képes föltámasztani. Ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy Jézus föltámasztásában hittek volna.

Ez merőben keresztény újdonság, persze a maga teljes bizonytalanságában, remény jellegében. Csak így lehet értelmezni Pilinszky titokzatos négy sorát:

*Ami kései, tékozló remény,
az utolsó, már nem a földet lakja,
mint viharokra emelt nyárderű,
felköltözik a halálos magasba.*

Jó példa ez arra, hogyan nyűgözhet le egy mű esztétikai nyomatéka, noha alig vagy egyáltalán nem értjük. Annál inkább fölfoghatók a *Nagyvárosi ikonok* utolsó sorai:

*A Kreatúra könyörög,
leroskad, megadja magát.
A Kreatúra, Az-Ami
könyörög, mutatja magát.*

Az ember eszerint nem szabad személy, nem önállóan gondolkodó és döntő, egyedi lény, hanem áldozati bárány, mivel még azt sem közlik vele vállalási vezetői, mi a bűne, miért bűnhődik. A görög tragédiákban legalább világos, miért szenved Antigoné, Sziszüphosz, Prométheusz és a többiek. A keresztény ember együtt születik bűnével. Ez az egyik fő különbség buddhizmus és krisztianizmus között: az előbbiben megszületni annyi, mint megindulni a szenvedés állomásain, az utóbbiban az eleve elrendelés elve az esetleges poklot, kárhazatot jelenti. A buddhizmusban csak önmagunk erejével-tudásával szabadulhatunk meg a szanszárától (létörvény), a kereszténységben Isten vagy megkönyörül rajtunk, vagy nem kegyelmez a bukott Ádám-utódoknak. Alattvalóknak születünk, és azok is maradunk: kreatúrák. Játékbábuk, de játékosunk, ha akar, szerethet minket, jó lehet hozzánk. Fölemelő érzés. A hívő így elfogadja, mert ez még mindig üdvösebb neki, mintha „üres a mennyek boltja” (Babits). Mondhatom gúnyosan: a szolgaság kegyelem. Ezért tartja Nietzsche a megalázkodás, a méltóság elvesztése és a fogolyerkölcs világának a kereszténységet.

Én ezt mindig részizagságnak gondoltam. A megállapítás, azt hiszem, inkább a muzulmánizmusra érvényes a maga teljes súlyával. Főleg a reformáció óta több a kereszténységben emberi mivoltunk, szabadságigényünk lehetősége, ahogyan az egész Nyugat eljutott ezen az úton a fölvilágosodásig. Ez nem jelenti azt, hogy a két nagy ősi kulturális és

vallási hagyományból csak az egyik hatott volna az európai vagy éppen az amerikai lélekre, gondolkodásmódra. Ha jól megvizsgáljuk, terjedése során a keresztény filozófia szinte kizárólag csak a platonizmusból, arisztotelianizmusból merített, hogy nagy gondolkodói Duns Scotustól, Szent Ágostontól Aquinói Szent Tamásig, Jacques Maritainig, Theillard de Chardinig eljuthassanak. A jahvizmustól már csak az is megkülönböztette, hogy Jézust az ősidőkben megjövendőlt Megváltónak tekintette, míg a zsidók kitartottak amellett, hogy a Messiás még nem jött el. Az evangéliumokat mégis sokat gazdagították az ószövetségi mítoszok, Mózesé, Izsáké, Ádám és Éváé s főleg Józsefé és Jóbé. Annál is inkább, mert Máté, Márk, Lukács és János tanúskodásából effélék hiányoznak. Egyetlen számottevő mítoszra épül a teljes megváltás-teológia: ez Jézus áldozata és föltámadása, amely az egész emberi nem megváltását jelenti az eredendő bűn terhe alól. Az Atya saját fiát küldi keresztre, így Jézus isten is, ember is. Fogantatását a Szentlélek „angyali üdvözlésnek” nevezett közreműködésének tulajdonítják. Ezzel vitathatóvá válik: egyistenhit-e a kereszténység, mint ahogy az a jahvizmus és a mohamedanizmus.

Kérdéses tehát, hogy a megváltó emberi vagy isteni lény-e, miként Mária földi asszonyléte is, hiszen az egyik égi személy hatalmából születik. Az is zavaros, nem tisztázható, ki volt a nazarénus hitben nevelkedett Jézus apja. Ugyanígy a szűzen szülést tanító dogma is. A Megváltó a család ötödik gyermeke. József szerepe másodlagos, a teológia sem tud vele mit kezdeni: az atyaságot egyetlen hagyomány sem állítja. Ami szempontomból lényeges: a zsidóság ezt a genezist nem fogadhatja el, Pál apostol teológiáját többistenhitnek tartja, és meg is veti. Különböző nagyobb szerepet játszottak az őskereszténység kialakulásában a görög egyházatyák, mint az új hit zsidó terjesztői és mártírjai. Az egyház hivatalos nyelve is az ógörög volt, míg a nyugati és a keleti ágazat külön nem vált a XI. században.

A Krisztus utáni első századokban egyeduralgoló volt az ószövetségi, tehát zsidó szemlélet, a hívők egységben látták az evangéliumok és Mózes öt könyvének szellemét. Akkor még mondhatták azt, hogy Európa kultúrája éppúgy zsidó, mint keresztény. Noha néhány héber szó kivételével a bizánciban a görög, a római egyházban a latin volt a szertartások és a hithirdetés nyelve. Szent Ágoston latinul és nem héberül írta meg *Vallomásait* és a *Civitas Dei* című

munkáját is. A *Vallomások* 397 és 400 között készült el. „Ez a mű mintegy határköként magaslik az ókor és az újabb kor között, s jelzi a fordulatot, a szubjektivitást, az emberi személyiség megszületését” – írja róla a fordító, Városi István. Szerb Antal szerint „Szent Ágostonban nyílik ki először ’a belső szem, amely a magány áldása’, ahogy Wordsworth, az angol költő mondja: ő látta meg először, remegve és szédülten, saját lelkének végtelenjét.”

Rám vallásos diákkoromban ez a mondata volt a legnagyobb hatással: „Nyugtalan a mi szívünk, amíg Tebenned meg nem nyugszik, Istenem.” Az azonban megdöbbenett, ahogy megtérése után szóba sem hajlandó állni többé sok évig meghitt szerelmével, akitől fia is született. Nem fogadtam, el, hogy a szerető Isten ilyen áldozatot, azaz szívtelenséget kér tőlünk irgalmassága ellenében. Az eredendő bűnről és az eleve elrendelésről vallott nézetei már akkor is (de ma még sokkal nagyobb) ellenkezést váltottak ki belőlem. A sztoikus filozófiát, melynek egyik legnagyobb képviselője Marcus Aurelius volt, és aki *Elmélkedéseit* a későbbi Magyarországon, a Garam menti határvidéki harcok közepette vetette papírra, első olvasásra bölcsőbbnek láttam. Ráadásul római császár létére görögül írt! Spinoza latinul teremtette meg *Etikáját*, az európai gondolkodás első antijahvista és antiplatonista, alapvető fordulatot hozó könyvét. Az egyetlen (ráadásul személytelen!) szubsztancia elvét valló filozófust természetesen eretneknek tekintette a zsidó és a katolikus egyház. Nem hiszem, hogy nélküle elérkeztünk volna a fölvilágosodásig: Hume-ig, Locke-ig, Voltaire-ig, Diderot-ig, Holbachig, Saint-Justig. Érdeemes összevetni a „Deus sive natura” meghatározást Kant „Ding an sich”-jével vagy a „more geometrico” elvét a kategóriák tanával. Russel, Whitehead, Nikolai Hartmann vagy az egzisztencializmus Sartre-ja, Heideggere is megtalálhatja őseit a nagy panteistában.

A héber hagyományban nemigen találunk közvetlen filozófiai fölfedezéseket, ahogyan természettudományos jellegű kutatásokat sem. Az ószövetségi mítoszokat azonban okvetlenül egyenrangúnak tartom az ógörög őstörténetekkel. Sem egyik, sem másik nélkül nem létezhetne a reneszánsz vagy a modernség kultúrája. Nem tudnám (nem is akarom eldönteni!), melyik adott hozzá többet létértelmezésünkhöz: Jób vagy Szisüphosz abszurd tragédiája. Ennek ellenére tény, hogy a zsidók évszázadaiban (a bibliaiakban!), mint George Steiner megállapítja, nem születtek drámák, tragédiák. Miért?

Mert Jahve végül mindent jóvátehet. Zeusz azonban nem ura Anankénak, Aiszkhülosz, Szophoklész vagy Euripidész hősei tehát védtelenek a sors rendelésével szemben.

És ha a zsidó, a keresztény, a marxi, hegeli történelemfölfogást hasonlítom össze Spenglerével, Toynbee-ével, Collingwoodéval? Marx, Hegel és a keresztény teológia az ősi héber, cél felé tartó kibontakozás mintáját választja. A brahmanizmus csak körforgást, örökös ismétlődést lát: ez felel meg az újramegtestesülés alapeszméjének. A görögök nem jutottak el összefüggő történelemértelmezésig. Csupán ismerni akarták az emberi természetet, ahogyan ez Oidipusz tragédiát okozó, de annál vakmerőbb döntéséből kiderül:

*Jöjjön, aminek jönnie kell! Meg akarom
Ismerni származásomat, ha koldus is!
Iokasté tán, mert minden asszony nagyra néz,
Szégyellni fogja alacsony családomat.
De én a sors fiának vallom magamat,
Ki minden jót ad, és pirulni nem fogok.
Az én anyám a Sors volt, és testvéreim
A hónapok, akikkel nőtem s fogytam én.
Az vagyok, aki vagyok. Úgyse lehetek
Más: mért féljek hát fölfödözni, ki vagyok?*

(Babits Mihály fordítása)

Itt születik meg először az európai személyesség, Szophoklész művében, nem Szent Ágoston *Vallo-másai*ban. Az már eredménye a görög apollóni-dionüszoszi gondolkodásnak. Az aleppói püspök nem fedi föl, mi az önmegismerés ára: az egyéni, társadalmi-történelmi szenvedés és hányattatás máig tartó végtelenje. A nyolcvanas évek legelején interjúért tőlem a *Helsingin Sanomat* című finn lap. Ott álltunk egy napsütéses délelőtt a nyírfaliget fái alatt csillogó Sibeliusz-szobor lábánál. Többek közt az kérdezték az újságírók: mikor, hol lehet pontosan tetten érni az európai személyiség megjelenését? Abban a pillanatban ötlött föl bennem hirtelen Oidipusz király nekikeseredett kiáltása a palota bejárata előtt.

De akkor ennek még csak a fényét láttam, az arnyékát nem!

Hosszú évekre volt szükségem ahhoz, hogy a három kultúra, a három vallás összeütközésének és komplexitásának drámáját fölismerjem. A zsidók Krisztus születésének idejében kerülnek szembe a magukénál művészetben, gondolkodásban, tudo-

mányban sokkal gazdagabb görögséggel. Jeruzsálem nagy nemzetközi város, sok Mózes öt könyvére, a Tórára büszke ortodox értelmiségi döbben rá erre a hellén fölényre. Később támasztékot találhatnak Jahvéban, az egyistenhitben a számtalan istent, héroszt, titánt, kis és nagy természeti szellemet tisztelő Peloponnészosz-félsziget népeivel szemben, mint Max Weber megállapítja. A pogánysággal fokozatosan szakító görögök amúgy is versengenek velük a keresztény tanítások terjesztésében. Veszedelmes ellenséges viszony alakul ki a krisztianus zsidók és hellének között. Az első századok görög egyházatyái és hitvallói Rómában is igyekeznek új vallásuk vezető pozícióit elfoglalni. A kereszténység legnagyobb apostola, majd vértanúja mégis Szent Pál lesz. Jézus áldozati halálának és föltámadásának vízióját ő látja meg, ő hirdeti beszédeiben és leveleiben. Neki köszönhető elsősorban az új teológia, az Atya, Fiú, Szentlélek hármásának egysége.

Ki volt hát az új vallás megalapítója: ő, vagy akinek kultuszát, metafizikáját kidolgozta? Kinek sikerült az Ó- és Újszövetség tanait egységbe kovácsolni, ha nem neki?

Ezért nehéz arra a kérdésre válaszolni, hogy Európa zsidó vagy görög gyökerekből nőtt hatalmas fává, a Föld legösszetettebb, legforrongóbb földrészévé. Az ókori kereszténység éppannyi alapító szellemre talált Mózesben, Izsákban, Jeremiásban, Ézsaiásban, Ezékielben, mint Szókratészben, Platónban, Arisztotelészben, Plótinoszban, Dionüsziosz Areiopagitészben. Róma egyházközponttá válása latinokat, Justiniánus császárt, püspököket (a későbbi pápákat) is bekapcsolt az egyre diadalmasabb világvallásba. Ebben az egész földre kiterjedőnek látszó sikerben aztán (mint minden birodalomban) hamar bekövetkeztek a földrengések: először a görögség leszakadása a latinoktól-zsidóktól, majd a keresztes háborúk sora, az inkvizíciós kegyetlenkedések, az eretnekség üldözése keleten és nyugaton egyaránt. Bizáncban elevenen megnyúztatja a hitehagyókat a császár-pátriárka, Rómában elégetik Giordano Brunót és másokat, Galileit csak a hazugság, saját igazságának megtagadása menti meg a máglyától.

Bizáncot, a bogumil mozgalmat (amely az ortodoxianál babonásabb, dogmatikusabb volt) nem számítva, meg tudta óvni bármilyen elmozdulással szemben a vak erőszak: az, hogy politikai és vallási hatalom egy kézben összpontosult. A sokféle etnikumra és királyságra, fejedelemségre osztott Nyugaton erre

végül is nem maradt mód. A reneszánszot a fölvilágosodás, majd a reformáció, a harmincéves háború és a francia forradalom követte. A XVI. században elkezdődik az újkor, a természettudományos fölfedezések, Kepler, Kopernikusz, Galilei, Newton idősza. Mint Németh László írja: a démonokat, szellemeket, kisteneket, hiedelmeket fölvaltja a természet alázatos, de aprólékos vizsgálatának ellenállhatatlan mozgalma. A vallásháború óta különben sem az egyház a nyugati világ ura, erkölcsi-szellemi világitóereje. A forradalom után, amely kétarcúsága miatt ma is nagy viták tárgya, semmi sem akadályozhatja meg többé az állam és a vallás szétválását, bár ez gyorsabban történik meg a nyugati, mint a közép- és kelet-európai tájakon. Nagy különbségek mutatkoznak a szabadság dolgában, az egyenjogúsultság terjedésében például Anglia, Franciaország, Skandinávia és Németország, valamint Dél-Európa, az Osztrák-Magyar Monarchia, a Balkán és az orosz birodalom között. Ráadásul Amerika fölfedezése a rabszolga-kereskedelemre, bennszülött népek kiirtására, gyarmatosításra készítette éppen a legfejlettebb államokat: Hollandiát, Belgiumot, Angliát, Spanyolországot, a francia és német kormányokat. Az úgynevezett „keresztény” népek vállalkoznak nagy lendülettel elmaradott kontinensek meghódítására.

Ezen az 1848-as forradalmak és fölkelések sem képesek változtatni. Ahogy a protestáns és katolikus egyházak megújulási kísérletei sem.

A XIX. század második felére olyan arányokat ölt a parasztok, polgárok, munkások és írók, értelmiségiek, valamint a hatalmi-gazdasági érdekkörök közti feszült ellentét, hogy elindulnak azok a mozgalmak, amelyek szervezkedésekre, szindikátusok kialakulására, szocialista-kommunista elméletekre, kezdeményezésekre vezetnek. A művészetben, az iparban és a társadalmi igazságtalanság botrányában is fölgyűlik a változás-változtatás robbanóanyaga, melyet joggal nevezhetek a modernség kezdetének. Ebben a modernségben (pedig éppen a zsidó szabadgondolkodás jár az élén!) valójában már sokkal jobban érvényre jut az ógörög hagyomány, mint akárcsak a humanizmus korszakában is, midőn a hellén filozófia, demokrácia, tudomány szellemét, a kereszténység kialakulása óta először, kiásták az évszázadok csöndje alól.

Amikor a modernség hozzálát, hogy a szabad, önálló ember Athénből eredő világát megteremtse, már csak az önmagukban érvényes európai értékek világítanak a körkörös céltábla közepén. Mindaz,

amiért a kontinens századok alatt megharcolt a sötétség hatalmaival: a vallásos hiedelmekkel és szervezetekkel, a tudatlansággal, az előítéletekkel, a nők alárendelt helyzetével, a nacionalizmussal, a szegénységgel és a nyomorral.

A XX. századra közös a legjobbak meggyőződése: minden emberellenes erő legyőzhető. Terjed a parlamentáris államok száma, a művészetek megszabadulnak az akadémikus-klasszikus hagyományok nyomása alól: megszületik az impresszionizmus, később az expresszionizmus, a dadaizmus, a konstruktivista és absztrakt irányzatok. Nő a vallási türelem, csökken a munkaidő az ember és ember közti különbség. Ott tartottunk, ahogy Vörösmarty látta:

*Öröm- s reménytől reszketett a lég,
Megszülni vágyván a szent szózatot,
Mely által a világot, mint egy új, egy
Dicsőbb teremtés hangján üdvözölje;
Hallottuk a szót. Mélység és magasság
Visszhangozák azt. S a nagy egyetem
Megszűnt forogni egy pillanattig.
Mély csend lón, mint szokott a vész előtt.
A vész kitört.*

Arra szeretnék kellő választ adni, annak keresem az okait: hogyan következhetett „a boldog békeidőkből” az I. és a II. világháború, a bolsevizmus és a náciizmus, majd 1945 után a hidegháború és a tánc a hidrogénbomba-halál sírvermének peremén? Mit kiáltott követelőzően Oidipusz? „Meg akarom ismerni származásomat!” Teljesült a kívánalma: az evolúciós elmélet elősegítette agresszív természetünk föltárulását. Az ember csak úgy tud fennmaradni, ha harcol, gyilkol, háborúzik. Így történt ez Európa hatalmi küzdelmeiben is: ez a Nietzsche-féle „uralomvágy” a konfliktusunk értelme. Azt még csak meg lehet érteni, hogy az I. világháborúban Anglia és Franciaország féltette politikai-gazdasági, gyarmati előnyeit az Osztrák-Magyar Monarchiától, Németországtól, és így került sor a nem kevésbé terjeszkedésre éhes központi hatalmakkal való 1914-es hosszú, kegyetlen összecsapásra, melyet csak Amerika beavatkozása döntött el a szövetségesek javára. Magyarország földarabolása, „jósomszéd” államok, Csehszlovákia, Románia, Szerbia kielégíthetetlen éhsége, a mi trianoni megcsonkításunk beleillik abba „az általános emberi” folyamatba, amely Európát civilizáltságával együtt mindig jellemezte.

Nem volt olyan egységes magyar elit sem, amely a tragédiát előre láthatta és megelőzhette volna.

Az ipari fejlődés, a haladás mégsem torpant meg. Még bízni lehetett a szabadság további térhódításában. Noha a gyarmatokat megtartották, a természettudomány, az új technikai eredmények, a jogok érvényesülése, ha lassan is, még nem cáfolta meg, hogy a történelemnek van egy hegeli dialektika szerint megvalósuló iránya. Nem volt hiú föltételezés, hogy többé nem lesz háború. Amerikai és európai politikai nagyságok büszkéek voltak arra: mennyivel magasabbrendű „a civilizált világ”, mint a fél-ázsiai Oroszország és a többi földrész népei.

A bolsevizmus és a náciizmus megjelenésével visszakerültünk a francia forradalom szabadsághite és a társadalom megváltoztatásába vetett biztos remény állapota elé. Ezt csak abszurd létünk indokolhatja. Megdőlt a jahvista, a keresztény és az ennek mintájára kialakult liberális-szocialista elmélet, hogy a történelem valamiféle jó cél felé halad.

Hogy elkövetkezik a bibliai értelemben vett „idők telje”. Ezzel szemben századokat mentünk visszafelé, amint 1917-ből a bolsevik erőszak-birodalom elkezdett épülni, 1933-tól a náci horogkeresztes zászlók és jelvények seregei a világ meggyalázására meneteltek. Nagyobb, véresebb háború következett, mint bárhol, bármikor annak előtte. Az örütség karneváljában fogott hozzá a két vak ünnepségrendező a fajok, osztályok kiirtásához, városok, tájak elpusztításához nyugaton és keleten. Mert a japánoknak és a kínaiaknak is megjött a kedvük a vériváshoz.

Tudjuk, meddig jutott el és hogyan végződött mindez. Látjuk, senki sem vállalkozik már arra, hogy „történelmi haladásról” beszéljen. Válságból válságba menekülünk. Oidipusz megismerte múltját és sorsát, megtudta, hogy Ananké fölött az isteneknek sincs hatalmuk. Az a méltósága, hogy életét elfogadja olyannak, amilyen. Csakhogy nekünk nincs Antigonénk és Iszménénk, hogy vakságunkban Kolónoszba, a megvirradás városába vezessenek.

Angyalok (vörösréz dombormű, Szent István kápolna, Budapest, 1975)

Oláh János életműsorozatának tavaly karácsonyra jelent meg az első darabja, a *Száműzött történetek*, amely összegyűjtött novelláit tartalmazza, s benne a második világháborútól a rendszerváltozásig tartó évtizedek történései elevenednek meg. Oláh János a háborúban, tévesztésben egyaránt a lélek, erkölcs, hagyomány pusztulását ábrázolja, emberi sorsokban láttatva a túlélés könnyebb és nehezebb lehetőségeit, olykor lehetetlenségét.

Új feliratok a magyar hallgatás falán

Beszélgetés Oláh Jánossal

– *Első novellafüzére, Az Örvényes partján 1988-ban jelent meg, a második, a Vérszerződés pedig 2001-ben. E két kötetnek a darabjaiból áll össze a Száműzött történetek anyaga, amelyben egy új novella is szerepel, a Kutyakomédia. Ezek a korábbi megjelenéshez képest átdolgozott novellák, elbeszélések. Mi indokolta a felülrírásukat?*

– A *Száműzött történetek* egy régi és egy új könyv egyszerre. Miután ezeket a történeteket végre egy kötetbe rendeztem, teljesebb képet rajzoltak ki, mint aminek a kompozíció eredetileg indult. *Az Örvényes partján* kiadása előtt kényszerűen ki kellett hagynom bizonyos részleteket. Igyekeztem tehát az akkori elképzeléseimet visszaállítani, rekonstruálni az elbeszéléseim első megjelenésük előtti változatát – mai szemmel persze. Csakhogy a rekonstrukció közben újabb egyensúlytalanságok keletkeztek, amiket fel kellett oldanom.

– *Az Elérhetetlen föld több év után jelenhetett csak meg 1969-ben. Hogyan engedélyezhette egyáltalán a cenzúra Az Örvényes partján kiadását? Hiszen a hatalom elvtelen kiszolgálóinak*

lélekrajzát is megírta benne, és a forradalom is megelevenedik a lapjain.

– A nyolcvanas évek második felében már nem volt olyan erős a cenzúra. Ezzel együtt számomra érthetetlen módon működött, mert a kötetből kihagytak olyan darabokat, amelyek nem voltak annyira kemények és őszinték, mint például *Az intéző háza*: ez egy meglehetősen brutális kínzási jelenet, amit a parasztság egy jó része átélt, aki ellenállt a tévesztésnek. Ez az elbeszélés például benne maradt, mást kivettek, nem lehetett tudni pontosan, hogy milyen szempontok szerint ítélték, akik ítélték. Ha a cenzúra igazán szakszerű lett volna, a kézirat az elsőtől az utolsó oldalig a szemétkosárban végzi.

A *Közel* sorsa ugyanennyire érthetetlen. Igaz, hogy bonyolultabb fűzésű regény, emlékezésfolyamatba ágyazott történeteket tartalmaz, amelyeket az én-kérésés lírai monológjai sokszor elfednek, de így is fölismerhetők a jelenetek, amelyek többségét az akkori irodalmi etikett szerint nem illehetett volna nyomdafesték. Mégis megjelent a könyv.

Illés Endre pártfogásának köszönhető, hogy ezek a könyvek napvilágot láttak, aki Nagy László ajánlására olvasta el az első verseskötetemet, majd a *Közel* című regényt is, és melléállt. Úgy látszik, ez elég volt ahhoz, ezek a könyvek napvilágra kerüljenek.

– *Mennyi időt kellett várni Az Örvényes partján megjelenésére?*

– Ha jól emlékszem, úgy egy-két évet. Ahhoz képest, hogy első verseskötetem egészében kéziratban maradt, a második, a *Fordulópont* huszonkilenc éves koromban jelent meg, ez az átfutási idő gyorsnak tekinthető. Mint már említettem, Illés Endre pártfogásának köszönhettem, hogy a könyveim a hetvenes és a nyolcvanas években viszonylag rendszeresen megjelentek, miközben a folyóiratokban alig közölték az írásaimat. A civil életben meg egyenesen üldözöttnek számítottam. Tizenhét évig, a rendszerváltozás pillanatáig nem volt a végzettségemnek megfelelő állásom. Mivel a honoráriumokból akkor sem lehetett megélni, néhány évig cselgáncsedző voltam, majd tanfolyamokat tartottam, ebből tartottam el a családomat. Ambiva-

lens üldöztetésben volt tehát részem: egyrészt a civil életben nem kaptam állást, másrészt a könyveim megjelenése elé nem nagyon gördítettek akadályt – igaz, alig írtak róluk.

– *Legújabb könyvének címe (Száműzött történetek) eléggé figyelemfelkeltő. Ön azt mondta az életműinterjújában, hogy tabunak számítanak bizonyos témák a magyar jelenből, illetve a magyar történelem közelmúltbeli eseményei is a magyar irodalomban. Miért?*

– Valószínűleg ez a politikai vagy irodalmi illetman. Az első világháború tragédiáiról, Magyarország széteséséről nem jelent meg mai magyar irodalmi mű. Az ország szovjet megszállásának tragédiái sem igen vannak jelen napjaink irodalmában. Azért említhetünk kivételeket, vannak tabudöntögető írók. Nagy Zoltán Mihály trilógiája (*A sátán fattya; A teremtés legnehezebb napja; Tölgyek alkonya*) például, amely egy – az orosz katonák által – megerőszakolt falusi lány történetét dolgozza fel. Állítólag kétszázézer magyar nőt erőszakoltak meg a felszabadító hadsereg katonái, ezekből a „frigyekből” több

tízezer fattyú született. Nem tudok róla, hogy ezzel a társadalmi traumával ezen a regényen kívül más szépirodalmi mű is foglalkozott volna. Az ötvenes évektől a hetvenes évek végéig a hatalom többek között papgyilkosságok sorozatával is harcolt az egyház ellen, Nagy Gábor most írt egy regényt erről (*Ki a konkolyt vetette*). Azért is gondoltam, hogy könyvemnek a *Száműzött történetek* címet adom, mert a fentiek alapján ezek felejtésre ítélt történetek. A kommunista hatalom az ötvenes évektől kíméletlen hadjáratot indított a hagyományos paraszti társadalom ellen: az anyagi tönkretétel, a lelki terror, a nemzedékek egymás ellen fordítása, a falusi társadalom különböző rétegeinek összeugrasztása, a kitelepítés, a fizikai megsemmisítés egyaránt szerepelt a hatalmat gyakorlók eszköztárában. Szentí Tibornak a magyar tanyavilág pusztulását leíró munkáiban, újabban Ö. Kovács Józsefnek *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában* című átfogó monográfiájában a téma tudományos feldolgozása elkezdődött, irodalmi művek is foglalkoznak a korról, de az általam megélt, és hallott történetek kíméletlen igazságra törekvésével eddig sehol nem találkoztam. Ezért próbáltam megmenteni őket.

Van közöttük olyan novella, mint például a *Nincs Isten*, amit egy elejtett mondatból harminc évig hordoztam magamban. Nagypám egyik ismerősétől hallottam, és csak évtizedekkel utána vetemedtem arra, hogy leírjam. Nem a taktikai megfontolás tartott vissza tőle: sajnos, nem sajnos, ehhez igen kevés érzékem volt, egyrészt a hallgatás mérge ott volt a levegőben, aki lélegzett, min-

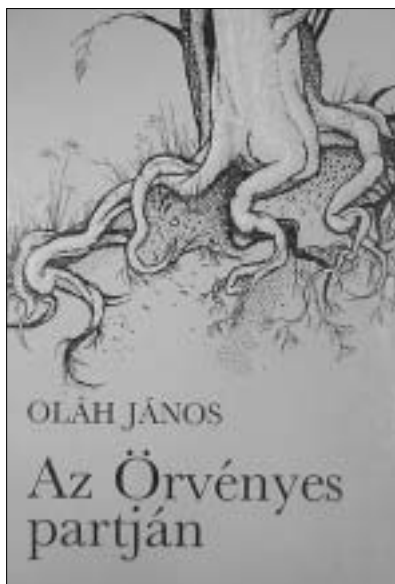
denki beszívta, másrészt talán a történetekben rejlő irodalmi összefüggések, hogy ne mondjam, távlatok is csak lassan bontakoztak ki előttem.

– *Pécsi Györgyi irodalomtörténész azt írta az ön elbeszéléseiről, hogy „a háború utáni évtized Magyarországnak a kortárs magyar prózában leghitelesebb dokumentumai”. Még hozzá szép-irodalommá emelt dokumentumai, hiszen kiélezett dramaturgia adja az erejüket: egyfelől megjelenik bennük az az ember, akinek erkölcsi tartása van, és a történelmi megpróbáltatások ellenére sem adja meg magát, vele szemben a hatalomnak felesküdt rendőrök, illetve téveselnökök viselt tettei a belső monológok, természetrajzok plaszticitásával. Drámaiság, líraiság jellemzi továbbá ezeket az elbeszéléseket. Nagyon jót tesz a műveknek, ha minden műnem sajátossága ötvöződik bennük.*

– Én is azt gondolom, hogy ezek az írások nem csupán dokumentumok. Miközben a megelevenítésükkel foglalkoztam, igyekeztem háttérben maradni. Próbáltam a restaurátor alázatával közelíteni a témához. A népi emlékezetben megőrzött töredékes történeteket úgy próbáltam

kibontakoztatni, hogy minél több eredeti szín, illat, fény, indulat, maradjon meg bennük, igyekeztem ugyanakkor kiegészíteni is őket, de úgy, hogy semmit meg ne hamisítsak, ugyanígy próbáltam megidézni azt a miliót is, amelyben megtörténtek.

– A kötet egy vidéki közösségekben láttatja a kommunizmus sorsfordító pillanatait, tehát egy mikrovilág történésein keresztül szemlélhetjük a magyar valóságot. Ugyanakkor gyermekkori történetek is olvashatók benne, amelyek szintén morális konfliktusokra épülnek.

– A Közel című regény a gyermeki érzékelés szintjén próbálta megidézni a kort – igaz, felnőtt gondolkodásmóddal. Belőle nőttek ki ezek a gyerektörténetek is. Azonban itt a szemlélet megváltozott, a szélsőségesen, gyermekien individualista szemléletet a közösségi emlékezet perspektíva-szabályai váltották fel. A gyerektörténetek is ebben az irányban mozdultak el. Amikor egybeolvastam a kötet darabjait, rájöttem, hogy az első történetből az utolsóig ugyanaz a dráma vibrál mindegyikben. A fuldokló gyermekszereplő ugyanazzal a kéréssel

hetetlen sorssal küzd, amellyel a mindenéből, ideiglenesen még a hitéből is kiforgatott gazda. Mindnyájan azt keresik, nemegyszer tudatosan vállalva a nyilvánvaló végső vereséget is, hogyan lehet megmaradni embernek az embertelenségben.

– Örvényes, Avaskér, Varasd: ezek a főbb helyszínei János történeteinek. Miért a képzelt helyszínek?

– Ezek létező települések, de képzelt helyszínt jelölnek. Egy darabig próbálkoztam vele, hogy a magyar földrajzban nem létező, de magyar hangzású helyneveket találjak ki, de bármi jutott az eszembe, arról kiderült, egyáltalán nem az én agyszüleményem, a magyar földrajz már réges-régen ismeri. A történetek helyszíneit főként a gyermekkoromat meghatározó, somogyi Nagyberkihez fűződő emlékeimből gyúrtam össze. Soroksár, gyermekkorom másik meghatározó helyszíne is sok novella háttérül szolgál. Soroksár 1952-ig nagyközség volt

Budapest határában, ma a főváros XXIII. kerülete. A környezetrajz tehát valós motívumokból állt össze, de így az együttes kép valóban a képzelet szüleménye.

– Említette Az intező háza című elbeszélést, méghozzá a brutalitása, naturalizmusa miatt. Kötetében plasztikusan és naturalisztikusan ábrázolja mindazokat a szenvedéseket, fájdalmakat, amiket ezek a parasztemberek átéltek. Ehhez az elbeszéléshöz kapcsolódik egy felolvasásbeli emléke.

– Fiatal koromban felolvasó körúton jártunk. Egy ormánsági faluban nagy merészen belekezdtem ebbe a több mint húszperces novellába, és kapkodva olvastam, mert közben rájöttem, hogy talán mégsem kellett volna felolvasnom. Aztán észrevettem, hogy a hallgatóság elkezd figyelni, és egy kicsit lassabban folytattam, hogy jobban kidomborítsam a jelenetet. Az est végén odajött egy hölgy, és azt kérdezte, hogy honnan ismerem az ő apjának a történetét, és ha ez az írás megjelenik, küldjem el neki, mert a gyerekei, ő hiába meséli nekik, nem hiszik el, hogy ugyanez megtörtént a nagypajukkal, talán, ha írásban is olvashatják, majd hisznek neki. Valószínű tehát, hogy ezek a kínzások másutt is, tehát többször megtörténtek receptszerűen, hiszen Nagyberki elég messze van az Ormánságtól, nem valószínű, hogy onnan Nagyberkiig, ahol én a történetet hallottam, eljutott volna a szóbeszéd. Az, hogy az írásnak ekkora becsülete volt a hallgatóság szemében, meghatott. És felelősségérzéssel töltött el. Talán ez is erőt adott ahhoz, hogy végigbírjam azt a kilátástalannak tetsző küzdelmet, amelyet a könyv megírásáért és megjelentetéséért folytatnom kellett.

Az elbeszélés arról szól, hogy a faluban nem akarnak belépni a térszerte, mert a legtekintélyesebb paraszt ellenáll az agitátoroknak. Ekkor a városból új rendőröket

vezényelnek a faluba, akik egy átkártyázott éjszaka végeztével beviszik a rendőrörsre a parasztembert. Először forró krumplit tesznek a hóna alá, lekötözik a kezét, majd, amikor ezek után sem akar kötélni állni, akkor borotvával felhasogatják a talpát, hogy ezzel is megadásra bírják. Amikor végre megadja magát, és alá akarja írni a belépési nyilatkozatot, akkor mondják neki, hogy menjen a községházára – de csak négykézláb tud járni, így megy végig mindenki szeme láttára a falun, hogy aláírhasssa a belépési ívet. Igyekeztem nem bábokkal elvégeztetni e szörnyűségeket, mert emberek követtek el ezeket is, és sokszor nagyon kevésen múlt, hogy valaki belecsúszik-e a hatalom kiszolgálásába, vagy sem. Emberi konfliktusok zajlottak azokban is, akik az ilyenekben részt vettek. Próbáltam tehát megmutatni, hogy milyen bonyolult a gonoszság útja.

– *A kötetben szerepel egy olyan elbeszélés is, amivel eddig nem találkozhattunk: a Kutyakomédia, amely egy színművész vesszőfutását örökíti meg a hatalom sorai között, és Latinovits Zoltán pályája, sorsa szolgált alapjául. Ha jól*

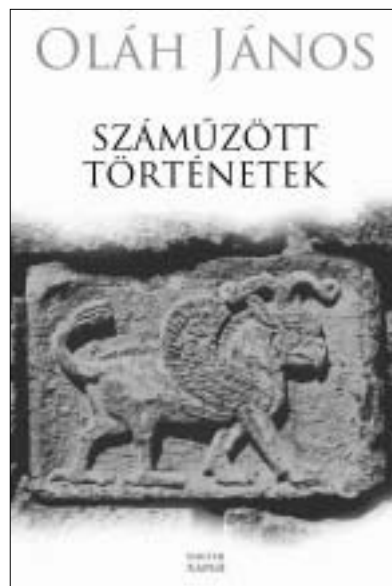
tudom, ennek is létezett egy előző változata. Ezt miért írta újra?

– Ez az elbeszélés volt annak idején *Az Örvényes partján* utolsó darabja, akkor ki kellett hagynom a kötetből. Az eredeti kézirat elvesztett, pontosabban amikor úgy döntöttünk, hogy átalakítjuk a házunkat, betörték a garázsba, és elvitték azt a dossziét, amiben ez a kézirat volt, és egy használhatatlan fűnyírót. Fogalmam sincs, miért ezekhez a tárgyakhoz nyúltak a betörők, talán a fűnyíró piros színe tetszett meg nekik, a dossziében meg valószínűleg pénzt sejtettek.

– *Ezek szerint az irodalomnak mégis van árfolyama.*

– Nem hiszem, hogy ezt az elbeszélést pénzzé lehetne tenni. Mindenesetre újra kellett írnom az egészet, így aztán – bár az alapötlet megmaradt – egészen új elbeszélés született.

Latinovits Zoltán alakja nem hús-vér valóságában került bele az elbeszélésbe, a főhős egészen más figura, más alkat. Azt azonban kár volna tagadnom, hogy az írást a Latinovits-mítosz ihlette. A rendszerváltás előtti pillanat művészeti életének egyik legsugárzóbb jelensége volt ez a mítosz. Nélküle maga

a rendszerváltás sem érhető. Bár szerepelnek a történetben Latinovits-idézetek is, igaz, némileg átfogalmazva, valamint néhány életrajzi mozzanat is, de nem Latinovits-életrajzot írtam, hanem kórrajzot, ennek megfelelően jóval több a költött motívum, az önéletrajzi utalás, mint a Latinovits elem. Ez a novella egészen más lett, mint az eredeti volt, és a könyv befejezéséhez is jobban illik. Azért használtam fel a színész önéletrajzait, mert ő nagyon jól látott bizonyos jelenségeket, és nem tudtam volna jobban jellemezni az akkori közeletet, illetve a magyar vers és magyar hallgatóság közötti viszonyt, mint ahogy ő leírta.

– *Milyen írói tervek foglalkoztatják jelenleg?*

– Több félbemaradt munkám is van, de először a megjelenteket szeretném ismét kiadni abban a sorozatban, amiben a *Száműzött történetek* is helyet kapott. A *Közel* és a *Visszatérés* című regényeimet még senki nem olvasta együtt: két kötetben, különálló művekként jelentek meg annak idején. Egy könyvként szeretném kiadni újra, ahogy eredetileg is terveztem. Ez a legközelebbi feladat, talán karácsonyra sikerül megoldanom. Aztán ott van *Az örült* című regényem, amelyet Czine Mihály számomra is meglepő megértéssel és biztatással üdvözölt annak idején, talán érdemes volna vele is kezdeni valamit, ahogyan szanaszét kalódó öregkori verseimmel is.

Be nem fejezett írásokról nem szívesen beszélek, de annak a regénynek, amely az itt közölt elbeszélésből bontakozott ki, és amelynek már nem egy mozaikdarabja megjelent elsősorban folyóiratokban, szeretnék a végére járni.

Bíró Gergely

EDWARD STACHURA

A kertben tomboljon a sáskahad

Részlet

*nagyon nagyon tél volt
a kerekasztalnál megfagytak a lovagok
a dér foglya lett mind*

*ki egészen féloldalasan lát szemével
fél szemével lát csak
ez pedig messze nem ugyanaz – mondják az oroszok
ez pedig két nagy különbség – mondják a franciák*

nem mindenki aludt téli álmod

*hitvány fizetségért
de dicsfényesen villanó narancs-szín mellényért
munkaslányok idénylégiói
törtek töretlen utat a vasútnak*

*halastavak jegén
rövid szoknyában
s élő vérpiros-szín harisnyában
korcsolyán virult az élet tavasza*

*Voltak akik megszülettek
voltak akik meghaltak*

*ó te napjaink és éjszakáink feudális úrnője
temetői menyét, utolsó izzadságunk habzsolója
tatárkisasszony, ki irigy mindenki jegyesére
víznek poshasztója, csábító kéjenc
pincegomba, mitikus méreg, pontos méregkeverő
borgia nemzetség alapítója, gettó-múzsa, csonttorony
csontárkád, csontkapu, csontrózsa
romboló rozsda, türelmetlenség pálmája
pávafarokban megbújt sötét gépezet
félárbocra eresztett végzetes zászló
szikrák és tengeri lámpák eloltója, süket zúgás
te, aki leterítet az érett gabonát
és a lány őszi vetést az ismeretlen szépet*

ki adott kezedbe éles fegyvert, te közönséges őrült

voltak akik megszülettek
 voltak akik meghaltak
 voltak olyanok is
 akiknek mindez kevés volt

Némelyek porzó nyomait
 független hitemmel vallom hogy
 nem tünteti el semmi

se a tűz se a víz
 se éhség se harc
 se pestis-levegő

még a földrengés se

se az északi sark
 lejjebb s mind lejjebb csúszó
 jégkorszakos halál-lepedője

ők minden időkből
 biztos hogy a nap körül keringenek majd

addig is, Witek
 üres térben kerengünk torokszorítón
 a hálátlanság élcsapatostul üldöz
 bennünket

mit nekünk örökség, állatállomány, ősiségjog
 atyáink reménye, tatáink hite, pogány istenek
 otthonosság, felebaráti szeretet, haverok
 minden mi legdrágább, legyen bár személyes mütyürke
 oly kedves bugylibicska, címes- és jegyzetfüzet – mit nekünk

te még éned is szétoztottad
 marokszám szórtad
 utolsó pénzként

és most e legszentebb betegségemben
 én kell hogy ápoljalak

hát mi nem kell még
 mi kellhet e vadállat
 mohón kitátott szájába
 hogy megfulladjon

*fákat ültetünk
gyümölcsük más szedi le
miénk a semmi*

*utakat építünk
mások járnak rajtuk
mi meg álljunk odébb*

*mi már csak egy hajszálon
szöszhajszálon
függünk e vidámparkok
húzandó kocsirúdján*

*hát mi nem kell még
vagy mi kellhet még*

*Elhallgattak a kórusok s a szőlők
kürtök ragadozó tülkök és a két puzón
visszhang nélkül az örök hara(n)gok*

*a vihar utáni versztán
mily nagy a csönd*

*torkom kiszáradt nyálam
halálosan meghatott*

*mindent elfeledtem
az emlékezetkihagyás meleg köpenyt
kerekített felszeg vállamra*

*elfelejtettem nevemet
a családit a gúnyt is
mindent elfedtem*

*Az üveg a dugóhúzás után
– dürr!
e dürgés a fajdkakas
dalának utolsó előtti része*

*most inni fogok
most napokon át inni fogok
mert rászolgáltam erre
s fejem senki se szárítgassa*

töltsél hát

*Józsua Nun fia volt
a kezdett munkát mindig bevégezte*

*hát jó
de azért is inni fogok*

*szilaj szabadságom ezt megengedi
aludjon a gyermek*

*s érzem az asztal mily hálás nekem
azért hogy rajta könnyökölök*

megértem hát végre a viszonzást

*s érzem hogy mily hálás a levegő azért
hogy fejemet szellős kendőként övezheti*

töltsél hát

az én elkezdett munkám bevégezhetetlen

töltsél hát

*az én elkezdett munkám bevégezhetetlen
mert e munka végzetetlen*

töltsél hát

*látom hogy dülöng
és düledezik rám
a százszor szemhatár fala*

s mögötte

mögötte:

szellem-valóság

Kovács István fordítása

Edward Stachura 2012. augusztus 18-án lett volna hetvenöt éves, ha negyvenkét éves korában önkézevel véget nem vet életének. Neve Magyarországon az 1972-ben napvilágot látott *Szekercelárma* című regénye által vált ismertté, amelyből halála után játékfilm is készült. 1981-ben jelent meg novellaválogatása *Előre, égiek* címmel. Ennek egyik elbeszéléséből – *El condor pasa* – Huszárik Zoltán rendezésében hangjáték készült, amelynek gitárkíséretét az 1977 júniusában éppen Magyarországon tartózkodó Stachura adta. *A kertben tomboljon a sáskahad* című poémáját a költő 1965-ben írta: sajátos lírai sűrítménye ez a majdani *Szekercelárma* eseményeinek, hangulatának. Ez az eddig magyarul nem közölt mű a költő születésének hetvenötödik évfordulójára *Szekercelárma avagy emberek a téli erdőn* címmel a Magyar Napló Kiadó gondozásában megjelent kötetben is olvasható teljes terjedelmében – Stachura regénye, négy elbeszélése és több verse, dalszövege mellett.

WALDEMAR MICHALSKI

A janowieci vár

*Igéket osztasz és égi útjelzőket
hársak és kakukkfüvek küldötteként
este élénk tűzzel festett
fehér sziklák tartottak beszédet*

*A zöld város fölött hajóként állt a vár
a vitorlák folyóról jött ritmikus kiáltásoktól dagadtak
odavetve a szavak mentőkötelei
a helyet és a kormányt kerestük*

*A hasogató zene taktusára televillogva
a júliusi alkony a vers üzenete
cserebogárként zúg a fejek fölött
melyek akár a kapu mögül vetett aknák
vagy mézír a nyílt sebekre*

*Körbetolakodott a dölyfös Hold
mintha nyitott volna a kiáltásra
valaki szerint az élet vitorlázás árral szemben
az árral csak a szemét úszik
színházból kiemelt falak és arcok
így élnek Uram
a várban Szentiván éjjelén*

A kutya a holló és az ügyész

*A vén holló az utat kérdi
Vagy csupán ennivalót keres
havat kavar a szél
elmerül a ház – éber a számítógép.*

*Megtévedt utak elmaszalódott szavak
le a frissiben festett jelszavakkal
(az idegenek által irt) dokumentumokat
új rajongó olvassa fel a szejmben.*

*A gyakorlótéren hajnalonta tett kutyás séta
száraz fűcsomók és ecetfák a nyírligetben
a Varjú nyulat érez és keres látható
mint esik a kitett csapdádba.*

*Tisztelt bíróság a holló lóra száll
fogadni kész az ügyész úr
ki csapja be elsőként a másikat
– én nyertem kioltom a számítógépet
sétálni kívánkozom a kutyával.*

A fehér és a piros

Nem emlékszem mikor kezdtem tanulni a színeket
a Szentestéhez terített abrosz fehérjét
vagy az erdővel benőtt szemhatárig húzódó hómezőt
– a tisztaság és szentség színeit.

A rózsá pirosát anyámmal tettük le
a kivégzettek falánál vagy a tavaszi
Pripety zombékjai között vérpirosan
– lenyugvó Napot.

Két színem – a fehér és a piros
a napi utazásokba metszett más-más arcok
imák találkozások dicsérő oklevelek
– az alfa és az omega s a bibliás ámen nemkülönben.

Nem voltam szorgos diák
jobban szerettem az erdei iskolakerüléseket
a május mindig fehér volt és piros
– tiszta mint a hó, forró mint a vér.

Az órákon fehér-piros szalaggal övezett
rohamsisakot mutattak – kellett ez nekünk kérdeztem magamtól
s kérdi ma az unokám – emlékezetből mondom neki:
szent és tiszta ügyek vannak
– szívembe és szívedbe vésvé.

Pont nélküli jel

Hajnalban vágok át
a tiszta zöld Lubartówon
a gépkocsi ablakán esős május
mi folyamatosan elfeledett
de mintha újra írt témákat járnánk körbe-körbe
a véglegesen elnyelt szavak és utak
a természetesek – panta rei.

Nyomdászaguak a kölcsönkapott könyvek
az idő faragott kő marad
csak az emlékezetnek kell a strázsza
a füsttel egyenesen az égbe száll

A város végén kőlépcsők
angyal rója őket fel és alá
kakukkfű és hárs forró kezek
oly könnyű volt ifjan tovaúszni

A sima kőlapon nevetek bogarászok
mind élőként csengnek a fülemben
még inkább jelenlevőnek maradnak
nyílt sebnek és pont nélküli jelnek

Kovács István fordításai

Waldemar Michalski 1938-ban született a háború után Ukrajnához került Włodzimierz Wołyńskiban. Nemzedékének egyik kiemelkedő költője, esszéírója. A Lublinban megjelenő Akcent című negyedévi irodalmi kulturális lap munkatársa annak 1979-ben történt megalapítása óta. Költői világának egyik meghatározó eleme a határvidék kulturális, etnikai, nyelvi, vallási sokszínűsége, s e természetes történelmi mozaiklét mélyén az itt élő népeknek a XX. századi sorsfordulók idején átélt drámája.

BERNADETTA KUCZERA-CHACHULSKA

az ablakból

erkélyfülkéje a világnak
 morzsolt
 égbolt
 még egy
 juharfa
 a mélységes falakban

elképzelt csönd
 kitalált nyugalom
 imitáció a mai napra

visszatéréshiány
 és önámítás
 hogy még mindig
 vissza lehet térni

ahogy azok az elfeldett
 kullancsok
 gyötörnek minket

nézek
 a széthulló ősz
 mézére

az egészen új őszére

a balti-tenger fölött
 vilnában rómában
 a gyermekkor
 távoli helyein
 állítólag ugyanúgy
 lehet
 felhős az ég

meglep az évszakok
 illeszkedésénél
 magára
 döbbsent

hiány

elképesztő és különös
 minden fűszál és szín
 a forma törésvonala
 és a látvány egész pompázata
 innen a tényleg gyorsvonat
 ablakából

fa villanyoszlop a kialudt tűz helye
 pipacsok piros pontjai
 a karcsú
 s bizonyára hajlékony
 száruk között
 a lírai táj
 ahogyan Norwid elképzelte
 előtte nemsokkal
 véget ért
 mit lehessen hát tenni
 a szavak
 e bosszantóan nagy hiányával
 amikor a látott elviselhetetlen lüktetése
 megsérti az egyén
 szívverését

vajon a föld csak találkozó-
 hely s azután
 mindenki mehet
 tovább a maga útján

a meredélyen
 a fák többszörös
 rácszatán keresztül
 az este
 sötét égboltját
 nézni

egyáltalán
 nem akarok hinni
 az egymást elkerülő
 ösvényeknek

hal

hogyan van az
nemzedékre
nemzedék

ugyanazon a húsz
évvél azelőtti helyen
a hídon
egy hároméves kislány
kezébe csúsztatva
a kenyérgalacsint
etetem a pontyokat

a nappal kitüremkedéseim
látom csak
úgy nehezedsz el
mint az álom – a szemhéj

nekem csak annyi
amennyit lecsukódása alatt átölelek

elragadtatás

valóban
szép kisasszonyok és étellel telik –
nyárfák
soha szemben a széllel

ugyanazon a helyen
az udvaron – hídon
az égben embereknek

csábít a toll
mikor a világ szépségét
látja meg az ember

a rótság nem igényli
hogyan leírják
csak a gondolat az amely
lidércességével barátkozni
próbál
a tekervényes ösvények
nem mindennapi fénye
vonzza

Kovács István fordításai**Bernadetta Kuczera-Chachulska költészetéről**

A irodalmi tudatban kialakult nálunk – s úgy vélem, hogy ez általános jelenség – a „női költészet” sztereotípiája. Eszerint a női költészet mindenekelőtt abban különbözik a „férfi költészettől”, hogy érzelmi, érzéki elemeit illetően teltebb, telítettebb – sokkal közvetlenebbül kapcsolódik az erotika, s persze az anyaság és az utódok kérdésköréhez –, továbbá érzékenyebb a világ gonoszságaira, a felebaráti szenvedésre, míg a forma tekintetében a „lágyság”, a zeneiség a meghatározó, s egyfajta stilisztikai szeszélyesség jellemzi a hasonlatokat, a metaforákat. Lengyelországban a „női költészet” sztereotípiájának legtokéletebb megtestesítője a legnépszerűbb lengyel költőnő, Maria Konopnicka (1842–1910) életműve. E véleményt alapjában véve nem kérdőjelezte meg az őt követő tragikus világszemléletű Bronisława Ostrowska, a metafizikus Maria Jasnorzewska-Pawlikowska, a háború alatt Kolozsvárt élő és Ady költészetét fordító Kazimiera Źłakowiczówna vagy Anna Świrczyńska.

Fordulópontot csak a közelmúltban elhunyt Nobel-díjas Wisława Szymborska, Julia Harwig, Krystyna Miłobędzka és Ewa Lipska jelentettek, akiknek műveiben az érzések kifejezésében a visszafogottság, az érzékenység elhalkulása mintegy élesen kidomborítja az intellektuális tartalmi elemeket.

Ebben az áramlatban helyezhető el Bernadetta Kuczera-Chachulska költészete. Három eddigi verseskötetét (*Aneks – Függelék; Galzka z Dukli – Duklai ágacska; Fragmety – Részletek*) elismeréssel fogadta a kritika.

Kuczera-Chachulska eddigi költői munkásságának nagy patrónusát Cyprian Kamil Norwidban (1821–1883), a modern európai költészet egyik legkiválóbb előfutárában látja. Intellektualizmusa – akárcsak Norwid esetében – keresztény (katolikus) világnézettel, a konkrétum szeretete a világ metafizikai érzékelésével, a költői forma szigorú fegyelme diszkrét líraisággal párosul. Idézzünk két olyan kritikai véleményt, amelyek – véleményem szerint – találóan ragadják meg Bernadetta Kuczera-Chachulska költészetének lényegét. Anita Jarzyna a *Függelék*ről írt recenziójában jegyezte meg: „gyakran autotematikus fogalmi versei olyan érzéki versekké válnak, amelyekben benne van a világ, mások közelségének, így Istennek is az ize, s az egészet átszövik az egymásra torlódo sítokból származó törésvonalak, gondolati képzettársítások.

Krzysztof Kehler, akit magát is a fiatal költőnemzedék legkiválóbb költői között tartunk számon, a következőket írta a *Részletek* (2009) című versgyűjtemény kapcsán: „Chachulska versei számomra az észrevételezések időben történő felfedezései, feljegyzései, epifániái. De nem csupán azok. Az öröm, amelyet verseinek olvasása (és egyúttal könyvének kivételése) okoz, másban rejlik. Nem tudom ezt másnak nevezni, mint annak örömét, hogy az ember egy olyan expedícióban vehet részt, amelynek célja a minta, az alap, vagyis a láthatóan elrejtett értelem felfedezése.”

Jerzy Snopek

„Kit feldob
magából egy
nép...” Iancu Laura:
Szeretföld,
Magyar Napló, 2011.

Moldva egyik, Szeret folyótól keletre eső csángó településén, a nevében is Magyar-faluban született Iancu Laurát belső-magyarországi olvasói elsősorban költőként ismerik, bár bizonyára sokan találkoztak már néprajzi témájú munkáival is.¹ Újabban pedig két könyve is napvilágot látott az irodalmi próza műfajában. A hálás és hűséges tanítványként Borbáth Erzsébethez írt leveleinek szerkesztett gyűjteménye² már három esztendővel ezelőtt jelezte, hogy a csángómagyar értelmiségiek nem könnyű pályáján emelkedő Iancu Laurának ebben a műfajban is van mondanivalója. Bizonyítja továbbá újabb prózakötete, a rá jellemző szerénységgel elbeszélésnek nevezett *Szeretföld*, amit azonban inkább tekinthetünk néprajzi és szociográfiai ihletésű kisregénynek. Hiszen szerzője ezzel a *Domokos Pál Péter emlékének ajánlott* munkájával arra az útra lépett, amin a XX. századi magyar szépirodalom legjobbjai jártak, akik a magyar valóságba eresztett gyökerekkel teremtették meg írói világukat. Ahogy Tamási Áron a Székelyföld, Kós Károly Kalotaszeg, Kodolányi János az Ormánság, Illyés Gyula a puszták népét emelte a magyar irodalomba, úgy öleli magához és mutatja föl Iancu Laura a Domokos Pál Péter által a világ legelfeledettebb kisebbségének nevezett csángó népet – minden kulturális és emberi értékükkel, elesettségükkel, nyomorúságukkal együtt.

Kisregénye időpontjául azt a történelmi pillanatot választotta, amikor véget ért a II. világháború, s az emberiség – valahol Európában – tapogatózva próbált magára találni. Mintha Ady verssorai szolgáltatták a cselekmény kegyetlen „háttérzenéjét”:

*Uram, háborúból jövök én,
Mindennek vége, vége:
Békíts ki Magaddal, s magammal,
Hiszen Te vagy a Béke.*³

1 *Johófiú Jankó. Magyarfalusi csángó népmesék és más beszédek.* Velence 2002; *Az aranyréce. Mesék Moldvából.* Hagyományok Háza. Bp. 2005.; *Magyarfalusi emlékek.* MTA Néprajzi Kutatóintézet Bp. 2005.; *Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban.* Lucidus Kiadó. Bp. 2011.

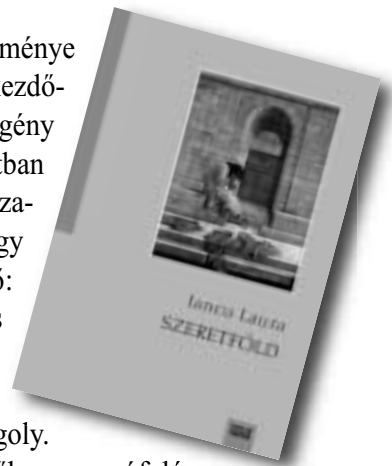
2 *Élet(fogytiglan).* Univ Kiadó. Szeged 2009.

3 *Ady Endre: Imádság háború után.* (Illés szekerén, 1908). Összes versei. Atheneum. é. n. 160. old.

A *Szeretföld* cselekménye azzal a jelenetsorral kezdődik, amikor a kisregény egyik főszereplője útban van a háborúból „haza felé”. Lelkiállapotát így jellemzi a szerző: „Magam számára is idegen vagyok. Háborúból jövök. Sem hősi halott, sem fogoly.

Túlélő.” Igen, a túlélők sorsa zsúfolódik ebben a kisregényben, amelynek stílusát – az aprólékosan realista eszközökkel megrajzolt mesevilágot – leginkább talán szürrealistának nevezhetném, anélkül, hogy leragadnék ennél a jelzőnél. Mert a cselekmény mesterien szőtt szálaiból egyszerre bontakozik ki a nyers, sokszor kegyetlen valóság, valamint az, ami ezekből a lelkekben ver tanyát és él tovább. Aztán ebből a kétféle szálból születik, mint a csángó szövöszék, az *osztovata* hosszú és kereszt-szálából – a *mejjékből* s az *ontokból* – ez elbeszélés gondosan megalkotott szövete.

A nem evilági szálaiból szőtt cselekményre jellemző, hogy sok minden *történik* benne, de szinte semmi sem *valósul meg*, semmi sem *teljesül be*. Jön a háborút túlélő katona, de igazából sohasem érkezik haza. Az otthon, a háborút túlélő falu templomot épít, de nem annyira Istennek, inkább önmaguknak – ám ez a templom sem épül fel, mert „amit raknak estig, leomlik reggelre...” A háború során erőszakkal megéjtett asszony nagy szeretettel formázott, kegyetlen sorsú gyermekének életfonala is úgy *simul* az anyjához s a frontról megtérő emberéhez, ahogyan a párhuzamosak futnak egymás mellett azzal a tudattal, hogy ha előbb nem is, a végtelenben egészen biztos találkoznak. S találkoznak is, legalábbis a könyvet letéve nem érezzük, hogy nem találtak volna egymásra. Mintha a háborúból megtért katona is elérne a családjához, és mintha ez a virágból lett gyermek is megtalálná a helyét. Aztán úgy tűnik: valamikor a templom is felépül, vagy legalábbis nem marad félbe. A cselekménynek ezt a hajnali ködben bontakozó, elő-előtűnő, újra és újra elhomályosodó vázát tölti ki Iancu Laura a szülőföld valóságos világából költött részletekkel, amelyek úgy simulnak az egészhez, mint az *ülő* színes tollai, amelyek mindegyikének önálló a rajzolata, de együttesen a madár teljes és jellemző színezetét valósítják meg.

Aki nemcsak kutyafuttában járt a *Szeretföldön*, könnyen felismerhet a könyv szövegében egy-egy néprajzi jelenséget, folklórtémát, vagy éppen a sok meséléstől folklorizálódott történetet, de aki nem, a szertesztét heverő drágakövekből az is ráérezhet a csiszolt gyémántok csillogására. Ízig-vérig prózairó szerzőre találtunk tehát: kezdetben elővarázsolja a cselekmény vázát, vagyis megalapozza, miként a festőművész, a kép hátterét. Majd a szülőföld élményei teljességéből felhordja rá a mesét, vagyis a húst, azután hozzáteszi a maga gondolat- és érzelmevilágából azt, ami még szükséges és odavaló, tehát az idegrendszert. Amitől pedig ez az összegyúrt anyag meg-elevenedik – szorongattat, szívbe markol, felmagasztal, üdvözülni –, az már a szépírói tehetség dolga, azé a képessége, ami – Kodolányi János szavaival szólva – a lelkiismeretesen körmölő *íródeákot* megkülönbözteti a jelenségeket megidéző, a művét teremtő *tálostól*.

Ez a csángó élet és a csángó sors valóságából elővarázsolts világ pedig sokszor jellemzőbb, torokszorítóbb, mint a pusztai valóság, talán mert az *igazat* mondja, nem csak a valódit. Ezért van aztán, hogy a szerző, aki maga is néprajzkutató, egy-egy mondat, gondosan megformázott kifejezéssel sokszor többet, teljesebbet közöl valamely jelenségről, mint akárhány hosszú lére eresztett tudományos tanulmány. Ilyen a pokolpataki halottlátó, a többször is újjászületett Ellátó Mihály szigorúan realista eszközökkel megrajzolt, nem evilágból való alakja. Ilyen a Moldva népe által a háború utáni időben átélte, szecsetának (secetă) nevezett, pokoli szárazság okozta éhínség emlékfoszlányokból nagy írói erővel kidolgozott kálváriája, és az esőért könyörgő körmenet megrázóan hiteles leírása. Ilyen a hazatérőben lévő katona, Keleti Jeremiás feleségét, a falu szemében a hadiözvegyek titokzatos leplébe burkolt Magdolnát a férfiakat álmukban megkísértő, *megnyomó szépasszonnyá* bűvölt kollektív sóvárgás. Legfőképpen pedig ilyenek a *Szeretföld* templomát kalákában építők megpróbáltatásai, amelyek – a Volga melletti Kazán várától a bodrogi Karcsa templomán

keresztül a Maros-menti Déva váráig – minden igazán nagy vállalkozásba fogó közösséget ősidők óta próbára tesznek, emberfölötti áldozatvállalásra készítetnek, még ha itt csak a valamikori emberáldozat talán humánusabb változatára, az asszony árnyékának befalazására kerül is sor.

„Kit feldob magából egy nép, az nevében akarjon nagyot” – írja Magyar Lajos *Kőrösi Csoma testamentuma* című versében. S így is van. A moldvai magyarságból vétetett Iancu Laura kisregénye megidézi, *tetemre hívja* a csángó sorsot alakító okok és okozatok szinte minden gyanúsítottját. Így kerül terítékre a moldvai római katolikus pap és a csángó nép riasztó viszonya; azé a népe, amely „tökélyre vitte az engedelmességet, önszántából vagy sem, egészen alávetett lett, idővel az elnyomott élet vált egyetlen élhető, kiismerhető életformájává, ahonnan erőszakkal sem lehet már kirántani. A nép a jogot nem ismerte, csak a törvényt, a törvényt s a parancsot, mely egyedül csak rá vonatkozott.” Ez a falu tudatvilágában élő, íratlan törvény telik be Palika Minyin, amikor igazába vetett meggyőződésével panaszt mert tenni, szembe mert szállni a pappal, mire az, ahogyan a faluban beszéltek, megátkozta. Felidézi a szerző az idegen nyelvű templomi szolgálatot, az imádkozást nem értő gyermek keserű érzéseit; a bojárnét játszó nagygazdafeleség hisztérikus kegyetlenségét; az állatként tartott, szeretetre éhes szolgagyermek naiv játékait, ártatlan ragaszkodását.

Ilyen felismerésekre csak az juthat, aki belülről látja *Szeretföld* emberi közösségének természetét, az ott élők lelki mélységeit, s olyan anteuszi képességgel tudja megidézni ezt a világot, mint Iancu Laura. Könyve nem azt a felszínes spekulációt nyújtja, amit harminc aranyért vetnek papírra, nem törekszik a mindentudás hamis babérrá, amire csak a *Szeretföldön* futtában megfordulók vágyhatnak. Laura, mint a kisregény Nevesincs Pétere, almacemetét ültetett, amelynek gyümölcse talán nem mindenkinek ízlik, de az is megpihenhet az árnyékában.

Halász Péter

**„Végül
visszatérnek mind
a nők”** Fecske Csaba:
A hús pogány éneke,
Felsőmagyarország
Kiadó, 2011.

Fecske Csaba ismét bizonyította, hogy újra és újra tud meglepetéssel szolgálni. Gyors egymásutánban immár a harmadik tematikus kötetét jelentette meg (*A visszalopott idő* című munkája egy formai szempontú válogatás volt: szonettjeit gyűjtötte egybe, míg az *Akinek arcát viselem* a bibliai témájú költeményeket foglalta magába). Legújabb könyvében (*A hús pogány éneke*) erotikus verseit olvashatjuk. Korábban sem volt tőle idegen a téma – a kilencvenes években például rendszeres szerzője volt az *Erato* című magazinnak –, ám a különböző korszakokból összegyűjtött költemények együttes megjelentetése mégis ad némi pikantériát a kötetnek.

A vállalt fő téma okán nem csodálkozhatunk, hogy minden költeményből a szerelem, az érzékiség, vagy a testi bujaság köszön vissza. Ha a második ciklust kiemeljük a sorból, egy szerelmi életrajz bontakozik ki a könyv lapjain, a gyermek- és kamaszkori erotikus élményektől az érzékiség idős-kori megéléséig – olykor sejtelmesen, máskor nagyon is eleven képiséggel. (A második ciklus darabjai azért ütnek el némiképp a kötet többi írásától, mert hősei jobbára mitologikus-biblikus alakok – Artemisz, Lót és lányai, Léda, Zsuzsanna és a vének stb.)

Az első ciklus veretes verseiben a csűrök, pajták, kamrák sötétjében rejtő gyermeki titkok kelnek szárnyra. Intimitások, félénk vágyak és merész remények, a test (a férfi és a női test) felfedezése, a játszótársak kíváncsi öröme, s az elvesztegetett lehetőségek feszítő fájdalma jelenik meg – néhol nosztalgikusba hajlón, máskor finom érzékiséggel: „...nem mutattam meg / az enyémet vagyis csaltam amit bánok azóta is” – írja az *Azóta is* című vers záró sorában.

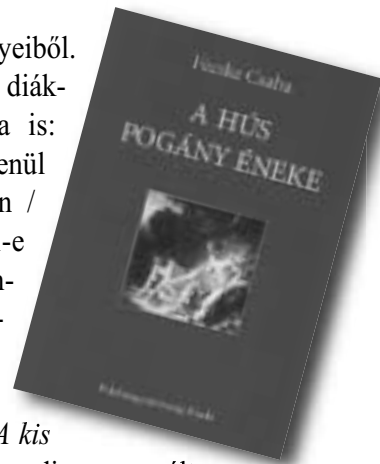
Megélt vagy vágyott kalandok sorjázna – ifjúkori testi fellobbanások – az érett nő buja (és félelmet keltő) megjelenésével spékelve: „túlméretezett mosolyában / vadorzók bűnös öröme / milyen enni-való kis kukacod van / mondta paraszat lehelve / megrémültem azt hittem leharapja...” (*Először*). Mint az előbbi sorok mutatták, a humor sem hiány-

zik Fecske költeményeiből. Ezt támasztja alá egy diák-kori randevű leírása is: „szobatársam véletlenül épp nem volt otthon / moziba ment kell-e mondanom az én pénzemen / mert a véletlenek ilyen alapos előkészítést / igényelnek olykor...” (*A kis fősvény*). Végezetül pedig a megélt

szexuális együttlétek villoni pajkosságú leírása színesíti a ciklus darabjait: „bebocsáthattam durcás kis / szolgálmat ahová oly nagyon vágyott / és ahol szívesen látott vendég volt / noha illetlenül viselkedett köpködött / fröcskölt...” (*Unatkozó hús*).

A harmadik ciklus a véletlen kínálta szerelmi történeteket dolgozza fel. Illetve nem is annyira szerelemről, mint inkább hirtelen támadt testi gerjedelemről, a másik test megkívánásáról van szó: „...tizennyolc éves voltam a Vezúv lávája folyt / ereimben” (*Lány a vonaton*). A kevésbé intim helyszínre is – legyen az vonat, zsúfolt villamos, almafák rejteke, kerti pad – tartogatnak meglepetéseket, miként történik az a *Véletlen találkozás* című darabban: „öncélú nyár mértéket tévesztő / hőség a zsúfolt villamos füledet / szardíniásdobozzá változik a nő / akibe szinte belepréselnek háttal áll / nekem...” A szereplők pedig – legyen az utazó fiatal diák, leselkedő kamasz, szabadságos kiskatona – többnyire maradandó erotikus élményben részesülnek: „sárló kancaként hágatta meg magát / arcomba zúdítva temérdek haját / beborított akár a forró láva / a kéjtől fuldokolva gyúrt magába / azt hittem fölfal a csontomat töri / szinte lyukat égettek rám szemei...” (*Így volt nem így volt*).

A negyedik ciklus darabjai a tiltott gyümölcsből titkon szakító (félrelépő) férfiről (nőről) szólnak. A lopott élvezetekről, a családság izgalmáról, vagy éppen kiábrándító, kijózanító voltáról – mint ahogy megélt az a *Gesztenye és rózsza* című költemény lírai hőse: „...úgy éreztem / magam akár a tolvaj aki elorozza a másét”. Ez a furcsa kettősség (az erős szerelmi vágy és a megcsalt fél iránt érzett lelkifurdalás) más költeményben is központi helyet foglal el: „...nemcsak mi / voltunk ott de láthatatlan vendégként / a férfi akitől a gyermekeid vannak s az én / gyermekeim anyja vádló tekintettel / mint két túlterhelt hajó ringatóztunk / érzelmeink fölka-

vart vizén bogozva / a kibogozhatatlant kívántuk egymást / szerelmünk volt az egyetlen érv / mindennel és mindenkivel szemben” (*Nemcsak mi*). S ha erősebbnek, leküzdhetetlennek bizonyul is a titkos kedves, a szerető iránti vágy, mégsem biztos, hogy a körülmények kedvezően alakulnak: „tesztünk felajzva mint az íj egyik kezében / esernyő félkézzel öleltelek kapkodva / kigomboltad a nadrágomat hogy megtörténhessen / ... / amire vágytunk amiért utaztál harminc / kilométert amit akár örülségnak is / nevezhetnénk majd eltüntetvén / az árulkodó nyomokat hazamentünk / útközben elfogadható alibin tűnődve” (*Rossz idő*).

E kettősség (a szerelmi három- vagy négyszög) erkölcsi-morális dilemmákat is felvet: az *Ámor mostohái* című vers szereplői is vétkesnek („nyelvet mohón a számba dugta / férje várta otthon két gyerek / nővéréhez megy azt hazudta”), s a keserű tanulságot maga a költő vonja le a vers zárósorában: „magunkat csaltuk meg velünk”.

Az erotika, a testiség „hol lehetfinoman, a dolgokat épp csak sejtető, hol pedig vaskosabb, merészebb megfogalmazásban” jelenik meg „kezed egyre szorosabban / kulcsolódott hangszeremre / szaporáz-

ta nyelved is már / nyugtalankodott a vulkán / s kilövellt forrón a láva” (*Anakreoni*).

A fenti idézet is bizonyítja, hogy formai szempontból is rendkívül gazdag a szerző repertoárja: szabadverstől szonetten át olvasható itt ütemhangsúlyos és antik időmértékes vers, disztichon, szapphói strófa egyaránt. De Fecske Csabáról eddig is tudtuk, hogy nemcsak a szavakkal bánik ragyogóan, hanem a formát is tökéletes érzékkel kezeli.

Bár a versek többsége egyes szám első személyű, s ily módon akár minden porcikájában megélt éntegénynek is tekinthetnénk a kötetet, mégis azt hiszem, hogy e pikáns lehetőséget a *Visszatérők* című vers helyezi e körön kívül: „titkon visszatérnek mind a nők / akik valaha voltak itt / titokban észrevétlenül / megpróbálják életre kelteni / az elhagyott férfi hibernált vágyait...” Vágyak és álmok keverednek tehát a valósággal. De a nők – legyenek bárkik, érkezzenek az emlékezet vagy az álom bármelyik zugából – „az elfogult gazda szívesen / látott vendégei”.

Legyünk hát mi is a költő és e könyv olvasó-vendégei.

Oláh András

Még egy regény az ötvenes évekről

Kálnay Adél:
Hamvadó idő,
Tiszatáj Könyvek,
Szeged, 2011.

Kálnay Adél, a Dunaújvárosban élő író- és tanítónő munkássága egyre sokrétűbb: finom lélekábrázolásról tanúskodó prózája mellett verseket is ír, s talán emiatt is lehet, hogy elbeszélései is gazdagok lírai elemekben. Egyéni hangja akkor is érvényesül, ha olyan témába fog, ami a társadalom történetét idézi meg, természetesen úgy, hogy nem a külső történések az elsődlegesek, hanem sokkal inkább azok a belső dolgok, amelyeket az egyén átél.

Így van ez legújabb regényében, a *Hamvadó idő*-ben is. A történet az ötvenes években játszódik, sajátos megközelítésben, egy kislány szemüvegén keresztül. Eljátszhatunk a gondolattal: valószínűleg önéletrajzi elemekben sincs hiány, hiszen maga az író is akkor volt gyermek, s a már az első sorban megjelenő dombtető is utal hajdani, még nem Fejér

megyei emlékekre; a mű hangja intim, a lélek belső tájainak rajzát kapjuk belőle. Ahogy az első fejezet címe is utal rá, *Az isten háta mögött* zajlik az élet, de úgy is fogalmazhatnánk, hogy *közvetlenül* az Isten háta mögött...

Hiszen az embert valami különös erő védi a legkegyetlenebb időkben is! Ilka és Ferike gyermeki idillje és a durva valóság éles ellentétben állnak egymással, s e két réteg közötti feszültség rögtön észrevehető. „Azokban az időkben már egy hatéves gyerek is tudta, semmi jót nem jelent egy egyenruhás ember felbukkanása.” S ezek az egyenruhások gyakran lepik meg a völgyben lakókat; van, hogy elhurcolnak valakit, de van, hogy „csak” zaklatják az ittenieket. A kitelepített emberek sorsát és az egész diktatúra természetrajzát tárja föl Kálnay Adél műve.

A gyerekek számára persze rejtélyes, hogy miképpen kerül közelükbe pl. egy öreg pár, Erna néni és Dezső bácsi, nem érthetik, de érzik a sajátos helyzetet. Az asszony festőállványa különösen vonzza Ilkát, s innen ered különös barátságuk is. A tiszta gyermeki lélek találkozik itt a társadalomból kitaszítottak keserű helyzetével. A gyerek családja kevésbé megérett, inkább gyanakvó. Természetes ez, hiszen a bemutatott világ egyik sajátossága, hogy szinte mindenki gyanakszik. És persze az sem meglepő, hogy egyszer csak eltűnik az idős pár, ugyancsak titokzatos körülmények között. A gyerekek megtudják, hogy valószínűleg kimenekítették őket az országból. Rejtélyes, kemény világ ez, de Ilka és Ferike számára mégiscsak a gyerekkor, olyan elemekkel, amelyek akár meseiek is lehetnének, jósággal és gonoszszággal, tisztasággal és mocsokkal. A korszakra pedig igencsak jellemző az irracionálizmus, amikor emberek tűnnek el, s a kegyetlenség és a jóság harcában gyakrabban győz az előbbi; ez viszont nem éppen a meséket idézi...

Tehát a mű egyik fő sajátossága, hogy mindez a gyerekek szűrőjén át látszik, s közben egyfajta gyerekszerelem kibontakozását is bemutatja az író, jelezvén, hogy a legnemesebb emberi tartalmak minden időben megmaradnak. Vannak benne sajátosan gyerekkori kalandok, az pedig akár groteszknak is mondható, hogy Ilka mentő angyalokat lát a fekete autóból kiszálló bőrkabátosokban, akik elvisznek egy fura embert. A kislány álmában aztán fekete madarakká változnak az ávosok. Rémisztő álom, rémisztő valóság.

Kálnay Adél stílusa, írástechnikája a régről megszokott. Egybemosódnak a párbeszédnek a leíró részletekkel, s így módon az átlagosnál is nagyobb figyelmet követel szerzőnk az olvasótól. Mindemögött gondolatilag a mély lélektani ábrázolás lehetősége áll. (Hasonló eljárás jellemezte pl. Németh László regényírói technikáját is.) Persze az is igaz, hogy nem minden részletben uralkodik a konkrét társadalmi valóság, a Rákosi-korszak szűk levegője. Az emberek élnek hétköznapi életüket, dolgoznak, élnek és halnak, a gyerekek pedig körülöttük forgolódnak. Ilka például igen korán találkozik a halál érintésével, akkor, amikor Varga bácsit szélütés éri. Ekkor a kislánynak szembesülnie kell a betegség természetes, rossz szagú természetével. Az ilyen részletek többek között azt igazolják, hogy az éppen aktuális politikánál vannak erősebb tények, pl. az élet

örök dolgai, melyek a konkrét társadalmi időtől függetlenül léteznek. Ilyenek az emberi kapcsolatok is, amelyeket persze árnyal és módosít a valóság számos változása. Nem függetleníthetjük magunkat, ugyanakkor felül is kell emelkednünk azokon a „hamvadó időkben” – sugallja Kálnay Adél műve.

Egyszerre szomorú és mulatságos, ahogy a gyerekek próbálják megérteni az osztályharcot, a pártot és más efféle fogalmakat. Itt-ott egy szellemes félreértés is hoz némi eredményt, lásd: krematórium – kertmatórium... Az is a tények közé tartozik, hogy bizonyos nemzedéki feszültségek is árnyalják az összképet. Az Ilka számára legkedvesebb lény, a nagymama tündéri mesemondását a kislány apja kifogásolja, mondván, hogy az új kor embereszményére kellene inkább figyelni. Kimondatlanul is ott bujkál e sorok mögött, hogy a férfi igyekszik megfelelni az ötvenes évek követelményeinek, ugyanakkor Ilka számára egyértelműen a nagymama jelenti a való világot. Ő képviseli a hagyományos, tisztességes értékrendet, ami századok alatt alakult ki, s bizony ez szemben áll a percmemberké hazug világképével. Szemben áll az embertelen és gyilkos világgal, amely óriási hazugsághalmazra épült, és emberek millióit pusztította.

Nem sokat változtat az sem a helyzeten, hogy Ilka apját egy szép napon elviszik Rákosi pribékjei. Igaz, hamarosan visszajöhet, s ezt követően feleségével együtt igyekszik belesimulni a rendszerbe. Ez a szigorú valóság, amit Kálnay Adél jó érzéssel, biztos ismerettel mutat be. S ebben a helyzetben kétségtelenül az a szebbik rész, amely a kislány és a nagyszülők között jön létre. A szörnyűségek, a gyilkosságok és a bekövetkező 1956-os forradalom idején. S a kislány vágyakozása ilyen sorokban fogalmazódik meg: „Igen, biztos vannak ilyen tájak, csak hogy oda eljutni nyilván nem lehet, így kár is erről töprengeni, döntötte el végül, de még sokáig, ha nem vigyázott, azon kapta magát, hogy azokról a messzi tájakról ábrándozik, vajon milyen is lehet ott az élet.” Ilyen szépen áradó szövegekkel, idősíkváltásokkal, asszociációkkal, a tudatregény elemeivel teszi többek között emlékezetessé regényét Kálnay Adél.

A befejezés sem kevésbé borús. „Sötét volt, borzongató hideg, s Ilka tudta, hogy ez már így lesz mindig, amíg világ a világ.” Az író kimondta kicsiny hősnőjén keresztül a fájdalom, s ezzel egyben föl is oldotta a kint.

Bakonyi István

Fazekas Mihálytól Nagy Gáspártig

Vasy Géza:
Versvilág – Válogatott
tanulmányok, Krónika
Nova, 2012

A köznép olvas-e verselemzéseket? Alighanem még verseket sem. Hiszen a lírához valaminő lelki ráhangolódás szükséges, s aki nem vagy alig ismeri a betűt – itt elsőbben valamely szöveg megértésére gondolok –, ahhoz nehezen talál el a költészet. Vasy Géza, aki tudós tanár lévén nemzedékeket nevelt az egyetemen a magyar irodalom tanítására-népszerűsítésére, nem törődik az ilyesfajta nehézségekkel. Hisz a katedrán kívül is kamatoztatható pedagógiai erejében, s feladatának tekinti, hogy minél szélesebb körben terjedjenek a magyar líra értékei.

A tudományosságról nem mond le – annak körünkben megszokott blablájáról szerencsére igen –, viszont minden sora mögött ott az a szakmán kívüli olvasót különösen ijesztő tudásmennyiség, amely az elemző, valamely író vagy főbb művét népszerűsítő szöveget fölemeli. Tanulmányai ezért világosak, érthetőek. Miként a *Versvilág* huszonhat rövidebb-hosszabb írása: verselemzése, vershez vagy valamely motívumhoz kötött pályaképe, gondolati-lírai portréja mutatja.

Csak így, ezzel az elánal – a népnek? hazának? szellemnek? elkötelezett lendülettel – szabadna értekező prózát írni. A magyar költészet Himalájával vetekedő hegysége van annyira gazdag, hogy szinte minden ösvénye – főképp, ha jó író bandukol rajta – nyújt valami váratlant, érdekeset. Az egyszerűen „csak” jó műtől egészen a remekműig feszítve a skálát. Ezt a gazdagságot igyekszik az irodalomtörténet-kritikus hatékony eszközzel – a költészet minden csínját-bínját ismerő fölkészültségével – megmutatni. Elsősorban elemző-apparátusa, variációs készsége az elsőrangú: rímről rímre, hazáról hazára, alkotásmódról alkotásmódra haladva bomlik ki főbb mondanivalója. Ha csupán a felvilágosodás lámpáit gyújtogató Fazekas Mihály természetből én-lírává sarjadó közösségföltését nézzük – az *A kellekterán jött csendes esőhöz* némely motívumának előzménye ott az *Ótestamentumban* – vagy a József Attila sorsú Ratkó József történelmi és társadalmi fogantatású, ám személyes hévvel átfűtött „létdalainak” üzenetét – „mégiscsak ők tartják a földet, / drága halottaink” (*Mégiscsak ők*) –, nincsen könnyű dolga.

Vasy Gézának a klasszikus és a kortárs magyar líra – általa választott – képviselői fölé olyan sátrat (értékponyvát) kellett feszítenie, amely alá a nemzet erkölcsi állapota miatt kesergő, az életvég fenyegetését létimává emelő Berzsenyi Dániel, a nemzete és az Isten között közvetítő, s ezáltal a magyarság védőpajzsát acélozó Kölcsey Ferenc, a Bartók Béla és a nép elválaszthatatlanságát a disszonancia jegyében „hangos” versben szertekialtó Illyés Gyula és a Cambridge-i élmények nyomán magyarságát erősítő s a szépnemzet udvarló gesztusával föl-emelő Vas István is odafer. S közvetlen közelükben foglal helyet a clown-szerepet vagabund fölennyel végigjátszó Kormos István, a lírai-mítoszi hős, vagyis saját önarcképeinek tükrében tetszelgő-szenvedő, a társadalommal szembeni haramia-lét kockázatát vállaló Nagy László, a magyar gondolati költészet (!) hagyományából építkező Szécsi Margit, a *Cantata profanából* verset író, a mítoszi világot zsenijével modern szabadság-himnusszá fordító Juhász Ferenc és az álmatlanság értékfosztó szerepét az éjszaka, a magány, a halálraítéltség motívumával sokkoló Csoóri Sándor.

Nem akármilyen névsor. És akkor még hol vannak közelmúltunk azon jelesei (a megidézettek közül sajnos többen már meghaltak), akik a lírafolyamot más-más versbeszédükkel, egymástól elütő karakterükkel elevenné tették. A valahai *Heteket* a már említett Ratkó József mellett a *Csöndország* költője, Buda Ferenc képviseli – a '83 című verset elemezve írja a kritikus: „Csöndországban nincs beszéd, a virasztás néma eszmélkedés” –, az *Elérhetetlen föld* (1969) költőit pedig a két hallott poétán, Rózsa Endrén és Utassy Józsefen kívül a mindmáig legaktívabb lírikus, Kiss Benedek. A szemnyitogató antológia szerzőiről, tartásukat, vagyis egyenes gerincüket jellemezve nem véletlenül írta Nagy László: „a torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát viselik belül”. A bukásában is győzedelmes 1956-os magyar forradalom bujkál a metaforában. A folytatás, aki eme *bajvívó vonulat* harcait továbbvinné? Egyértelműen Nagy Gáspár, az árulás harminc ezüstjét versben megcsillogtató, s a hatalom szemébe vágó

költő (*A Fiú naplójából*), ám már ő is „földalatti nap”-ként (Vas) világot.

Az elemző mikroszkópja alatt versmódozatok, lírasíkok, nagy és még nagyobb versek erősítik egymást – minő szépséggel teli kanyarokat rejt a Fazekas Mihálytól Nagy Gáspárig húzódó, a természet forradalmától a társadalom forradalmáig eljutó vonulat –, és ebben a *önszólító* líraválasztásban a pedagógus-irodalomtörténész (pedagógiai) ethosán kívül nyilván nagy szerepet játszott a személyes ízlésvilág is. Ám Vasy Géza „verskeresése” több mint a megszokott kánont (kánonokat) fölülíró – kiegyenesítő! – gesztus, egy mélységesen vallott, értékeiben kikezdehetetlen *értékrangsor* – ajánlat-e az ajánlat, ha süket fülekre talál – tudatosítása.

Az csak természetes, hogy halhatatlan klasszikusaink – egy Berzsenyi (*Bucsuzás Kemenes-Aljától; A közelitő tél; A magyarokhoz*), egy Kölcsey (*Himnusz, Zrínyi második éneke*), egy Illyés (*Bartók; Bevezetés egy Kodály-hangversenyhez; Számadó*) – megidézése számára nem gond, szinte lubickol a vers háttérének megfestésében, bizonyos vonatkozási pontok megrajzolásában, az irodalomtörténeti és eszméletörténeti rugók fölfedésében (a *Zrínyi második éneke* döbbenetes nemzethalál-látomásának fészke egy – különben téves források alapján készült – Herder-mű, stb.). Ahogyan közelebb haladunk korunkhoz, többször úgy vág bele az elemzésbe, hogy kortörténeti panorámát fest (Az Illyés-versek és a Juhász Ferenc-poéma „politikai” előzményei), vagy lírai hangoltságot sem letagadva az alkotóhoz fűződő személyes emlékekkel dúsitja a szöveget megvilágító portré vonásait (*Kiss Benedek: Nyáresti delírium*).

Vas Istvánt – akit az elhallgatás súlya nyom, pedig milyen kitűnő költő volt! – föltámasztja (a *Cambridge-i elégia* és az *Óda a tegnapi asszonyokhoz* miért töröltetett le a nagy versek térképéről?), rangján kezeli az ugyancsak elfeledett Kormos Istvánt (*Fehér virág; Szegény Yorick; K. I. verse J. A.-ról: Vád*), és nem lehet eléggé becsülni azt az értékmentő tevékenységét, amellyel Szécsi Margit líráját (*A Madaras Mérleg*) – annak ellenére, hogy az önimádó szerkesztésű *Hét évszázad magyar költői* (1996) a kitűnő, kemény lírikust a „futottak még” kategóriába sorolta – a legnagyobbaknak kijáró figyelemmel és alázattal méltatja.

Ratkó Józsefet szégyenszemre szépen elfelejtettük, pedig a posztmodern halandzsával szembeszálló költészete – félreértés ne essék, nem az értékes avantgárd negligálását akarom – a huszadik századi

magyar líra tagadhatatlan értéke. Érdekes, hogy ez a *keserű sors* hány és hány formában tudott megnyilatkozni a – Ratkó József-i – dalokban. „Az ősinék és modernnek bartóki jellegű szintézise” – írja elemzésében Vasy – nemcsak a hosszúversekben valósítható meg, de a rövidebb formákban is. A hetvenes években épültek be legteljesebben a dalszerű versekbe a szinte barbár ritmusok és világképek (*Ratkó József és a dalforma*).

Két egészen friss (2011-es) írás az *Elérhetetlen föld* két vezeregyéniségének áldoz: Utassy Józsefnek, a *csillagok árvájának* a sorstól hetven, Rózsa Endrének mindössze ötvennégy év adatott. Az előbbi líráját vizsgáló tanulmány, szinte a kötet összes közleményével ellentétben, nem egyetlen versre koncentrálni (jóllehet a *Zúg Március* költőjének életművében több nagy költemény található), hanem a motívumvizsgálatot se megkerülve (Isten, Jézus, csillag, Nap, föld, hold, tenger), az egészre (*A költői világkép és a szimbólumok, a motívumok*). A címében Adyra utaló „*Se hija, se hója...*” pedig egy „vidáman” töprengő költő, a harmincöt éves Rózsa számvetése. „a fiatalság és az öregség, a látszat és a valóság kettőssége hullámszerűen rajta”. Eme két tanulmány emlékezés-technikáján látni, hogy nemzedéktársak – költő és értelmező – barátságáról van szó, ezért nosztalgikus szeretethullám járja át a sorokat. Mint ahogyan Kiss Benedek szentgyörgyhegyi kozmoszának megidézésében is ott a „csillaggal kivert ég” alatt üldögélő költő („hallgatom szívdobogásomat”) *véges és végtelen* közt feszülő szeretet-himnusza.

Vasy Géza műveltségélményéből és tudásából, vélhetjük, sok minden kitelik. Elemzéseit ezért is sokrétűek. A magyar és a külföldi irodalomtörténetben, az eszméletörténetben, a filozófiában és a néprajzban éppoly otthonosan mozog, mint a történelemben, az irodalomelméletben (verstan, stb.), vagy a képzőművészet egyes műfajaiban. A zene ugyancsak szívügye – lásd Juhász *Szarvas-énekének* mennyi légyökerét fölillantó szakirodalomra való hivatkozását (Tallián Tibor) –, és nem kell különösebben az emlékezet-raktárában kutakodnia akkor sem, ha például meg akarja nevezni a Csoóri-vers egyes motívumainak (holdsütés, kövek) klasszikus előzményeit (Bulgakov: *Mester és Margarita* – Pilátus), vagy a világ reménytelen állapotának hasonmását (T. S. Eliot: *Átokföldje*), amelyet a személyes gyötrődés csak erősít.

Szakolczay Lajos

„A szegények bibliája” L. Simon László:
Szubjektív ikonosztáz,
Ráció, 2012.

L. Simon László költő és vizuális művész alkotópályáján új fejezetet nyit a 2005-ben megjelent *Hidak a Dunán* című esszékötete, amelyben a szerző a legkülönbözőbb művészeti ágakban és műfajokban való jártassággal, tematikus sokszínűséggel a művészetek új irányait térképezi fel, a hagyományos irodalomtörténet-írás számára a nemzetközi hírű és rangú, de itthon méltatlanul elhallgatott művészeket mutatja be. A szerző poeta doctusi és poligráfusi tehetségét felmutató kötetet 2011-ben a *Személyes történelem* valomlásai követik, s az ezzel párhuzamosan szerkesztett *Szubjektív ikonosztáz* az idei ünnepi könyvhétre jelent meg. A kötet a kortárs magyar képzőművészettel kapcsolatos esszéisztikus írásokat tartalmaz.

Hans-Georg Gadamer szerint a műalkotásban mindig van valami szakrális, s ennek a szakralitásnak a profántól való különbözősége relatív, hiszen még „az individuális portré is, ha műalkotás, részese abból a titokzatos létkisugárzásból, amely az ábrázoltnak a létértékéből ered.”

L. Simon László művészetében és elméleti-kritikai írásaiban is a szakralitásnak domináns szerepe van. A profánt a szakrálissal (és fordítva) úgy tudja összekapcsolni, hogy harmóniájuk megbonthatatlan marad, a természeti és természetfeletti közötti határ szinte megszűnik. Még akkor is, ha az új kötetében a kommunista diktatúra időszakára reflektáló Szombathy Bálint-művekkel (például a vörös csillag jelképpel) vagy a szocialista érában elburjánzott urnatemetőket és panelházakat művészi párhuzamba állító Eröss István-kompozíciókkal, a párnákon, paplanokon továbbélő fotókkal foglalkozik. De említhetném akár a Łódź Kaliska művészcsoport *Vesszenek a férfiak!* című kiállítását elemző esszéjét is, amelyben a férfi és női szerepcserére (a nők el nem nőiesedett, nehéz fizikai munkát végeznek), „a nemek közötti hagyományos szerep fogalmi és egyensúlyi eltolódásaira” (Szombathy) mutat rá, a művészcsoport nők iránti tiszteletére, csodálatára, a férfiközpontú világ és a feminizmus, a genderelmélet elleni tiltakozásukra. A profán témák tehát a képzőművészet esztétikai erejével és értékítéletével, az alkotásokban a szemlélő által felfedezett, továbbvitt, továbbírt (-festett, -rajzolt, -fotózott) üzenettel szakralizálódnak.

L. Simon László a képzőművészek alkotásait felhasználva tehát egy olyan szubjektív, profán ikonosztázt épít fel, amellyel a fogalom szakrális előismeretétől meghatározva, abból táplálkozva a XXI. század emberének, az értékeiben sokszor eltorzult világnak (az eredeti jelentéssel párhuzamosan) a képes „bibliáját” mutatja be. Olyan műveket, amelyeknek a „kifinomult esztétikai igényességű” (Gulyás Gábor) feltárásával, értékközpontú interpretátor tolmácsolásával közelebb viszi a befogadót, a szemlélő-olvasót a hiteles művészet és a hiteles élet világához. A műelemzése ugyanis vissza akarják „írni” az életünkbe az elvesztett szakralitást, a mesét, az éneket, az identitásunkat erősítő közös élményanyagot (229). Az öt fejezetből álló kötet 28 írása ennek az értékmentő írói feladatnak a hitvallása, vallomása.

Ez a confessio az élet vallomását (confessio vitae) is jelenti. S ezek a reflexiók sosem öncélúak. A személyes emlékek mindig társadalmi-politikai, erkölcsi mondanivalót hordoznak. A sárbogárdi nagyszülőknél töltött nyarak során a letördelt vas vörös csillagok gyermekkori emlékei például a történelem „legsötétebb zsákutcáját”, a kommunizmust idézik (26, 28), a panelházban lakó városi nagynéni meglátogatása a társadalom metszetét bemutató szocialista és posztoszocialista lakótelepek dobozvilágát, sőt az országaink dobozokká, szimbolikus falakkal körülvett barakkokká válását illusztrálja (32, 41). A „leginkább traktorokat gyűjtenék” humoros és társadalomkritikai megállapításából (lásd: a budapesti *Vörös Csillagban* gyártott traktorokat, 21) megtudjuk azt is, hogy az író szenvedélyes gyűjtő. A tárgy-kollekciójáról szólva pedig azt vizsgálja, hogy „lehet-e önérték a régiség”, s egyáltalán „minek lehet önértéke” (105). Az esszék líraisággal és személyességgel áthatott filozofikus mondanivalója mellett a felépítés, a formai, logikai megkomponáltság is magával ragadja az olvasót. A kötet egyik legszebben megszerkesztett struktúrája is személyes élményből nő ki: a harmadik fejezet *Szubjektív ikonosztáz* című írásának családi élménye megeremti a művészetek kapcsolatát, a zene, a költészet, majd a festészet világában való barangolást. S ez utóbbihoz

hozzákapcsolja a keresztény szimbolikát is, a bárány- és a halmotívum elemzését.

A *confessio vitae* mellett a hit megvallása (*confessio fidei*) is jelen van. Hit a művészetben. Hit az Istenben. Kókay Krisztina grafikáiról, a „vonalak alkotta térről” (267) szólva megállapítja, hogy „minden ilyen apró dologból áll össze: a teremtett világ bonyolultságát, Isten művének nagyszerűségét szemlélve éppen az egyszerűségében rejlő csodát nem látjuk meg. Ahogyan minden fűszálban, úgy Kókay Krisztina minden apró mozdulatában is ott van a teremtés teljessége és öröme” (268, 271). „S a vonalakból összeálló faltjait megtörő fehér részek az utat is jelentik, a megtérés és az önértelmezés gyötrelmes útját a művészetben át a Jóistenhez.” (275). A szakralitás és a keresztény szimbólumok használata, értelmezése mellett bibliai utalások is vannak a kötetben (Mózes az égő csipkebokor előtt, 98.; a Szentlélek eljövetele, nyelveken szólás, 100–101.), vagy Pető Barna bécsi kiállításához írt esszéjében a *stigma* keresztény terminus technicusának allúziójával („a képek stigmái”, „stigmák a vászon” „stigmák [...] az életműben”, 266), illetve az apa és a keresztre feszített Krisztus párhuzamával is találkozunk (345). De olvashatunk a vért könnyező bácsfai Boldogasszonyról is (336, 339–343).

A már említett első rész szocialista láttelepe mellett (*Szocialista brigád a tárna előtt*) az író külön fejezetet szentel az avantgárdnak. A fejezetcím Kassákot idézi: az „édesfagyókéren élő esztétikusok” az alkotásokat konzervatív alapelvekkel, hagyományos műelemzési attitűddel, merev szabályoktól meghatározott esztétikai ítélettel közelítik meg. L. Simon László a Kozma Lajos építészetéről, Tamkó Sirató Károly és Kassák Lajos művészetéről, illetve a szonettet megújító kísérletekről (Tandori Dezső, Petőcz András, Zubori Ervin, Szűgyi Zoltán formalebontó és újraépítő törekvéseiről) szóló írásait nekik szánja. Jelezve, hogy „a formabontás mögött is meglévő meghatározottság az, ami az alkotó ember korlátozott szabadságára, nem a szabadságának korlátaira, hanem a korlátok által is biztosított szabadságára utal” (99).

A *Változatok a fotográfiára* című fejezetben a szerzőnek fontos megállapításai, lényeges meghatározásai vannak a XIX. század közepén megjelenő új médiumnak a művészetben betöltött szerepéről és

kiteljesedéséről. Új ez a megközelítés abban is, hogy a széppróza stílusában közelít tárgyaához: „Ekkor még semmit sem tudtam Kováts Istvánról, csak magam elé tudtam képzelni, ahogy a szerkezete mögé rejtőve dobozba zárja az erdélyi tájat, a székely embe- reket, kimerevíti a magyar jelennek értékes múlttá váló pillanatait” (137). Az objektív mögött ugyanis „a fényképész szemét, érzéseit, gondolkodását, a hagyományokhoz való viszonyát is meglátjuk” (125). L. Simon László az elemzéseiben valóban meglátja, észreveszi mindezt. S szorgalmazza a székelyudvarhelyi képgyártó dinasztiához, a Kováts-család hagyatékához hasonlóan „a magyar fotográfia történetben kevésbé ismert Kárpát-medencei fényképészcsaládok örökségének” feltérképezését, s jelzi, hogy a digitalizálást követően meg kell teremteni a nyilvánosságukat (154). A digitális adathordozók korában, ahol a korábbi kétdimenziós világ már virtualizálódik (238), fontos értékjelző dimenzióknak a kort és a klasszikus adathordozót (üvegnegatív, film, zselatinos ezüst, napfénypapír stb.) tartja (107).

A kötet negyedik, címadó fejezetében a szerző vallomása szerint már olyan alkotókról szól, akik közel állnak hozzá, baráti vagy szakmai viszonyban van velük. A záró rész, a *Kóda* pedig a kötet kulminációs pontja: az „Egy kofferben is elférne az életünk” (24) kötetindító bölcsességének, a lírai megnyilatkozásoknak kibontása a szabadvers áramlású, epikolirikus, a festményektől szinte már függetlenedve, önállóan is élő-lüktető művek sorozatában.

L. Simon László „az adott alkotókat és művésztüket úgy fedi fel, hogy kezdjük megérteni őket, elkezdjük látni, amit addig nem láttunk” – mondta Baán László a kötet székesfehérvári bemutatóján. Felfedi a láthatatlant, megmutatja az elrejtettet. Műve olyan, mint egy útmutató, a képi rejtjeleket dekódoló. Akárcsak a „szegények Bibliája”, a képekkel a Szentírást megértető ikonosztáz, úgy fordítja le a vizuális nyelvet az írott szöveg kifejezésformájába. Spányi Antal megyéspüspök szavaihoz csatlakozva: L. Simon László valóban tud másokat gazdagítani. „Segít egy művészeti nyelvet megismerni, egy művészeti nyelvet értelmezni, s ezzel mindannyiunk életét gazdagabbá teszi.”

Kelemen Erzsébet

Könyvajánló

A hónap könyvei

Történettudomány, művelődéstörténet

- GÉCZY József Alajos: *8 napért 8 év. A Munkás-tanácsok 1956-ban és ami utána jött*, Nagy Imre Társaság, Szeged, Bába, 2012.
- KÁFER István: *Magyar szlovákságismeret*, Szt. István Társ., 2012.
- LUKACS, John: *A történetírás jövője*, Európa, 2012.
- MÁBÓL a tegnapról. *Képek Magyarország 19. és 20. századi történelméből*, főszerk. ERDŐDY Gábor, ELTE Történelemtud. Doktori Isk., 2012.
- OLAJOS Terézia: *Bizánci mozaikok. Avarok, szlávok, bolgárok, magyarok. Válogatott tanulmányok*, Szeged, SZTE Történettud. Doktori Isk., 2012.
- ORMOS Mária: *Van-e történelem?* Kossuth, 2012.
- SUDÁR Balázs: *Pécs 1663-ban. Evlia cselebi és az első részletes városleírás*, Pécs, Pécs Története Alapítvány – Kronosz K., 2012.

Irodalomtudomány

- FRIED István: *Bevezetés az összehasonlító irodalomtudományba*, Lucidus, 2012.

Magyar irodalomtörténet

- „...ami biztosan van...” . Itt kezdődött a posztmodern? *A Kőszegen, 2009. november 6-8-án, az Iskola a határon megjelenésének 50. évfordulója tiszteletére rendezett Ottlik-konferencia előadásainak bővített és szerkesztett szövege*, szerk. FINTA Gábor, FÜZFA Balázs, Szombathely, Savaria Univ. Press, 2012.
- ÁRPÁS Károly: *A csengetés után. Egy magyartanár műhelyéből*, Szeged, Bába, 2012.
- BERTHA Zoltán: *Sorsmetszetek*, Kortárs, 2012.
- BORSI-KÁLMÁN Béla: *Megközelítések II. Tanulmányok, esszék, beszélgetések*, Lucidus, 2012.
- Egy közép-európai értelmiségi napjainkban. Tverdota György 65. születésnapjára*, szerk. ANGYALOSI Gergely et al., ELTE BTK, 2012.
- KENYERES Zoltán: *Pár percesek. Fogalmak, könyvek, kortársak*, Szombathely, Savaria Univ. Press, 2012.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1885–1936): *Látjátok, feleim*, szerk. RÉZ Pál, Győr, Tarandus, 2012.

- SÁNDOR János: *Thália örökös jegyese*, Juhász Gyula, Szeged, Bába, 2012.
- SZATHMÁRI István: *Hogyan elemezzünk verset?* Tinta Kvk., 2011.
- SZEPES Erika: *A mocskos mesterség. Gondolatok a paradigmaváltásról*, Hungarovox, 2012.
- VERES András: *Kosztolányi Ady-komplexuma*. Filológiai regény, Balassi, 2012.

Magyar szépirodalom

- ÁFRA János: *Glaukóma*, JAK – Prae.hu, 2012.
- AMBRUS Lajos: *Lugas - tertium datur*, Kortárs, 2012.
- BABITS Mihály (1883–1941): *Babits Mihály versei*, vál. és szerk. RÉZ Pál, Sziget, 2012.
- BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Füst. Lénárd-novellák*, ill. RÉSZEGH Botond, Ulpius-ház, 2012.
- DOBAI Péter: *Emlék az ember. Előrehagyott versek*, Napkút K., 2011.
- FALUSI Márton: *Virágvasárnapi zsákbanfutas. Esszék, tanulmányok, kritikák*, Hittel Könyvműhely, 2012.
- Gyöngykapu. Határon túli magyar írok antológiája*, vál. és szerk. FEKETE Vince, Kortárs, 2012.
- GYÖRFFY Ákos: *Haza*, Magvető, 2012.
- JÁSZ Attila: *Csendes Toll élete avagy A-Z örökké valóság*, Kortárs, 2012.
- JUHÁSZ Ferenc: *A Pegazus istállója*, Kossuth, 2012.
- KAISER László: *Galambok és véredek*. Versek, Hungarovox, 2012.
- KISS Anna: *Jár nyomomban*, Kortárs, 2011.
- KISS Anna: *Lepkék útján a lélek*, Kortárs, 2012.
- NÉMETH László (1901–1975): *A másik mester. Regény*, az előszót írta KAISER László, Pomáz, Kráter, 2012.
- SZABÓ T. Anna: *Tatokatok*, ill. KÁRPÁTI Tibor, Magvető, 2012.
- SZABÓ Zoltán (1912–1984): *Amerikai jegyzetek*, a szöveget gond., jegyzetekkel ellátta és az utószót írta ANDRÁS Sándor, Kortárs, 2012.
- SZÖRÉNYI László: *Éljen Kun Béla! Susy nimfómán*, Kortárs, 2012.
- TÉREY János: *Teremtés vagy sem. Esszék és portrék*, 1990–2011, Libri, 2012.
- VASADI Péter: *Világpor. Versek*, M. Napló, 2012.
- VÉGH Attila: *Virrasztó Jenő álmai. Novellák*, ill. KETTŐS Tamás, M. Napló – Írott Szó Alapítvány, 2012.

Merítés a Magyar Nemzeti Bibliográfia 16. évfolyamának 15. és 16. számából

Agócs Gergely (1969, Érsekújvár) néprajzkutató, zenész. 1992 óta él Magyarországon. Az ELTE néprajz szakán végzett 1997-ben. 1997 és 2000 között az MTA Zenetudományi Intézetének ösztöndíjasa, a Honvéd Együttes Hegedős zenekarában hivatásos zenész. 2001-ben zenésztársaival megalakította a Fonó Zenekart. 2001-től a Hagyományok Háza munkatársa. 2012-ben vétele meg doktori disszertációját *A szlovákiai magyarok hagyományos hangszeres zenei kultúrája* címmel.

Antall Attila (1956, Sátoraljaújhely) költő, főiskolai tanár. 1992-ben egyetemi doktori, 2002-ben Ph.D. címet szerzett. Jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Irodalomtudományi Osztályán dolgozik. Eddig négy verseskötete jelent meg, legutóbbi: *Párhuzamos világok* (Szepessy Bélával közösen, 2005). Áprily Lajosról szóló könyve 2003-ban látott napvilágot Kolozsváron.

Baán Tibor (1946, Rákospalota) tanár, költő, kritikus. Legutóbbi kötetei: *Fények a labirintusban* (tanulmányok, 2006), *Után* (versek, 2009), *Konstelláció* (Kollázsok és haikuk, 2009), *Nagylátószög* (Művek, utak, irányok, 2010).

Bakonyi István (1952, Székesfehérvár) irodalomtörténész. A Pécsi Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd az ELTE kiegészítő magyar szakán végzett. 2004-ben szerzett PhD-fokozatot.

A kortárs magyar irodalom kutatója, a székesfehérvári Vörösmarty Társaság elnökségi tagja. Iszka-szentgyörgyön él. Legutóbbi kötete: *Írók, költők, bolygópályák* (2011).

Berecz András (1957, Budapest) énekes, mesemondó. Számos CD-t, rádiós és televíziófelvételt készített itthon és világszerte. Tanított magyar népzene Erdélyben, Jobbágytelken, Sopronban, a torontói York egyetemen, kanadai és amerikai táborokban. Népművészet Ifjú Mestere (1985), a Magyar Művészetért (1990), Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt (1993) a Magyar Örökség (2003), Március 15-e (2003), Alternatív Kossuth (2005), Prima (2005) és Kossuth-díjas (2011).

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar-kommunikáció szakán végzett 2003-ban. Azóta a Magyar Naplónál dolgozik, próza- és olvasószerkesztő. Móricz Zsigmond- (2009) és „Budapest Főváros XVI. kerület Ifjú Tehetsége” ösztöndíjas (2012). Első kötete: *Oroszlánkeringő* (novellák és kisregény, 2010).

Borsos Miklós (1906, Nagyszeben – 1990, Budapest) szobrászművész. Győrben nevelkedett, majd a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolára nyert felvételt, de nem végezte el, helyette nyugat-európai tanulmányutakat tett. Munkácsy- és Kossuth-díjas, Erdemes és Kiváló művész. Elnyerte Carrara város szobrászati díját, és az I. Soproni Országos Érembiennálé nagydíját.

Csenger Levente (1977, Székelyudvarhely) író. 1991 óta él Magyarországon. A PPKE magyar-kommunikáció szakán végzett 2005-ben. A Magyar Írószövetség Próza Szakosztályának díjában (2003), és a Tokaji Íróklub díjában (2012) részesült. Novelláskötetei: *Zsirnák való* (2003), *Szűnőföldem* (2006), *Fordított zuhanás* (2010).

Csepessányi Éva (1985, Eger) teológiát és gyermek- és családvédelmet tanult Egerben és Budapesten. 2009-óta az Irodalmi Jelen külsős munkatársa. Első kötete: *Mistica Profana* (regény, 2011).

Darányi Sándor (1951, Budapest) mérnök, tanár, kutató, író, költő. 1986 óta publikál esszéket, verseket. Verseskötetei: *Aszterion háza* (2008), *Könyörtelen utazó* (2010).

Dóra Áron (1981, Budapest) népzeneész, tanár. Az ELTE-BTK néprajz szakán végzett. Művészeti iskolákban, táborokban tanítja a magyar zenei anyanyelvi örökséget népi furulyakon. Népművészet Ifjú Mestere díjas (1996).

Falusi Márton (1983, Budapest) költő. Az ELTE jogi karán végzett 2007-ben. A Hírelt folyóirat versszerkesztője. 2009-től a Könyves Szövetség elnöke. Gérecz Attila-díjas (2004) és Junior Prima-díjas (2008). Legutóbbi kötetei: *Fagytak poklaid* (2010), *Virágvasárnapi zsákbánfutás* (esszék, 2012).

Fecske Csaba (1948, Szögliget) költő. 1968 óta publikál. Szabó Lőrinc-, Pro Literatura- és József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *Akinek arcát viselem* (2009), *Bibliai történetek gyermekeknek* (2011).

Filip Tamás (1960, Budapest) költő, közjegyző, a Magyar Napló versrovatának szerkesztője. Verseskötetei: *Fékezett habzás* (1986), *Függőhíd* (1998), *Amin most utazol* (2001), *A harmadik szem* (2003), *Mentés másképpen* (naplójegyzetek, versek, 2005), *Rejtett ikonok* (2006), *Saját erőd* (2008), *Kő, papír, olló* (2012).

Gläser Diána (1987, Budapest) költő, kritikaíró. Az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán (2009) és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végzett (2011).

Gunda-Szabó Dóra (1986, Budapest) a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen hallgatót esztétikát, magyart és teológiát. A Kultúra és Kritika kritikai portál munkatársa.

Halász Péter (1939, Budapest) a gödöllői Agrártudományi Egyetemen végzett. 1966 óta a moldvai csángók kultúráját és történetét is kutatja. A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus főtanácsosaként 2010-ben ment nyugdíjba, ekkor költözött Budapestre Gyimesközéplelőkre. Legutóbbi kötetei: *A moldvai csángók hiedelemvilága* (2004), *A moldvai csángók hagyományos állattartása* (2007), *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban* (2010).

Horváth (EÖ) Tamás (1959, Szentgotthárd) író, pedagógus. Éneket tanít a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban, ahol a Németh László Önképzőkör munkáját is segíti. Tanítványaival közösen adja ki a *Vita* című folyóiratot. Főtenor. Kötetei: *Vizek fészke* (novellák, 2005), *Ahol a part szakad* (kiadónk 2007-es regény pályázatának különdíjas műve, 2010).

Ifj. Csoóri Sándor (1956) népzénekes. 1973-ban alapító tagja a Muzsikás Együttesnek, huszonhárom évig zenélt itthon és külföldön. 1997-től új együttesével, az Ifjú Muzsikás Együttessel játszik. 1977 és 2002 között az Óbudai Népzene Iskola, 2002-től az Ürömi Zeneiskola tanára. 2000-ben *Jézus születése* címmel folk operát írt, és megjelent a zenetanításról szóló, *Varázsjelek* című könyve. Liszt- (csopartos, 1995) és Magyar Művészetért-díjas (2004).

Kelemen Erzsébet (1964, Edeleny) író, költő, drámaíró, Debrecenben él. A Szent József Gimnázium és Kollégium tanára. Kutatási területe a kortárs irodalom, az avantgárd, a vizuális költészet. A doktori diszertációját Papp Tibor vizuális költészetéből írta. Legutóbbi kötetei: *Tiván* (ifjúsági, történelmi regény, 2012); *Testet öltött szavak. Papp Tibor vizuális költészete* (monográfia, 2012).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a *Kilencek* költőcsoport tagja. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Legutóbbi kötete: *Edward Stachura: Szekercelárma avagy emberek a téli erdőn* (fordítás, 2012). Kiadónk gondozásában előkészületben van tanulmánykötetének (*Csoda a Viszturnál és a Balti-tengernél. A XX. századi lengyel történelem sorsfordulói*) bővített kiadása. Idén kitüntették a Magyar Érdemrend középkeresztjével.

Nyírfalvi Károly (1960, Békéscsaba) könyvtáros. 1987 óta publikál. Kötetei: *Testünk jele a papíron* (1998.), *Szél és Nap* (2000.), *Ülők a küszöbön* (2004.), *Kéreg és fátyol* (2008.), *Másnapra megenyhül* (2009.), *Nyüzsgő nyugalom* (e-book, 2009.)

Odze György (1949, Budapest) diplomata és közíró. 1990 és 1992 között a Magyar Tudományos Akadémia sajtótitkára, majd a Külügyminisztérium tanácsosa. Delhiben, Londonban, Pekingben és Helsinkiben teljesített külszolgálatot, tizenöt könyv és mintegy ezer újságcikk szerzője. Tihanyban él.

Oláh András (1959, Hajdúnánás) költő, drámaíró. Diplomáit a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán (Nyíregyháza) és a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (Debrecen) szerezte. Mátészalkán él. A Partium irodalmi és művészeti folyóirat főmunkatársa. Legutóbbi kötetei: *Közjáték vagyunk* (2009) és *Anyagfáradtság* (2010)

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A *Kilencek* költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007), Bethlen Gábor- (2009), Máraí Sándor- (2012) és Partiumi Író-tábor díjas (2012). Legutóbbi kötete: *Száműzött történetek* (novellafüzér, 2011).

Oláh Katalin (1974, Budapest) szobrászművész. A Magyar Képzőművészeti Egyetemen végzett 2004-ben. Mesterei voltak Rétfalvi Sándor, Kő Pál. Munkái Pécsen, Csöngén, Budapesten, Biatorbágyon, Aachenben, Tokajban, Angers-ban, Zsámbékon láthatók, illetve szerepeltek kiállításokon.

Pusztai Zoltán (1955, Mosonmagyaróvár) költő, képzőművész, dalszövegíró, a győri Xántus János Múzeum munkatársa. Legutóbbi kötete: *Évkör a Halak jegyében* (2010).

Snopek, Jerzy (1952) lengyel irodalomtörténész, műfordító. 2006-ig a Lengyel Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének igazgatóhelyettese, ma a varsói B. Pirus Bölcsészettudományi Főiskola dékánja. Főbb munkái közül: *Objawienie i Oświęcienie. Z dziejów liberty-nizmu w Polsce (Megvilágosodás és felvilá-*

gosodás. A lengyelországi libertinizmus történetéből, 1986), *Węgr. Zarys dziejów i kultury (Magyarország vázlatos művelődéstörténete*, 2002). Jelenleg Petőfiről ír monográfiát.

Szokolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint szín- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Kölcsey- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándor – interjú, versek, fotók, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspár – interjú, versek, fotók, 2008), *Párbeszédek és perbeszédek* (interjúkötet, 2010).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. Volt a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. A József Attila-díj (1975), a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztese (1997), Arany János- (1998) és Babérkoszorú-díj (2001), MAOE-nagydíj (2007), Balassi Bálint-érem (2012) és Magyar Érdemrend Tisztikereszt (2012) kitüntetettje. Legutóbbi kötetei: *A Második Eljövétel* (válogatás a világ költészetéből, 2010), *Európa már kevés* (Jánosi Zoltán interjúkötete, 2011), *A semmi ellen* (versek, 2012).

Fizessen elő Ön is
a Magyar Napló folyóiraatra!

E-mail:
szenmartonia@magyarnaplo.hu
Telefon: 413-6672

Előfizetés egy évre (12 lapszám) 7390 Ft
Előfizetés fél évre (6 lapszám) 3870 Ft

Iratkozzon fel a Magyar Napló
levelezőlistájára!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk
népes olvasótáborához,
és a jövőben tájékoztatást kap
rendezvényeinkről
és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az
info@magyarnaplo.hu e-mail címre!

OLÁH JÁNOS

Csender Levente világa

Amikor meghallottam, hogy idén Csender Levente kapja a Tokaji Írotábor díját, azt gondoltam, jobb helyre nem is kerülhetett volna ez a díj. Mégis, most, hogy nekem kell megmagyaráznom e döntés jogosságát, azaz néhány mondatban körvonalaznom, milyen író is voltaképpen a díjazott, zavarban vagyok.

Mert Csender Leventére semmiféle írói jelmez nem illik, és csaknem tíz éves írói pályafutása során még csak föl sem próbálta a mai magyar irodalmi jelmezkölcsonzónék egyetlen darabját sem.

Ő enélkül is író. Pontosabban novellista.

Először egy irodalmi pályázaton talákoztam Csender Levente tizenéves korában írt történeteivel. Majoros Sándor bírálta el a beérkezett írásokat. Majoros, aki ma a közép-nemzedék egyik legjelentősebb prózáírója, akkor még maga is pályakezdő volt, igaz már a *Távolodás Bácskától* című emlékezetes könyvvel a háta mögött. Amikor megkérdeztem tőle, vannak-e jó írások a pályázatban, csak a fejét ingatta, a vállát vonogatta. Jó, jó az nem nagyon akad, mondta, de van itt egy vérbeli novellista, és kezembe adta Csender Levente írásait. Olvasás közben magam is rájöttem, nem lehet a „jó, nem jó” szemszögéből megközelíteni ezeket a novellákat. Már az első néhány mondat nyilvánvalóvá tette, írójuk nem bravúros poétikai megoldásokra vadászik, hiteles tanúként egyszerűen az őt útjára bocsátó közösség sajátjának érzett sorsáról akar számot adni. Szándéka tehát, ez azonnal kitetszett, a legnagyobb írókéval rokon.

Ez az írói magatartás azóta sem változott. Csender Levente ma is azt mondja el, amit mindenképpen el kell mondania, amit elhallgatnia nem lehet. Eddigi életműve huszonnégy novella és egy filmvázlat mintegy háromszázötven oldalon. Terjedelmét tekintve szerénynek is tarthatnánk ezt a teljesítményt, mégis egy egész, szinte határtalan írói univerzum vonzáskörébe kerülünk, ha végigolvassuk a 2003-as *Zsirnak való*, a 2006-os *Szűnőföldem* és a legutóbbi, 2010-es *Fordított zuhanás* írásait.

Mi okozza ezt a tágasság érzést, amikor szereplőinek sorsa többnyire a kilátástalan vergődés, vagy a gyors zuhanással végződő pusztulás?

Egyrészt alighanem az, hogy a pusztulásba bicsakló lét ábrázolása közben a kollektív tudat ösmélyéről fölszivárgó szavak egyetemes igazságok közelébe juttatják az olvasót, olyanformán, mint a népballadák dallamai, szóképei.

Másrészt mindegyik novellának, mint egy-egy élőlénynek, lelke van. Néhány összecsomósodott, megsűrűsödött mondatcsoportosulásból áll ez a többértelmű, az egész történetet, a benne kereszteződő vagy összefonódó sorsokat, jellemeket átvilágító, öntudatra ösztönző lélek. Néhány példa a legutóbbi kötetből, a *Fordított zuhanás*ból:

A romániai „forradalom” tanulságának összegzése erdélyi magyar szemszögéből: „Aki gazember volt, agyonverték, aki nem, elengedték. Én ilyennek képzeltem el a végítéletet, amit hittanon Ernő papbácsitól tanultunk. Ez így kegyetlennek, de igazságosnak tűnt.” (*Barbárok vagytok, emberek!*)

„Éjszakánként többször felriadt, azt álmodta, hogy rátörrik az ajtót, és elviszik. Érezte, hogy ezt nem bírja sokáig. A viszonylagos szabadság rosszabb volt, mint a börtön.” Aztán ugyanennek az írásnak az összegzése: „Gyilkosként halt meg, noha soha nem ölt embert, az öngyilkosok közé temették, noha kétséges, hogy az volt-e...”

Végül az idő-tér koordináták zavarba ejtő kijelölését idézném: „Könc papóéknak órájuk sem volt. Mikor kivirradt, felkeltek, mikor besötétedett, lefeküdtek, ha éhesek voltak, ettek. Így ment ez akkortájt.” (*Földni offszetlemezzel*)

Hol is?

Valahol az erdélyi havasokban.

Mikor is?

Amikor még nem zökkent ki az idő, magyar volt, nem román.

A mesék hol-nem-voltja, óperenciás-tengeren-túlja a magyar történelem roncsai között leli meg értelmét, de csak azért, hogy az elbeszélés a kritikus, észérvekkel be nem tájolható pontjain vissza-visszatérjen az időtlen idő, a téren kívüli tér állapotába, ahol és amikor semmi sincs, és ez a semmi már nem is fáj senkinek.

Ferdinandy György a mai magyar próza egyik legjelentősebb képviselője is fölfigyelt Csender Leventére, *Pók a víz alatt* című kötetében találó jellemzést közöl írásművészetéről.

„A kilátástalanságnak, a megnyomorítottágnak kevés pontosabb megfogalmazását adja a mai magyar irodalom” – jegyzi meg a következő idézetre utalva: „Ülnek, füstbe burkolózva, mint két csülök, nézik egymást, és fogalmuk sincs, hogy mi lesz velük itt, ahol már semmi sincs.”

S így folytatja: „Ami itt összetartja az alkoholisták, szenilisek, debilek, betegek szedett-vedett csapatát, az pedig – félve írom le – valami egészen szokatlan, dögnyag, robusztus szeretet. Olyan tudás, aminek mai szép-prózáinkban igencsak rossz sajtója van.

Valahonnan ebből a forrásból táplálkozik Csender Levente. Ez ennek a prózának tüze, zamata és ereje.”

Igaza van Ferdinandy Györgynek, amikor ilyen rövidre zárja műelemzését. Magyarázható volna ugyan a Csender-próza esztétikai hatása és értéke a poétikai eszközök aprólékos elemzésével, ahogy erre a további értelmezések során szükség is lesz, de az árnyalatok kibontása, magyarázata nem befolyásolja azt a tényt, hogy ezt az írásművészetet olyan érzékeny irányítók kalauzolják, amelynek tájolása mindig a mozdíthatatlan, örök erkölcsi univerzum mágneses erejére hagyatkozik. Innen érthető az a magbiztonság, amely a szerzőt eddigi munkássága során vezette.

Ugyanakkor mintegy tíz éves novelláírói pályafutásának összegzése után itt az idő, hogy szerzőnk újabb kihívások felé induljon. Ehhez nemcsak belső elszánás kell, szükség van a környezet, az irodalmi közeg biztatására, ösztönzésére is. Röviden, a pályatársak megbecsülésére és az olvasók szeretetére. Az olyan hajlíthatatlan, mondandója igaza iránt elkötelezett – ezért az átlagosnál veszélyeztetettebb – tehetségek, mint amilyen Csender Levente, különösen.

Ebből a szempontból a Tokaji Írotábor díja a legalkalmasabb pillanatban érkezett, egyszerre jelzi a pályatársak megbecsülését és egy szűk, de annál fontosabb, mert értő olvasói közösség szeretetét.

Elhangzott a Tokaji Írotábor díjátadó ünnepségén.